Black Pantone Pantone 569 - verde

TRIBUNA

119

Județul Cluj

1,5 lei

Revistă de cultură • serie nouă • anul VI • 16-31 august 2007

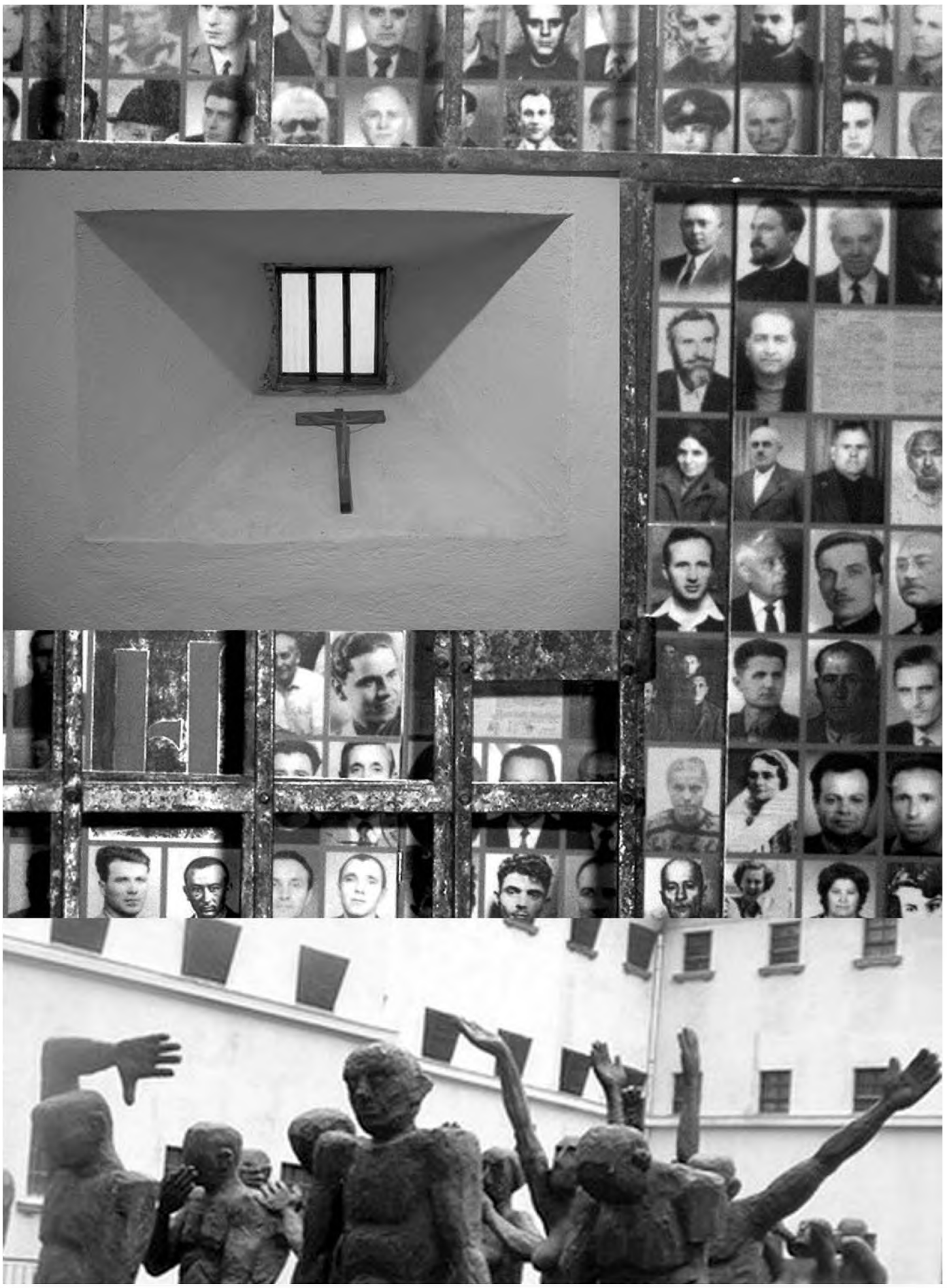

Raportul Comisiei Tismăneanu

în dezbaterea istoricilor clujeni

Documentar literar în Elveția.
Patru scriitori elvețieni contemporani de expresie germană

De vorbă cu istoricul Denis Deletant

Grațian Cormoș

Școala de Vară de la Sighet
A zecea porție de memorie

Black Pantone Pantone 569 - verde

TRIBUNA
Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAŢIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEŢEAN CLUJ,
CU SPRIJINUL
MINISTERULUI CULTURII ŞI CULTELOR

Consiliul consultativ al Redacţiei Tribuna:
Diana Adamek
Mihai Bărbulescu
Aurel Codoban
Ion Cristofor
Monica Gheţ
Virgil Mihaiu
Ion Mureşan
Mircea Muthu
Ovidiu Pecican
Petru Poantă
Ioan-Aurel Pop
Ion Pop
Ioan Sbârciu
Radu Ţuculescu
Alexandru Vlad

Redacţia:
I. Maxim Danciu
(redactor-şef)

Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacţie)

Ioan-Pavel Azap
Claudiu Groza
Ştefan Manasia
Oana Pughineanu

Nicolae Sucală-Cuc
Aurica Tothăzan

Tehnoredactare:
Virgil Mleşniţă
Ştefan Socaciu

Colaţionare şi supervizare:
L.G. Ilea

Redacţia şi administraţia:
400091 Cluj-Napoca, str. Universităţii nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro

ISSN 1223-8546

rezonanţe

Despre pasiunea transparenţei în democraţie

Marius Jucan

La puţin timp după intrarea României în clubul european, comparaţia între democraţia autohtonă şi standardele democratice euro-atlantice accentuează problematica democratizării efective, şi în acest sens pasiunea transparenţei care animă noul discurs despre putere relevă expresia unui paradox spectaculos despre căile reale ale democraţiei.

În timp ce polul ideal al „transparenţei" tinde spre infinitul absolut al vizibilităţii "tuturor" („toţi" ca reprezentanţi egali ai societăţii civile), cel realist-pragmatic se reduce la vizibilitatea unui grup restrâns, oameni politici, eminenţe ale finanţelor, experţi, ideologi şi terapeuţi ai modernizării noastre întârziate. Primii cred că virtuţile democraţiei trebuie apărate cu elanul, pasiunea, vigilenţa şi sentimente morale înţelese la nivelul fiecărui cetăţean, deoarece fiecare cetăţean este un actor al democraţiei. Cei din urmă văd realizarea democraţiei prin constrângeri impuse de un model elitist care să protejeze democraţia de numeroasele ei neajunsuri, să recupereze prin disciplină, ori chiar forţă, fatidica noastră rămânere în urmă.

În prima tabără guvernează idealul egalităţii, cenzurând impulsurile libertariene, dar diluând eficienţa acţiunii civice directe prin lipsa competenţelor, naivitate politică, demagogie ori populism. În a doua, libertatea de a acţiona în numele unor competenţe reale se confundă cu interese de grup, animată de o aristocraţie naturală care aşează ierarhii, pregăteşte excluziuni, reduce principiul egalităţii la un element decorativ. Pasiunea transparenţei iluminează faptul că „obişnuinţele inimii şi ale minţii" cum spunea Tocqueville, care ar trebui să fie comune ambelor tabere, sunt divizate, iar societatea românească este profund scindată. Dacă ne închipuim transparenţa ca un mandat dat cetăţenilor de a elucida „misterul" reprezentării politice, de a găsi figura celui care merită să conducă, ori de a construi balanţa publică care să cântărească raţiunea încrederii investite într-un lider, vedem că ea nu identifică în acest moment niciuna din aceste ţinte, ci doar ruptura adâncă dintre sensul *selectiv* şi cel *coeziv* al experienţei democratice trăite în tranziţie. Paradoxal, pasiunea transparenţei naşte, după şaptesprezece ani de exerciţiu democratic, neîncredere, deconcertare, refuzul participării civice, pasul înapoi, indiferenţa civică. Efectul scontat, cel de raliere la idealurile democraţiei, de încredinţare în reprezentarea puterii în conformitate cu un crez articulat de virtuţi, nu s-a produs încă. Nobila pasiune este exterioară forului interior al cetăţeanului de rând, după cum este marginală, întâmplătoare, ori doar instrumentală sferei elitelor.

Românii, scria Daniel Barbu, nu doresc să fie reprezentaţi ci doar guvernaţi (*Politica pentru barbari*, 2005). Dorindu-şi o „istorie sistematică şi critică a barbariei politice româneşti", tentând să salveze politicul de divertisment şi derizoriu,

(Continuare în pagina 24)

Memorialul de la Sighet

bour

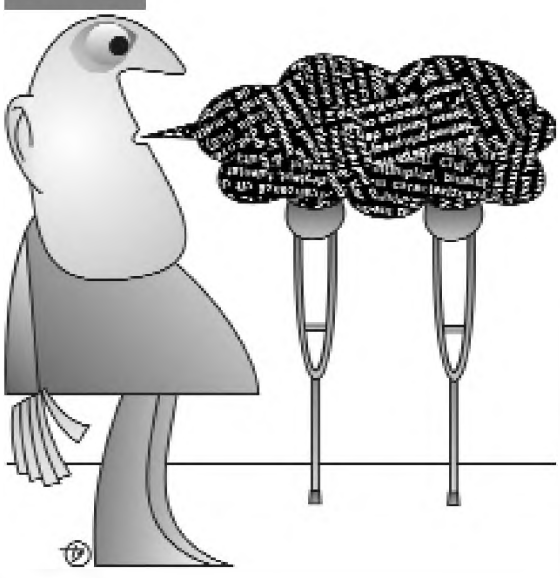

Radio România Cultural

În fiecare luni, de la ora 22:10,
scriitori, critici, traducători, editori
sunt invitaţi la
Radio-grafii literare
Un talk-show de literatură
contemporană

101,0 FM

Black Pantone 253 U

Despărțirea de comunism

Ion Pop

Comunismul a fost, s-ar zice, oficial şi definitiv condamnat în România. Cât de oficial şi cât de definitiv, s-a văzut în chiar momentul verdictului dat, pe baza unui raport analitic făcut de politologi specializați, de preşedintele țării, care aproape că nu s-a putut face auzit în Parlamentul întrunit "solemn", din pricina bruiajului de mahala extremistă înscenat cu evidente complicități PSD, de "tribunul" Vadim. Nu trebuia dovadă mai clară că drojdiile comunismului pretins defunct mai fermentează şi că, de pe fundul mării în agonie, emanațiile sulfuroase bolborosesc la cea mai mică agitare a apelor stătute, cu o violență, ce-i drept de muribund, însă nocivă încă. Morții ubueşti a cuplului dictatorial, după un proces nedemn şi grotesc, pe măsura protagoniştilor condamnați, ei înşişi foşti regizori şi actori într-o farsă tragică pe scena mare cât țara, i-a urmat, iată, spectacolul de periferie politică murdară şi promiscuă, oferit națiunii chemate să se "lustreze". Voci aparent mai cizelate n-au pierdut, nici ele, ocazia să se exprime, în context, despre superficialitatea şi graba analizei, ca şi cum comisia numită pentru a face sinteza epocii dictatoriale ar fi stat chiar degeaba. Mai bine ar fi fost, evident, să aşteptăm încă vreo şaptesprezece ani până ce toate concluziile vor fi trase, toate notele de subsol puse, şi aşa mai departe.

Adevărul este că prea puțină lume avea şi mai are dorința reală de a-şi aduce aminte, de a conştientiza ororile trecutului regim, fie din inerție, din comoditate, fie, adesea, din teama de a da față cu propriul chip desfigurat, cu propriile compromisuri de mai mult sau mai puțin „biet om sub vremuri". Ceea ce au făcut nemții cu împovărătoarea memorie a nazismului ori evreii cu cea a tragediei Holocaustuluui pare mult mai dificil de realizat pe alunecosul teren mioritic. Prea multă memorie strică, deranjează, căci – cum a scris, între alți moralişti ai istoriei recente, Tzvetan Todorov – nu e deloc confortabil să-ți aduci aminte. E mult mai sănătos să uiți. Numai că, în aceeaşi carte, *Omul dezrădăcinat*, pe care am tradus-o în 1999, autorul, care a trăit în tinerețea sa experiența bulgară a comunismului, spune decis că fără o „transparență totală" nu se poate ajunge nici la o limpezire a conştiințelor şi la o bună situare în prezentul post-totalitar: „Cea mai rea dezvăluire valorează mai mult decât bănuiala şi nesiguranța" – scrie el. Şi adaugă că e de dorit nu atât o responsabilizare *legală*, legată de participarea la angrenajul totalitar, cât una *morală*. Cei vinovați, într-un fel sau altul, nu trebuie neapărat pedepsiți, - ceea ce se cere este „restabilirea ideii de adevăr şi de dreptate, într-o țară în care aceasta a fost batjocorită timp de aproape o jumătate de secol". Fiindcă, altminteri, „nimeni nu se simte vinovat"...

Similitudinea e deplină între situația de la noi şi cea din fosta „țară soră" din lagărul socialist. Puțina aplecare către cunoaşterea adevărului despre regimul totalitar e aceeaşi şi în România de azi, iar conducătorii care au urmat răsturnărilor decembriste, etichetați, în mare măsură pe drept cuvânt, drept „neocomunişti", au făcut „totul" - ca să reluăm formula stereotipă - pentru ca aceste adevăruri să nu fie descoperite şi interpretate, începând cu „groapa de la Berevoieşti", apoi cu distrugerea sau ascunderea actelor acuzatoare din dosarele securității şi ale Comitetului Central PCR, cu amânarea cât mai mult posibil, în aşteptarea prescripțiilor, chiar a unor fapte extrem de grave. „Adevărul despre Revoluție" e printre ele. Este ceea ce se întâmplă şi acum, când amintita condamnare de principiu rămâne aproape literă moartă.

Ceea ce s-a făcut, chiar cu multă osârdie, a fost, în schimb, rătăcirea pistelor de cercetare. S-a spus de o mie de ori deja că puținii „deconspirați", cu consecințe asupra carierelor politice sau a „imaginii" lor, n-au fost adevărații persecutori, ordonatorii sau executorii-torționari ai acestor ordine, ci mai degrabă micii sau marii delatori, informatorii de toată teapa, fără să se țină seama, nici în cazul lor, de calitatea şi gravitatea motivațiilor acelor „urâte fapte". Un fost deținut politic, şantajat după o amnistiere, un om cu funcție de conducere în cutare instituție, obligat prin lege să facă „rapoarte" despre contactele cu un vizitator străin, un funcționar de la Externe, condiționat, iarăşi, prin statut, să „raporteze" şefilor ierarhici etc. au fost amestecați fără nuanțe în grămada denunțătorilor plătiți, în funcție de interese politice de moment şi fără stabilirea corectă a gradelor de vinovăție. Marilor responsabili, celor din ierarhia înaltă a statului, li s-a găsit şi le se găsesc mereu circumstanțe atenuante ori li se amână *sine die* deschiderea dosarelor, profitându-se de temporare imunități. Pe de altă parte, ideea că are loc doar o „vânătoare de vrăjitoare" mai este ambiguu susținută chiar de unii intelectuali de certă calitate, iar pentru foarte mulți o „lege a lustrației" ar fi nu doar tardivă, ci pur şi simplu inutilă. Dintre argumente, nu lipseşte, ce-i drept, cel al lipsei de nuanțe în condamnarea unuia sau a altuia dintre culpabilii făcători de „poliție politică". Atât doar că nu sunt vânate adevăratele „vrăjitoare", sau prea puțin.

Un nou „sceptic de serviciu" ar putea spune că numita „despărțire de comunism" atestă cronicizarea mai generalei, vechii boli naționale a indiferenței etice, a compromisurilor cu îmbelşugată tradiție „balcanică", a sforăriei bizantine. Ceea ce se petrece în proximitatea noastră i-ar da dreptate, dacă vedem ce se întâmplă în ultima vreme cu parlamentul şi preşedinția, cu intrarea în Europa făcută cu stângul etc.

În spațiul literar, despărțirea de comunism a avut şi are, şi ea, mezaventurile ei. Judecățile în alb-negru n-au lipsit şi mai sunt prezente şi aici. Amendarea etică a unor mari personalități din trecutul apropiat, pentru a nu mai vorbi de scriitori de al dolilea raft, a fost şi este necesară; însă nici în aceste cazuri nu s-a păstrat dreapta măsură. Noii justițiari, intransigenți peste noapte, au pus pe cântare boante fapte de ponderi foarte diferite, scoase din context şi condamnate fără apel. Scrieri de certă valoare apărute sub regimul dictatorial au fost sumar blamate întrucât ar fi apărut „cu voie de la poilție", ca şi cum respectivii scriitori ar fi lucrat ca nişte informatori şi nu, de fapt, în luptă cu teribila sau mai puțin atenta cenzură. Pe seama limbajului „esopic", insinuând o anumită lipsă de curaj civico-politic, ori sub cea a „estetismului" – de fapt a esteticului reabilitat – s-au pus destule vinovății, minimalizându-se chiar latura lor „subversivă" într-o epocă de constrângeri extreme şi uitându-se, pe deasupra, că, în ultimă instanță, dincolo de „angajarea" sau ne-angajerea politică, limbajul, în speță, al poeziei, este prin definiție aluziv, conotativ, polisemic, şi că, astfel, îşi depăşeşte strictul calendar istoric. Or, la aceste capitole, istoricii literari, sociologii literaturii, cercetătorii interdisciplinari vor mai avea destul de lucrat, tocmai pentru a analiza în profunzime şi prin cât mai atente raportări contextuale, operele scrise în foarte complexa şi complicata perioadă comunistă a culturii române. Ea a dus, desigur, la triste compromisuri, într-un regim de schizofrenie care era aproape al întregii societăți româneşti, şi ele pot fi măcar explicate, de nu tocmai scuzate. Câteva „explorări în comunismul românesc", întreprinse nu prea demult, în care asemenea lucruri apar mai nuanțat interpretate, sunt de bun augur.

Chiar dacă literatura de ficțiune n-a atacat imediat problematica epocii comuniste, cum au crezut idealiştii momentului imediat post-decembrist, faptul că această epocă nu este indiferentă literaturii care se face sub ochii noştri devine, din fericire, tot mai vizibil. Dacă raportarea la comunism şi dramele provocate de el s-a produs, într-un prim moment, prin publicarea masivă a scrierilor memorialistice – revelatoarea „literatură carcerală"-, ori a unor documente istorice propriuzise, de o vreme încoace se conturează un salutar interes pentru numita epocă în literatura de ficțiune. Un număr de remarcabile romane dau seamă, mai ales, despre ea, - de la mai „vechii" Augustin Buzura şi Nicolae Breban ori Radu Mareş la nou-veniții în scenă precum Radu Aldulescu, Petru Cimpoeşu, Dan Lungu, Dan Stanca şi, foarte recent, Mircea Cărtărescu. Şi nu sunt singurii. După vertijul provocat de dispariția tabuurilor de limbaj într-o parte a celei mai noi generații scriitoriceşti, cu minimalismul mizerabilsto-sexualist în proză şi versuri, lucrurile încep să se reaşeze, încât marile drame şi tragedii, ca şi viața „normală", de fiecare zi, a omului de rând trăitor în „cea mai bună dintre lumi", trece în oglinzile realiste sau semnificativ-deformatoare, laoalaltă cu prelungirile amestecatei „tranziții" post-totalitare.

N-aş vrea să uit, scriind despre „despărțirea de comunism", nici de imensul şantier filologic, cam abandonat deocamdată, din cauza unor grave erori de politică culturală, al edițiilor critice sau pur şi simplu necenzurate ale scriitorilor mai vechi sau mai noi, mutilate de paznicii ideologici ai trecutei dictaturi. Este enorm de reparat în acest domeniu în care s-au produs, adesea, adevărate ravagii: de restabilit texte, de reaşezat în contextul lor autentic, de revizuit o seamă de judecăți critice. Din păcate, nu prea sunt semne că situația dramatică din acest moment ar putea fi curând îndreptată.

Ce „concluzii" se pot trage în urma acestor rapide însemnări şi la ce perspective ne putem aştepta în materie de „reconsiderare" critică a trecutului politic şi literar recent? Mi se pare destul de clar că mai este mult de făcut. Parte a societății civile, a „inteligheției" lucid-interogative în fața lumii în care trăieşte, scriitorul nu poate şi, aş zice, nu are voie să rămână indiferent la ceea ce se întâmplă în jurul său. (Este, desigur, un fel de slogan, însă el e mereu actual). Între „optimum-ul etic" la care aspiră şi „realismul" adesea cinic al politicienilor, oglinda stendhaliană pusă de el de-a lungul drumului sub comunism şi dinspre comunism către ora de față va trebui să rămână cât mai limpede. Probele adesea teribile la care a fost supusă lumea românească în ultima jumătate a secolului XX nu pot rămâne decât în mod culpabil fără ecou. Iar dacă literatura şi „frumosul" nu pot schimba lumea, cum destul de bine şi trist o ştim, ele pot aduce mereu agumente că ea trebuie schimbată, întreținând memoria vie a devărurilor umane fundamentale. Situat tot mai puțin în centrul lumii, unde credea, până nu demult, că se află, scriitorul poate rămâne, totuşi, chiar şi acolo, pe „margine", o privire deschisă şi o conştiință vie. Sunt semne că va şi rămâne aşa. ■

Black Pantone 253 U

Dezideratul femeii emancipate

Grațian Cormoș

Margaret Fuller
Femeia secolului al XIX-lea
Cluj-Napoca, Editura Limes, 2006

Margaret Fuller a fost o femeie de o erudiție enormă nu numai pentru veacul său – unul care nu permitea decât ca pe o excepție dezvoltarea plenară a femeii – ci şi pentru timpul nostru: "la vârsta de şapte ani [...] îi citea pe Horațiu, pe Ovidiu şi pe Virgil în original. Vorbea latina, franceza şi greaca. Mai târziu va adăuga la aceste limbi, germana şi italiana. Studiază logica şi retorica". (p. 5)

În ciuda scurtei sale vieți (1810-1850), educația complexă dobândită încă din anii copilăriei, o va ajuta să ajungă nu numai una dintre cele mai cultivate şi capabile, ci şi una dintre cele mai emancipate femei ale secolului său, care a îndrăznit să se ridice împotriva tuturor discriminărilor şi a represiunilor sângeroase, realizate de-a lungul istoriei, în încercarea de a impune idealul de umanitate al Occidentului creştin. E evident pentru Margaret Fuller, această reprezentantă marcantă a curentului transcendentalist, că "antropologia" europeanului civilizator al "sălbaticilor" s-a rezumat dintotdeauna la punerea între paranteze a alterității şi a diversității lumii:

"Dar nu este nevoie să vorbesc despre ceea ce s-a făcut împotriva omului roşu sau a omului negru. Aceste fapte sunt bătaia de joc a lumii; şi au fost însoțite de astfel de cuvinte pioase, pe care nici cei mai buni nu ar îndrăzni să le folosească: «Doamne, iartă-i, că nu ştiu ce fac!»" (p. 24)

Autoarea eseului de față, una dintre mințile luminate şi luminoase ale vremii sale, ajunge la conştiința că, fără o educație în spiritul toleranței şi al empatiei, cuvinte ca libertate şi egalitate universală rămân simple deziderate fără acoperire reală. Contrariată de faptul că marile idealuri de pace, iubire, progres şi armonie pot coexista cu actele de barbarie împotriva aproapelui, Margaret Fuller – ea însăşi, o mare idealistă – se refugiază sub încredințarea naivă că mai devreme sau mai târziu, umanitatea va pune în practică principiile iluministe. Evident că tot idealismul acestei femei excepționale se derulează sub impulsul unor reale câştiguri ale demnității minorităților oprimate (evrei, negri, femei) pe care presa vremii le consemna, iar legislația începea timid să le garanteze.

Cartea este valoroasă în mod deosebit pentru că reuşeşte să pună în centrul atenției toată dialectica relațiilor de gen, cu diferențele lor specifice fundamentate istoric şi psihologic. Eseul lui Margaret Fuller scoate în evidență discriminarea femeilor, privite ca nişte sclave bune de sacrificat pentru trebuințele gospodăriei, fără drept la opinii personale sau la dezvoltare profesională.

Femeia secolului al XIX-lea reuşeşte să îmbine perfect referințele livreşti despre condiția femeii, din Platon, Euripide sau Shakespeare, cu exemplele din experiența personală a autoarei, culese din ziare sau relatate de contemporanii săi, totul, în fraze simple, dar pline de delicatețe şi de argumente valabile.

Atât în calitate de redactor al publicației curentului transcendental, *The Dial,* cât şi ca scriitoare, Margaret Fuller a fost o luptătoare a vremii sale, pentru drepturile omului, în general, şi ale femeii, în particular. Aşa cum o caracterizează pertinent prefațatoarea Mihaela Mudure, era „o feministă romantică care a căutat emanciparea şi justificarea drepturilor femeii şi din punct de veder psihologic. Ea a pus accentul pe diferențele psihologice dintre cele două sexe, fiind conştientă de existența unei anumite «voci» feminine specifice, care este tot o manifestare a umanității". (p. 12) Speranța în posibilitatea universalizării Binelui, o convingea că lupta pentru emanciparea femeii nu se făcea în zadar. Scrierile şi activitatea sa militantă au avut un impact major asupra schimbării de mentalitate, deschizând ochii asupra discriminării cotidiene a femeii. Însă, cu tot timpul scurs şi efortul depus de la apariția lucrării de față (1845), a cărei primă ediție în limba română vede astăzi lumina tiparului, dezideratul femeii emancipate, egale cu bărbatul este departe de a se fi împlinit, atâta timp cât sute de milioane de femei – în special, în afara ariei occidentale – sunt umilite, căsătorite fără consimțământ propriu, supuse unor practici sadice inspirate de violența fundamentalismului religios etc.

■

Despre discreție și alte puneri în scenă

Valentin Derevlean

Rareş Moldovan
Skycam
Bucureşti, Editura Vinea, 2007

Metoda încadrării generaționiste e una dintre cele mai facile moduri de a face critică literară (fie ea şi de întâmpinare). Cauți câteva repere generale, un autor incipient, faci o selecție conform unui şablon şi ce trece de sita aranjamentului teoretic e numai bun de aşezat într-un edificiu pompos – numit generația *enşpe mia una*, după care se proclamă, se dă cu manifeste şi devize în ochii duşmanilor, se racolează noi pretendenți şi noi teoreticieni, fireşte. Ce-i drept, sunt şi nenumărați autori care scriu, coincidența destinului (!), servind pe tavă ingredientele unei noi generații. Poveştile despre optzecişti, nouăzecişti şi mai noii douămiişti debarcați în normandia de tranziție nu fac decât să întrețină la foc continuu teoretizările de orice chip şi fel, numai bune pentru a asigura o gintă de cultură.

Se petrec totuşi, spre furia criticilor, şi anomalii care dau de gândit mult şi fac deliciul

Memorialul de la Sighet

picanteriilor literare: volume care se încăpățânează să rămână pe dinafară, autori mai discreți, mai fără spirit instigator – revoluționar care scriu, publică şi fac asta fără a aştepta judecata de apoi a istoricilor literari. Rareş Moldovan – critic, traducător, lector universitar, dar mai discret decât toate acestea – poet, poate părea genul acesta de scriitor din umbră care ştie bine ce face şi nu are nevoie de confirmări externe pentru a nu-şi părăsi „locul" de muncă. Ultimul său volum (de fapt al doilea, după cel din 2000 – *Seara artificierului*), apărut la Vinea în 2007 – *Skycam* nu continuă, dar nici nu se dezminte de obsesiile cărții precedente. Scriind o poezie ce-şi trage sevele dintr-un optzecism întârziat (poeme care iubesc jocul, vicleşugurile formale, trucurile artificialului) şi dintr-un textualism încă în stare incipientă (trecerea se accentuează dinspre primul volum ce configura un univers al *„nimfelor de celuloid"*, al *„apocalipsei de tinichea"*, hainelor din hârtie sau *„coroanei de staniol"* înspre al doilea, în care fobia pare mai prezentă în text: *„în acvarii precizia genitală şi/ inimile mele de carton/ hămăie la lume dinții lor de/ carton"*), noul volum e condimentat puternic cu o imagistică barocă (prezentă şi în precedentul volum), dar şi cu obsesiile unei scrieturi *artificios-postmoderne.* În rezumat, un amestec dens, superb uneori (*„cevafrumoscevadeosebit"*), dar şi greu de digerat, abscons şi, poate, mult prea eliptic. O poezie care dezlănțuie jocul, alintă decorul în detrimentul vocii originare. De altfel, aceasta e impresia cea mai puternică după lectura volumului: Rareş Moldovan e un poet care se ascunde, se teme să spună lucrurile clar, răspicat lăsând tot timpul un *altul* să o facă: „kill all hippies, *fără ură, citez doar"*. De unde şi abundența de citate, trimiteri (inter)textuale, mottouri care aglomerează textul conferindu-i o contextualizare bine construită, dar de multe ori inaccesibilă cititorului. Există o indecizie a vocii centrale (*„să încep cu el să nu încep cu ei/ să-l las pe altădată"*) care e subtilizată prin punerea în scenă a unor voci *cascador* – care să preia esențialul, să insinueze replica: *„lasă-i pe alții să spună de aici de sus nimic nu pare real"* sau *„mai*

Black Pantone 253 U

am nevoie de-o mie de voci care să spună". Amestecuri de montaj poetic (*„un bufnet dintr-o cameră vătuită/ când şi când ne va folosi drept fundal"*), de puneri în scenă (*„dacă am avea un copil şi l-am pune să schimbe/ decorurile în timp ce noi/ am rămâne neclintiţi"*), poemele lui Rareş Moldovan pornesc mai tot timpul de la un reper peste care se coagulează textul, se construieşte backgroundul necesar lansării *piesei*: *„şi-ntr-altă zi m-am gândit cum ar fi să fii mereu/ într-un tren"* – reperul, urmat de izbucnirea poemului – secvenţă: *„şi numai într-o parte să priveşti/ niciodată în cealaltă/ să nu ieşi niciodată pe coridor"*... sau *„noi doi într-o volieră în gangul herlitz"* – reperul şi povestea: *„please, baby, please,/ scoate-mă din hotelul ăsta cu pensionari/ împleticiţi şi tandri/ sub un soare prea nou"*...

R. Moldovan resimte puternic fobia *deja-existentului,* a *deja-trăitului;* poezia sa e una în care nimic nu poate fi descoperit *la prima mână.* Totul deja trăit de alţii, vocea *altuia* care a spus deja ceea ce vreau eu să spun ori, dacă nu a făcut-o încă, o va face mai bine ca mine: psihoza reluării altora, universul creat ca o veşnică raportare către altceva – iată temele ce străbat volumul la modul dureros (*„moartea-i când de toate lucrurile se lipeşte câte un/ „ca"/ lipitori nesătule puzderie deschise între o piele vizibilă/ şi una invizibilă"*), devenind puncte nodale de unde se dezlănţuie mecanismul teatralităţii – al realităţii lui *ca şi cum,* cea a folosirii unui decor pentru a arăta poemul (*„nu mai ajung, e sigur, între atâtea capete hohotitoare/ în scenarii minore, între iubiri lâncede,/ sub scoarţe râncede/ să fac poezia cacomparaţia"*). Întreg volumul e dominat de această punere în scenă obsesivă realizată prin comparaţie: *„your place or mine, just like in the movies"*; *„vâslesc ca într-un serial de televiziune/ după un roman de Jane Austen"*; *„cum am putea filma momentul în care te arunci/ de la balcon/ gritty, ca un Oliver Stone?"* sau *„ştiu c-ai vrea ca lumea s-o sfârşească/ ca-ntr-un film de Roland Emmerich"*.

Dincolo de acest background obsesiv, poemele de dragoste, un el şi-o ea, mereu în căutarea celuilalt (perpetua joacă de-a *„tarzan – jane într-o feerie tehnicolor în bătrâna europă"*), de-o imagistică puternică şi-o grijă minuţioasă pentru detaliu, te dezarmează prin simplitatea lor: *„trag după mine o ambră senină/ cioburilentotdeauna/ aş jura, dragostea noastră,/ căreia nu-i nimeni să-i facă rodajul"*. Dar şi aici o relaţie în construcţie, schizoidală, în care sentimentele sunt *mono,* aşteptând de undeva să fie confirmate. Ca şi vocea centrală care are mereu nevoie de una pereche pentru a deveni stereo, de încă un decor, încă un motto, un personaj de care să se lovească prin raportare (*„ am văzut un top de poeţi în ziar/ aş vrea să fiu şi eu/ poetul nr. 27 şi să-i cunosc pe nr. 26 şi pe nr. 28/ să-l înghiontesc fără milă pe nr. 26/ pentru că eu sunt mai calm..."*). Dar cum *„ce e vizibil din prima/ nu foloseşte la nimic"*, ceea ce rămâne după această cronică teoretizantă e plăcerea de a citi o poezie bună, care te cucereşte prin ingeniozitatea versurilor şi delicateţea minuţioasă a imaginilor. Un volum dens, poate puţin prea retuşat, dar care nu trebuie ratat. Cum altfel o relaţie stereo?

■

brevilocviu

Reflecţii libere (IV)

Ioan Milea

Un vers îl absoarbe pe cel dinaintea lui, următorul pe acesta şi tot aşa, până ce în ultimul, în care s-au adunat toate celelalte, apare limpede chipul poemului.

Blaga presimte zarea lăuntrică a cuvântului.

Există un ecran al imaginarului, pe care devin vizibile nu lucrurile, ci legăturile dintre lucruri. Imaginile în care ele se încheagă sunt tot un fel de formule, ca şi cele ştiinţifice, numai că vii, sensibile, nu logice, fără definiţie şi fără demonstraţie, fiindcă în ele e cuprins realul însuşi.

Omul: aleargă, aleargă întruna după un fluture şi când e gata-gata să îl prindă se opreşte fulgerat într-o clipită de meandrele, de arabescul atât de ciudat al zborului său.

O poezie e scrisă pe de rost. E-adevărat, cu unele greşeli.

Punctul nostru de vedere e un punct în mişcare: e o linie de vedere, o linie închisă, un cerc pe circumferinţa căruia alunecăm nici noi nu ştim prea bine cum, aţintindu-ne însă neîntrerupt privirea asupra presimţitului, dar nezăritului centru.

Există în poem legături inefabile, cum sunt acelea dintre corp şi mers, dintre chip şi glas.

Prin ochii cititorului respiră textul.

Când citeşti, un lucru e esenţial: să discerni între prezenţa poeziei într-un text şi dorinţa de poezie dintr-un text.

Poezia, fiind absolutul literaturii, o depăşeşte. Nu pentru a o trăda, ci pentru a o justifica. Dacă nu are valoare de existenţă, nu are nici una.

Înţelepciunea nu se opune poeziei, ci e chiar poezie reculeasă, împăcată cu sine, devenită pură contemplaţie.

Aşa cum e mare lucru să sesizezi picturalul dintr-un tablou, tot aşa e mare lucru să sesizezi liricul dintr-un poem. Desigur, dacă el există.

Liricul e creaturalul din poem.

Speranţa e ultima care moare. De aceea, dintre marile virtuţi, ea e cel mai uşor şi cel mai mult pervertită.

Laşul cinism mimetic al vremii noastre. Expresiile lui: sloganul şi reclama.

În poezie, ca şi în viaţa simbolică a naturii, ceea ce se arată se ascunde, ceea ce se ascunde se arată.

Discreţia e o formă de transparenţă. Şi în poezie, şi în viaţă.

Limba îşi are înţelepciunea ei. De pildă în nemaipomenitul superlativ din expresia: „putred de bogat".

Decadenţă: modernii au ajuns să vadă în mituri complexe psihologice.

Sforăitoarea muzică modernă. Rockăitul ei.

În poezie ideile sunt în stare de graţie sau nu sunt deloc.

Există în poet o primitivitate care-l face să-şi dea pe faţă, în mod lucid, subconştientul.

Culmea durerii: când nu mai poţi purta recunoştinţă durerii.

Fotografie lirică desăvârşită: „Copacii albi, copacii negri..."

Cel pentru care scrisul nu-i ecoul unei experienţe nu are cum să vadă, la capătul cuvintelor sale, limita de care ele se izbesc, într-o mortală înflorire.

Momente când taci numai pentru ca să nu jigneşti cu prezenţa ta natura.

Dând tot mai mult, şi cu înverşunare, realitatea drept ficţiune, omului modern îi fuge pământul spiritual de sub picioare.

Dacă poetul intervine vreodată în viaţa societăţii, el o face din umbră. Sau din umbra lui.

Trăim într-o lume a distanţelor, a îndepărtărilor. De aceea avem telecomunicaţiile.

În viaţa cotidiană e aproape o lege să rămâi neînţeles dacă eşti prea înţelegător.

E de-ajuns ca un lucru să ţi se pară expresiv pentru ca să te şi afli deja, chiar fără s-o ştii, în plină metafizică.

Arta e prin definiţie anabazică sau nu e deloc.

În simbol lucrul se întâlneşte cu ideea sa.

Între faptul pur de a fi şi faptul pur de a nu fi se întinde arcul unei trăiri în care se întâlnesc mirarea şi graţia, suferinţa şi dorul.

Smerenie: privirea celui pe care viaţa l-a pus la încercare cu de-amănuntul se mlădiază în jurul lucrurilor, ca şi cum s-ar ivi din ele.

Forţa afirmativă a tăcerii în poezie, şi nu numai.

■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Limba presei românești

Mircea Popa

Situația limbii române, scrise şi vorbite, a devenit de multă vreme un obiect de îngrijorare pentru oamenii din mediul academic care se ocupă de problemele limbii, pentru profesori şi oameni de cultură care urmăresc fenomenul prin intermediul mass-media. Cu toții sunt de acord că odată cu degradarea condițiilor de viață a unei bune părți a populației după 1989, cu lipsa legislației privind obligativitatea învățământului în mediul rural şi a unui set de măsuri foarte precise în domeniu, starea limbii române s-a degradat an de an, iar procesul coruperii şi batjocoririi regulilor de exprimare corectă, a devenit în general, începând cu preşedinția, continuând cu miniştrii, cu parlamentarii şi nu în ultimul rând cu reporterii şi angajații televiziunilor publice, cu ziariştii şi lucrătorii din presă. Ne este dat să asistăm seară de seară şi zi de zi la transmisiuni ale unor reporteri bâlbâiți şi agramați, la interviuri cu interlocutori care siluiesc limba şi produc dezacorduri gramaticale la fiecare pas, la o lipsă generală de responsabilitate față de limba națiunii. Dacă asistăm la discuții cu oameni simpli din capitală sau de aiurea, înregistrările produse de reporteri se transformă într-un adevărat coşmar pentru cei care iubesc limba şi țin cât de cât la respectarea regulilor ei. Vorbirea dialectală, argotică, schimonosirea neologismelor, pleonasmele, vorbirea eliptică sau cu mari probleme gramaticale, ortoepice, lexicale sau sintactice, limbaj devenit abuziv şi primitiv chiar la absolvenți de universități şi de şcoli superioare ne determină să credem că fenomenul e mult mai generalizat decât bănuim şi că emisiuni ca aceea a Cârcotaşilor, a celor consacrate exprimării corecte sunt mai mult decât necesare. Am privit cu interes la timpul potrivit şi emisiunea lui G. Pruteanu pe această temă şi am salutat chiar legea apărării limbii naționale pe care el a dorit s-o treacă prin parlament, cu toată opoziția acerbă a reprezentanților UDMR, care, cu mici excepții, ne vorbesc limba pocit şi cu mari dificultăți. Ajunşi la acest capitol am vrea să observăm că separarea şcolilor din Transilvania, ruperea explicită şi tendențioasă a comunității maghiare la toate nivelele şi gradele de cultură de marea masă de vorbitori ai limbii naționale a dus la cele mai ilariante şi dezamăgitoare situații, de incapacitate flagrantă sau totală de a comunica în limba oficială a statului, situație de care se fac vinovați înainte de toate liderii lor politici, care se leagănă cu iluzia că ar putea trăi într-o țară în care limba oficială să fie vorbită mai prost decât o limbă occidentală şi, unde, pentru nevoi de primă necesitate, ar trebui să se apeleze la translatori. (Urmarea va fi introducerea obligatorie a unui test de limbă pentru funcționarul public şi pentru funcțiile de mare contact cu populația majoritară.)

Dar să revenim la problemele limbii române şi la modul greşit în care ea e folosită adeseori în presă. Conştient de acest neajuns, de mare importanță pentru viitorii jurnaliști, Ilie Rad, şeful Catedrei de Jurnalism de la Universitatea „Babeş-Bolyai" a luat inițiativa organizării unei ample dezbateri pe această temă, intitulată *Stil şi limbaj în mass-media din România*. Este al V-lea simpozion național de jurnalism pe care îl organizează Catedra clujeană şi el s-a ținut între 27-28 octombrie 2006 la Cluj-Napoca. Rapoartele, comunicările şi intervențiile care au avut loc cu acest prilej s-au tipărit într-un frumos şi binevenit volum intitulat *Stil şi limbaj în mass-media din România* la editura Polirom în acest an. Cum problemele abordate aici au fost nu numai numeroase dar şi importante ne vom permite în cele ce urmează să abordăm câteva dintre ele, aşa cum au fost ele expuse de către participanți.

Prima parte a volumului a fost rezervată problemelor de limbaj, secțiune în care au fost tratate probleme ca: *Titlul jurnalistic* (Maria Cavasnîi Cătănescu), *Aspecte ale limbii române contemporane* (Daiana Felecan), *Cuvânt şi context în presa maramureşeană* (Nicolae Felecan), *Mulțumim mass-media locale pentru ajutor* sau *Mulțumim mass-mediei locale pentru ajutor?* (G. Gruiță), *Structuri pleonastice în presa românească actuală* (Theodor Hristea), *Aspecte morfologice şi etimologice ale derivatelor cu sufixe neologice* (Liana Otilia Pătraş), *Despre ortografia şi ortoepia siglelor* (Ilie Rad), *Cuvinte şi enunțuri deficitare ca sens în limbajul mass-mediei de după 1989* (Dumitru Vlăduț), *Norma academică şi mass-media* (Ioana Vintilă-Rădulescu). După cum se poate vedea, problemele sunt foarte diverse şi vizează mai toate sectoarele cu competență lingvistică, având mai ales în vedere limba normată, supravegheată academic. S-a constatat că există şi astăzi publicații periodice care nu respectă normele ortografice stabilite de Academia Română în 1993, că nu se ține seama de recomandările Gramaticii Academiei şi nici de noile prevederi ale DOOM, ediția din 2005 (cu *niciun* şi *nicio*), multe dintre prevederi întâmpinând opoziție chiar din partea unor lingvişti. Chiar dacă suntem sau nu de acord cu aceste norme, respectarea lor ar trebui să fie obligatorie pentru toată lumea, deoarece Legea privind organizarea şi funcționarea Academiei Române stipulează expres „dreptul şi obligația Academiei Române de „a stabili normele ortografice ale limbii române şi că acestea sunt obligatorii". În ciuda faptului că doi dintre participanți, George Pruteanu şi Dumitru Irimia, au susținut să păstrăm scrierea cu *î* din *i*, Ioana Vintilă-Rădulescu, cercetătoare la Institutul de Lingvistică al Academiei Române din București şi coautoare la DOOM, a precizat că normele de scriere ale limbii române stabilite de Academie nu pot fi negociate şi ele impun respectul față de lege. De aceea, în discuția contradictorie dintre Cristian Tudor Popescu şi Robert Turcescu pe tema variantei *grizonant-grizonat* autoarea se declară hotărât de partea lui R. Turcescu, pentru că acesta s-a conformat recomandării date în acest caz de Academia Română, cuvântul ca atare fiind un împrumut din limba franceză (fr. *grisonnant*), care, în niciun caz nu putea să dea în română decât *grizonant*.

Cu mult interes şi cu certe rezultate benefice se poate citi apoi articolul lui Theodor Hristea, care semnalează o serie de exprimări pleonastice foarte înstăpânite în limba de neavizați şi tocmai de aceea greu de corectat. Se va evita a se rosti prin urmare: *diurnă zilnică, mărinimie sufletească, alcoolemie în sânge, durere nevralgică, averse de ploaie, potop diluvian, fani fanatici, întrecerile turneului, a aduce un aport, a-şi epila părul, pedeapsă penală, urări de bine, ziar cotidian, marea majoritate, panaceu universal, protagonist principal, a opune un veto, spot publicitar, alegeri electorale, bordul de conducere, bioritmul vieții, conducere managerială, ceremonie solemnă, decapitat la vârf, greutate ponderală, mari magnați, muncă laborioasă, înalți prelați bisericeşti, platfus la picior, remuşcări de conştiință, sfârşit de weekend, dar însă* etc.

Alte greşeli frecvente sunt semnalate de Nicolae Felecan, care stăruie asupra scrierii şi rostirii corecte a lui *stricto sensu*, a folosirii corecte a substantivului *penurie*, a greşelii de a folosii *personificate* în loc de *personalizate*, a lui *placă* în loc de *plagă*, a lui *eşicher* în loc de *eşichier*, a lui *oprobiu* în loc de *oprobriu*, etc., după cum în ortoepia şi ortografia siglelor se comit, conform exemplelor date de Ilie Rad, numeroase greşeli şi opțiuni pentru forme şi variante eronate. Alte greşeli legate de paronime semnalează Dumitru Vlăduț, aducând numeroase exemple de confuzii semantice, de enunțuri deficitare de sens, de imprecizii terminologice şi de formulări argotice.

De bună calitate şi pentru latura lor teoretică, dar şi pentru numeroasele exemple aduse sunt lucrările semnate de Maria Cavasnîi Cătănescu, Daiana Felecan, Ionel Funeriu şi Liana Otilia Pătraş, dovedind o bună cunoaştere a problemelor abordate, o tratare explicită şi exhaustivă, ca şi folosirea unei bogate bibliografii.

Nici stilul jurnalistic al presei cotidiene sau mensuale n-a scăpat observației foarte atente a specialiştilor. Partea a doua a volumului a fost consacrată analizării unor astfel de fenomene, prin lucrări semnate de Stelian Dumistrăcel, Oliviu Felecan, Dumitru Irimia, Luminița Roşca, Rodica Zafiu şi George Pruteanu. Schimbările survenite în rău în urma libertății de exprimare greşit înțeleasă au fost sancționate de Dumitru Irimia în numele „libertății de expresie", libertate care să fie corelată cu regulile şi normele gramaticale şi a respectului pentru limbă. Contaminarea discursului jurnalistic cu elemente ale discursului privat, ale limbajului conversațional, cu încărcătura specifică de oralitate populară este o altă tendință a ziarelor după 1989, care trebuie adusă la o formă canonică cât mai exactă, ne spune Stelian Dumistrăcel. Oliviu Felecan se ocupă de limbajul tinerilor din presa scrisă maramureşeană contaminată de numeroase exagerări şi inexactități, pamfletare, colocviale şi de cele mai multe ori teribiliste. Acest tip de limbaj agresiv şi violent este înfierat şi de George Pruteanu, care pledează pentru „dezintoxicare", pentru evitarea marasmului şi barbariei de stil. În ansamblu, volumul este un ghid deosebit de valoros pentru toți cei care lucrează în presă, o utilă confruntare cu propriile lor păreri şi habitudini lingvistice şi stilistice, un veritabil semnal tras pentru apărarea frumuseții de expresie şi a rigorii gramaticale. ■

6 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Pro Doina Cornea

Gheorghe Grigurcu

Cam aşa cum a procedat dl. Andrei Pleşu, îndată după decembrie '89, disociindu-se fără regrete de atât de incomozii, inclusiv pentru legislatura iliesciană, Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu, d-na Alina Mungiu-Pippidi nu şovăie, acum, în toiul canicularei legislaţii Băsescu, a se detaşa de d-na Doina Cornea. Departe de noi gândul de-a face un proces de intenţii disertei analiste, preşedinte fondator al SAR etc. Ne propunem doar a comenta comentariul d-sale, apărut în *România liberă* din 14 iunie 2007, sub titlul *Intelectualii şi puterea. Un răspuns pentru Doinea Cornea*, în litera şi în spiritul indenegabil al acestuia. Cu un aer condescendent, d-na Alina Mungiu-Pippidi crede a se putea referi la „adevărata dramă, destinul postrevoluţionar" al celebrei opozante la regimul comunist, despre care taximetriştii clujeni vorbesc „ca despre o vrăjitoare", în vreme ce „ceilalţi o ignoră". De unde această omniscienţă? A făcut d-na Alina Mungiu-Pippidi o statistică a popularităţii d-nei Cornea? Cum îşi imaginează că-i poate avea în vedere pe „ceilalţi"? Ce să înţelegem prin aceşti „ceilalţi"? Prin scăderea taximetriştilor cu pricina să fie oare vorba de toată populaţia României? D-sa ne curmă dubiile, afirmând ritos: „Doina Cornea nu are locul pe care-l merită în stima şi afecţiunea românilor de astăzi". O aserţiune de tot gravă, care presupune că emiţătoarea sa se rosteşte în numele cvasitotalităţii „românilor de astăzi", printr-un misterios mandat. Cum pe de o parte nu ştim să i se fi încredinţat un atare mandat iar pe de altă parte avem simţământul că realitatea e considerabil diferită de această deplorabilă imagine, nu ne rămâne decât a consemna injustiţia pe care preşedintele fondator al SAR etc. o face nu doar d-nei Cornea ci şi poporului, astfel cum e, cu bunele şi relele lui, căruia îi aparţinem.

De pe o poziţie de superioritate pe care ţine a şi-o sublinia mereu, d-na Alina Mungiu-Pippidi o tratează pe d-na Doina Cornea ca pe un soi de material didactic, ca pe o planşă a unui trecut mort, din ale cărui insuficienţe şi greşeli ne-am putea instrui. Convinsă că legendara doamnă din Cluj „nu e la curent cu politica de zi cu zi" (?), comentatoarea d-sale denunţă „erorile de judecată", ale *helas*, atât de naivei predecesoare. Faptul că d-na Cornea a propus să se întrerupă ajutoarele pentru România ale Occidentului, după venirea la putere a lui Iliescu, ar reprezenta o asemenea impardonabilă „eroare", deoarece „embargourile nu funcţionează niciodată". Chiar de-ar fi aşa, latura lor moral-politică nu contează? Şi cu un rictus ţâfnos i se mai reproşează d-nei Cornea nu mai puţin decât „linia anticomunistă" pe care a preconizat-o: „Ce fel de lustraţie să treci contra unui om care avea 83% din voturi? Cum să lustrezi voinţa electoratului?" Într-adevăr, nu poţi „lustra" voinţa electoratului. Dar lustraţia trebuia să fie cu totul altceva şi anume, astfel cum statua punctul opt al Proclamaţiei de la Timişoara, o măsură a bunului simţ care să elimine din start participarea la viaţa publică a indivizilor compromişi în totalitarism, în speţă prin apartenenţa lor la Nomenclatură. Asemenea inşi nu s-ar mai fi cuvenit să fie angrenaţi în alegeri, precum o premisă a instaurării unei ordini democratice. Confuzia să ţină loc de argument?

În loc de-a încerca să explice „adevărata dramă" a d-nei Cornea pe care o cârmuire conservatoare a avut grijă a o marginaliza după ce într-un prim moment a încercat a o folosi drept faţadă a manevrelor sale de inspiraţie comunistă, d-na Alina Mungiu-Pippidi recurge la un şirag de observaţii tendenţioase, la o cazuistică în care nu putem a nu citi o stranie rea-voinţă personală. Culminaţia acestei dizgraţioase manevre de învăluire prin depreciere făţişă ori măcar subiacentă o constituie o enormitate. Iată cuvintele strepezite, mustind de-o umoare pe care ne aşteptam a o întâlni exclusiv în discursul celei mai crunte adversităţi: „Dacă doamna Cornea nu e populară, asta e pentru că nu e din cale afară de democrată". Merită a le repeta: „Dacă doamna Cornea nu e populară, asta e pentru că nu e din cale afară de democrată". Aşa va să zică! D-na Cornea n-ar fi suficient de democrată! Personalitate emblematică a luptei împotriva sistemului comunist în anii în care acesta şi-a mobilizat resursele represive pentru a-şi masca acceleratul declin, d-na Cornea se vede deposedată de atributul democraţiei ca şi cum unui om i s-ar confisca actul de identitate. Şi cum îşi susţine, mă rog, preşedintele fondator al SAR etc. ofensatorul paradox? Printr-o răutăcioasă transpoziţie a discuţiei într-un plan abstract, inoportun aci: „Sfinţii rareori sunt (democraţi). Voinţa celor mulţi nu e mare lucru pentru cine deţine revelaţia". Nu ne interesează în contextul de faţă concepţiile d-nei în discuţie asupra sfinţilor şi a revelaţiei. Însă pretinzând că unor oameni precum d-na Doina Cornea li s-ar părea „de neconceput" instituţia electorală, „plebiscitul binelui şi al răului", d-sa ar trebui să mediteze la cel puţin două chestiuni. Apărătorii principiului democraţiei în cazul în care e încălcat au fost, sunt şi e de presupus că vor fi şi în viitor, frecvent personalităţi aparent izolate, fără suportul „plebiscitului". Oare Saharov, Soljenîţân, Bukovski, Havel, Goma, Doina Cornea au avut posibilitatea de-a fi „aleşi" conform voinţei majorităţii? Nu cumva rolul lor el cel de formatori ai conştiinţei acestei majorităţi, proces dificil, lent, soldat nu odată cu eşecuri de parcurs? „Revelaţia" e însuşi crezul democratic indus într-un cadru ostil nu numai prin rezistenţa centrelor de putere abuzivă, ci şi prin dezinformarea, deruta, înapoierea „celor mulţi". „Sfinţii" laici pot fi apostolii unei misiuni de luminare civilă, nu-i aşa? Iar în al doilea rând, d-na Alina Mungiu-Pippidi ar putea reflecta la sofismul pe care-l lansează, potrivit căruia, odată obţinut un scor electoral, acesta se cuvine a fi acceptat fără crâcnire, sistându-se discuţiile asupra unei eventuale rele orientări a masei de alegători, ca şi îndrumarea acesteia spre un orizont adecvat intereselor reale ale obştii neîndestulător conştientizate. Fără teamă de contradicţie, d-na Alina Mungiu-Pippidi se lamentează în felul următor: „Popularitatea lui Traian Băsescu, îmi dau seama, nu înseamnă nimic pentru Doina Cornea, chiar dacă e obţinută integral pe cale democratică, spre deosebire de predecesorii săi. Nu înseamnă nimic pentru ea faptul că atâţia oameni şi-au pus speranţele în el". Dacă astfel stau lucrurile, să facă bine să admită d-na Alina Mungiu-Pippidi că şi dl. Ion Iliescu s-a bucurat cândva de-o „popularitate" masivă, „obţinute integral pe cale democratică". Această circumstanţă „n-a însemnat nimic" pentru numita doamnă care, după cum ne amintim, i s-a împotrivit? „N-a însemnat nimic" pentru d-sa „faptul că atâţia oameni şi-au pus speranţele în el"? Unde e... minima consecvenţă?

O mai mustră d-na Alina Mungiu-Pippidi pe d-na Doina Cornea pentru că „ei nu îi plac în general preşedinţii" (*sâc*) şi că, în particular, „nu îi place Băsescu". Un motiv al admonestării aplicate de preşedintele fondator SAR etc. căreia îi place Băsescu, este cel populist, pe care l-am excerptat mai sus: „luaţi în considerare şi faptul că oamenii îl vor pe el, şi nu pe Voiculescu, Tăriceanu şi Geoană". Nu mai insistăm pe factura demagogică a cerinţei. Un alt motiv este invocarea pretenţiei preşedintelui „jucător" de-a schimba „aceste reguli ale jocului". Tonul devine insinuant, ispititor, animat de un fragment de bună credinţă ca o piatră preţioasă într-o montură de prost gust: „Nu credeţi că mai bine îl ajutăm să facă asta, că nu poţi reuşi aşa ceva decât de pe o asemenea bază populară, decât să dăm apă la moară unei mari cârdăşii compuse din securişti, escroci şi frustraţi (ultimii cuprinzând mulţi prieteni comuni de-ai noştri)?". Numai că pentru a-l „ajuta" pe dl. Băsescu e necesar să ai încredere în d-sa, ceea ce n-ar putea fi obligatoriu, chiar dacă preşedintele dispune de o „bază populară". Să fie dl. Băsescu nu mai puţin decât un erou dispus a înfrunta şi răpune „marea cârdăşie" pe care o ilustrează clasa noastră politică sau e doar un produs al clasei în cauză, mânat de-o voinţă de dominaţie proprie? Oricât ne-am strădui, nu izbutim a desluşi nici în trecutul d-sale antedecembrist, nici în prestaţia d-sale politică, nici în statura d-sale intelectual-morală altceva decât semnele mediocrităţii. Ale unei mediocrităţi care nu promite nicio ispravă istorică şi în niciun caz o ruptură radicală de comunismul pe care l-a condamnat formal, într-un târziu, la presiuni exterioare, după ce ani în şir respinsese ideea cu o meschinărie mult mai caracteristică decât decizia finală. O înţelegem pe deplin pe d-na Doina Cornea când observă că unii intelectuali, în raport cu actualul preşedinte al ţării, „fac greşeala căderii în admiraţie, acţiune care l-a legitimat şi susţinut pe Ceauşescu". În mult mai mică măsură o înţelegem pe d-na Alina Mungiu-Pippidi când, după cum am văzut, d-sa îi aliniază în frontul prezumat al duşmanilor preşedintelui prezumat saurocton pe „securişti, escroci şi frustraţi (ultimii cuprinzând mulţi prieteni comuni de-ai noştri)". Termenul de „frustraţi", utilizat, din păcate, şi de ex-preşedintele Constantinescu atunci când voia a se debarasa de Alianţa Civică, adică de formaţiunea care l-a propulsat la cârma României, e o aluzie la intelectualii rămaşi fideli idealului anticomunist, programului realmente reformator în duh democratic, între care, fireşte, şi d-na Doina Cornea. Oricât i-ar stânjeni pe unii paradigma etică pe care o întrupează şi faima de care se bucură, transcrisă deja pe pagina de istorie, cum de e posibil s-o aşezăm pe d-na Doina Cornea alături de securişti şi de escroci?

P.S. Totuşi, la un moment dat, d-na Alina Mungiu-Pippidi dă glas unui adevăr, adnotând o aprehensiune a d-nei Doina Cornea, care, o asigurăm că nu e doar a acesteia: „ştiu, vă e teamă că asemenea ajutoare nu rămân niciodată dezinteresate şi că, prinşi în plasa nevoilor, doar oameni suntem cu toţii, fie că e vorba de o ambasadă sau de o sinecură mai modestă, o să ne uităm spiritul critic pe parcurs şi vom crea o problemă mai rea decât cea de la care am pornit". E o referinţă la „ajutoarele" pe care câţiva intelectuali de notorietate se grăbesc a le acorda triumfătorului pentru moment Traian Băsescu şi care e prea cu putinţă („doar oameni suntem cu toţii") să capete o generoasă recompensă în monedă administrativă ca şi în cea propriu-zisă. Aşa cum s-a întâmplat şi cu intelectualii (unii chiar cu un preţios *look* de „disident") care n-au întârziat a i se aservi d-lui Ion Iliescu. Istoria se mai şi repetă... ■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Obiecte și simulacre.
"Hiperrealitatea" lui Jean Baudrillard

Horia Lazăr

Jean Baudrillard

(Continuare din numărul trecut)

2. A simula şi a seduce: masele şi mass media. Proletariatului lui Marx, emanație originară a socialului, întărit prin lupta de clasă, orientat spre viitor şi înscriindu-şi aspirațiile în orizontul revoluției, Baudrillard îi opune masele, „referent spongios", imensă „gaură neagră" a socialului şi „deşeu statistic" al acestuia (29): realitate implozivă ce se semnalează prin atonie, indiferență politică şi capacitatea de a neutraliza tensiunile. Actualitatea şi nuditatea acestei prezențe „vîscoase" pe scena publică fac din ea un soi de aluat moale al istoriei, niciodată polarizat de conflicte şi nici îndreptat spre un sens ce trebuie cucerit. Definiția maselor nu e sociologică ci mediatică. Inerția lor nu face decît să semnifice formidabila lor aptitudine de a se lăsa traversate de impresiile televizuale şi de a absorbi toate mesajele, fără rest. Niciodată alienate prin faptul că în ele nu există niciun „altul", de o omogenitate şi un conformism fără fisuri, masele nu reflectă socialul, care „se sparge" în contact cu ele – pînă acolo încît în fizica socială dimensiunile „se curbează" şi involuează pînă la anulare, desemnîndu-le ca pe „o sferă de resorbție potențială prin înghițire" (30).

Orice ar spune Marx, proletariatul epocii industriale nu era o clasă omogenă. Doar burghezia avea această calitate, ceea ce ne face să conchidem că, de fapt, proletariatul nu exista ca şi clasă. Definirea lui ca şi clasă „exploatată", ce-şi aştepta eliberarea prin revoluție – simetrică definirii femeii ca sex oprimat – e, în acelaşi timp, idealistă şi utopică. Manufacturile perioadei industriale reprezintă doar extinderea izolării pusă în practică în secolul al XVII-lea şi generalizarea ei ca sistem industrial, cu o dublă vocație: economică şi carcerală. În acest fel, producția industrială e doar reproducerea unor străvechi raporturi sociale, iar proletariatul încetează de a fi o clasă jecmănită şi oprimată, devenind obiectul excluderii, discriminărilor şi marcării prin semne – precum nebunii, femeile, animalele, copiii, negrii. Aşa-zisa „luptă a claselor" se îndreaptă prin urmare împotriva statutului de animal al proletarilor sortiți abjecției prin muncă (31). „Iluzia producției" din textele marxiste se articulează perfect cu cea a eliberării. Ambele au inspirat ideologia revoluționară. Nu e aşadar de mirare că, în zilele noastre, clasa proletarilor, fluidă sociologic şi marginalizată odată cu apariția ei, e recuperată ca masă amorfă , integrată printr-o scurtcircuitare ce aboleşte polarizările şi conflictele şi plasată pe o orbită ce face din ea un simplu satelit sau suport uman al muncii omniprezente.

Lacome de spectacole în detrimentul sensului şi de semne în care mesajele se dizolvă, masele sînt în acelaşi timp întoarse asupra vieții private, loc „asocial" şi chiar „involutiv". În epoca în care politica, activitate pe jumătate sportivă, pe jumătate ludică, e doar un spectacol ce are loc pe ecranul privat al fiecăruia, neîncrederea populară față de ea, văzută de unii ca rezistență la manipularea prin mass media, e de fapt o transpolitizare în care „negativitatea" comportamentelor nu întrupează nicio voință de depăşire sau de schimbare. Departe de a exprima vreo „speranță escatologică a socialului", hiperconformismul utilizatorilor de mass media rezumă *reversia* socialului (32). Iar în ce priveşte pretinsa „neputință" a maselor în fața marilor desfăşurări mediatice, capcană perfidă pentru naivi în opinia unor critici ai sistemelor de comunicare pătrunşi de entuziasm, trebuie să spunem că, *prin refuzul absolut al sensului,* masele „învelesc" structurile de mass media, fără a se lăsa dominate de ele: mediu anonim, mai puternic decît mesajele mediatice orientate, „perverse", ele aduc în stare de implozie prin transparență şi prin „lubrifierea raporturilor sociale" (33) orice sistem şi orice transcendență, inclusiv politica, care, prin difuzarea maximă şi intensitatea minimă a conținuturilor, nu face decît să ilustreze „reproducerea nesfîrşită a unei forme fără conținut" (34).

La drept vorbind, îndepărtarea maselor de politică e o rezistență *la social,* la dispozitivele de control şi de reprimare, şi de asemenea la mitologia negativă a risipei. Primul birou al săracilor din Franța a fost deschis la Paris în 1544 iar Asistența publică din secolul al XIX-lea va prelua această ştachetă. Prin Securitatea socială creată în secolul al XX-lea, instrument de socializare integrală ce acoperă totalitatea societății, Franța s-a înzestrat cu un „social lărgit" – în fapt o generalizare a derelicțiunii. De acum, fiecare e exclus şi asistat, dezintegrat şi socializat, obiect al unei „gestionări a reziduurilor" în sînul unei „societăți patogene" proteiforme în care „pungile ce trebuie resorbite" (imigrații, femeile, delicvenții), adevărată dejecție nedegradabilă, sînt tot mai bine izolate, pe măsură ce socialul progresează. Iar dacă maşina de integrat se opreşte, întreaga societate devine reziduală prin inversarea tendinței. Exemplu: rubrica „Societatea" din marile ziare ale zilelor noastre explorează *doar* categoriile sociale reziduale, de multe ori obiect al admirației populare (criminali, drogați, stele de cinema), trimițînd astfel la social ca la un rest (35).

Dacă vocația socialului e producerea şi distrugerea restului, funcția sa de bază constă în „ştergerea surplusului de bogăție" printr-un fel de „delapidare controlată" (36). Convertit în spațiu de primire asemănător unei „nişe ecologice", socialul pune în mişcare structuri de *risipă dirijată* prin care greutățile vieții trec drept „calitate a vieții". Asigurarea pentru toate riscurile, de pildă, e echivalentul vieții pierdute, dar devine, grație retoricii publicitare, *modelul vieții reale.* Prin confundarea realului şi a modelului ce provoacă un scurtcircuit prin care realul e hiperrealizat, realitatea e abolită în propriu-i simulacru: socialul. Împotriva utopiei socialiste a redistribuirii perfecte, cel ce pare a avea dreptate e cinicul Bernard Mandeville, autorul *Fabulei albinelor* (1714): doar bogații îi pot face pe săraci să trăiască. Dacă viciile private (risipa bogaților) pot produce efecte publice benefice (a le da săracilor de lucru) în vreme ce virtuțile private (spiritul de economisire, ce se învecinează deseori cu zgîrcenia) nu dau întotdeauna acelaşi rezultat, sîntem obligați să constatăm că societatea se perpetuează prin proasta folosire a bogăților. Înlocuirea risipei rituale şi cheltuirea simbolică a surplusului practicate în societățile arhaice ca o datorie publică strict supravegheată (versiune negativă a acumulării primitive, *private,* a capitalului şi a bogăților), care există dintotdeauna şi care nu va fi niciodată resorbită, nu e, desigur, cea mai bună rezolvare economică a societăților în criză, destructurate, în care încrederea reciprocă a cetățenilor a dispărut.

Neutralizate printr-o emancipare ce le încremeneşte într-o socializare-scenariu în care panica se învecinează cu inerția, masele îmbină, grație imperativelor de transparență, de consens şi de polivalență funcțională, aşteptările create de publicitate şi de propagandă. Cum puterea a dispărut în ostilitatea maselor față de *orice* putere politică, acestea trebuie seduse! Asemenea capitalurilor, democrațiile se descentralizează, se deconectează, se depolitizează şi se deteritorializează, fără însă a-şi propune vreun proiect de responsabilizare politică a cetățenilor. Finalitățile majore ale democrațiilor contemporane se referă, înainte de toate, la integrarea socială completă prin banalizarea şi simultaneizarea pornografică a tuturor discursurilor. Prefăcîndu-se că doreşte să reînsuflețească voința politică fără vlagă a maselor, puterea prezintă uneori dreptul de vot ca pe o „datorie civică", printr-o punere în scenă în care contactul simulat cu magma opacă care sînt masele ce refuză să se lase reprezentate e sondajul şi testul electoral. În sondaje, ca şi în logica de mass media şi în cea a hipermagazinelor, principiul referentului e înlocuit cu cel al referendumului – răspuns dirijat şi verificare circulară a codului. Expresie a „tehnologiilor blînde" ce au invadat toate domeniile (inclusiv cel al puterii), aceste teste perpetue a căror parțialitate e imposibil de dovedit dizolvă vigilența masei electorale, preluînd rolul acidului într-o reacție chimică (37). Societatea fluidă, „tactilă" (ce solicită pipăitul şi contactul informației) şi tăcută e o lume în care timpul – loc al conflictelor, al contradicțiilor şi al antagonismelor – se dezagregă printr-o „tactică disuasivă minimală", ce-l împiedică să se maturizeze, să dea roade, să se „cristalizeze" (38).

8 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

În acest gen de ambianță, comemorările, excrescență a memoriei şi instrument de intoxicare politico-mediatică, adevărată „euforie sub perfuzie" după *Divina stîngă,* se instalează în mijlocul indiferenței populare. Sărbătoarea comemorativă e perfect asemănătoare cu docilitatea electorilor, puțin interesați de a se face reprezentați dar repezindu-se cu toate acestea în cabinele de vot, *pentru a scăpa de putere!* În zilele noastre, şefii politici sînt aleşi tocmai pentru motivul că nu reprezintă nimic. Iar discursurile lor, în care demagogia alternează cu provocările, justifică neîncrederea generalizată care anunță ceea ce Pierre Rosanvallon numeşte valul „contra-democrației" (39). În acest mecanism insolit, voturile se îndreaptă adesea spre candidați fără program coerent, deşi ar fi normal să se focalizeze asupra unui proiect politic viabil, eventual *împotriva* puterii! Avem de-a face cu o enormă demobilizare a maselor – în ciuda paradei mediatice a mobilizării lor consimțite, întreținută de mass media -, ce reia în ecou înfrîngerea istorică a proletariatului. Lucrările economistului american Thorstein Veblen au arătat cu acuratețe că, de fapt, vocația „revoluționară" a clasei muncitoare e doar un mit: proletariatul nu vrea să ia locul burgheziei, cum declară vulgata marxistă, ci să se apropie de ea, *să-i devină asemănătoare.* Sub entuziasmul revoluționar al lui Marx, sociologul secolului al XX-lea detectează visurile de confort şi de bunăstare ale viitoarei clase medii, exacerbate de societatea de consum.

Izvor şi vehicul al mesajelor, mass media e un dispozitiv intranzitiv, „antimediator", ce produce necomunicare – dacă comunicarea e definită ca schimb sau spațiu reciproc al cuvîntului adresat şi al răspunsului. În mass media, expresie a monopolului cuvîntului adresat, nu există răspuns – ceea ce face din această instituție întruparea unei noi puteri: puterea „celui ce poate da *şi căruia nimic nu-i poate fi restituit"* (40). Mai mult, mass media instaurează controlul social la noi acasă – nu ca instrument de supraveghere ci sub forma interdicției de a vorbi: *„certitudinea că oamenii nu-şi mai vorbesc"* (41). Pe de altă parte, ca instrument de decomprimare a tensiunilor şi de contractare a duratei prin expunere televizuală – un fel de masificare a uitării -, mass media distrug caracterul unic al evenimentelor şi al acțiunilor în folosul unei imagini generale, dezincarnate, adevărată „soluție finală a istoricității oricărui eveniment" (42). În acest sens, holocaustul, devenit obiect televizat, e doar un eveniment *rece* pe care experții în comunicare încearcă să-l *reîncălzească*: monstrul înghețat al exterminării, cu căldura lui artificială, e convocat pentru mobilizarea mulțimilor în jurul unor imagini atroce, în scopul de „a reînvia cadavrul socialului" (43). Cît despre războiul din Vietnam, în pofida puzderiei de imagini şi analize care au făcut din el o înfrîngere strategică a Statelor Unite, el a fost un simplu „episod al coexistenței paşnice" prin neintervenția Chinei, marcînd astfel trecerea de la visul revoluției mondiale la alternanța politică pacifică şi de la războiul cald la războiul rece sub semnul unei noi împărțiri a forțelor şi influențelor. Cum ne putem explica altfel încetarea lui bruscă, „spontană", dacă nu prin reciclarea subversiunii în cooperare? Dacă „adversitatea adversarilor" nu mai există, putem spune, ca Orwell, că „războiul e pace". La fel, grevele din mai 1986 din Franța, sfidare adresată „morții imediate" a universității şi voință de sacrificiu fără rest al cunoaşterii, au fost asfixiate prin extindere mediatică, devenind un caz paradigmatic de „involuție violentă a socialului" prin îmblînzirea energiilor dezlănțuite într-un spațiu deteritorializat. În urma evenimentelor, universitatea, aflată în stare de descompunere avansată, a sfîrşit prin a ajunge o „zonă de găzduire şi de supraveghere" [a studenților], sortită unei morți lente, cu întîrziere (44). Tot în acest sens, întîlnirea dintre publicitate şi mass media desenează un spațiu al „publicitudinii" în care cultura de masă şi piața triumfătoare se conjugă. Centrul Beaubourg seamănă cu un „incinerator" ce îmbină dezintegrarea culturală a vizitatorilor cu inducerea unei stări de atonie politică, în vreme ce Halele pariziene, gigantic dispozitiv comercial, sînt un adevărat „sarcofag al mărfii". În ambele, obiectele erup într-un proces de accelerare ce pare a dubla elanul neobosit al consumatorilor, popor în asalt al cărui mod de manifestare e *îmbulzeala:* fenomen de masă specific, ce consacră moartea obiectelor şi reversia lor simbolică. La Beaubourg, cultura încetează pur şi simplu să existe; din ea rămîne doar golul deschis al dorinței exprimat în „fascinația activă" a „masei-proiectil", ce se repede în expoziții într-un paroxism al consumului ce ne face să ne gîndim la efracție sau jaf (45). În sfîrşit, ambele constituie dispozitive de „retotalizare controlată" în care masa utilizatorilor e sensibil egală cu cea a produselor. Stocul de oameni şi stocul de mărfuri îşi răspund şi se echilibrează (cam tot atîta masă umană cîtă masă culturală sau comercială), cultura şi biologia îşi schimbă semnele iar hiperrealitatea simulacrelor aduce prin „densificare" şi mişcare centripetă implozia obiectelor, a dorințelor, a stărilor sufleteşti şi de conştiință, a semnificațiilor lingvistice şi a realităților istorice.

Nu vom încheia fără a evoca noua epocă ce se anunță în istoria mass mediei, cea a *„desimulării"* (46), exemplificată la modul cel mai virulent de „video-producția" revoluției române din decembrie 1989. Înscenarea macabră prin televiziune a falsului osuar de la Timişoara poate fi interpretat ca un gest politic: încercarea de a menține spiritul revoluționar într-un popor debusolat şi terorizat de rumorile privind revenirea serviciilor de securitate, prin inoculare televizată a unui veritabil „afrodiziac revoluționar" (47). Privind însă lucrurile mai de aproape, putem vedea că în mişcările de masă, strada, devenită o „prelungire a studioului de televiziune", sfîrşeşte prin a ajunge şi ea un loc virtual, „prin confundarea definitivă a masei cu mediul, a actului cu semnul" (48). Poporul revoluționar a devenit, prin miracolul mass mediei, un popor televizual ce se vede înfăptuind revoluția – nu ca pe o imagine a unor visuri tainice ci ca pe un obiect mediatic de consum, în care aparența *nu face să apară nimic.* Inutil să căutăm responsabilii acestei dezinformări de neînchipuit care a făcut înconjurul planetei. În ceața în care informația se confundă cu propria ei sursă, „funcția-imagine", suspectă prin ea însăşi, se preschimbă cu uşurință în „funcție-şantaj". „Eliberată", imaginea are toate drepturile, inclusiv cel de a minți!

Fuga înainte a consumului față de producție şi, în fabricarea obiectelor, a seriei față de model (ceea ce, pentru unii, poate constitui un mobil de relansare economică); apoteoza obiectelor-semne şi a sexului ca suport al eliberării femeii într-o lume traversată cu toate acestea de feminitate, în care bărbatul e „marcat" prin sexul lui, fiind aşadar fragil; prestigiul creditului şi al modei ca semnificanți ai fericirii şi frumuseții, al publicității şi al mass mediei ca instrument de eliberare a dorințelor: tot atîtea temeiuri de reflecție pe care ni le propun cărțile lui Baudrillard, în marea lor diversitate şi deschidere. Nici dialectică şi nici critică, strategia de lectură a evenimentelor propusă de Baudrillard e definită, de însuşi autorul ei, ca una „catastrofică". Dacă „toate energiile îşi vizează propria moarte" – prin eliberare -, doar gîndirea catastrofică ne poate furniza repere de reflecție. „Trebuie să împingem lucrurile pînă la limita la care, în mod firesc, se inversează şi se prăbuşesc totodată", scrie Baudrillard în *Schimbul simbolic şi moartea* (49). Iar dacă, aşa cum ne indică *Pentru o critică a economiei politice a semnului,* reînnoirea mass mediei trece prin „distrugerea" lor ca sistem de necomunicare, tratarea *răului* (fr. *le mal*), care nu e simpla *nefericire* (fr. *le malheur*) demarează prin sfidarea adresată aceluiaşi sistem: „un dar căruia el nu-i poate răspunde decît prin propria-i moarte şi prăbuşire" (50). Sarcină aspră, pe care o rezumă superb textul-epilog al *Crimei perfecte*: „Ne găsim în fața unei tentative duble: a împlinirii lumii şi a realității integrale - şi a continuării unui Nimic din care cartea de față face parte. Ambele sînt sortite eşecului. În vreme însă ce eşecul unei tentative de împlinire e negativ, cel al uneia de distrugere e vital şi pozitiv. Tocmai de aceea gîndirea, care ştie că oricum va eşua, trebuie să vizeze obiective criminale. O încercare ce vizează obiective pozitive nu-şi poate îngădui să eşueze. Una care vizează obiective criminale trebuie să eşueze. Aceasta e practica, bine temperată, a principiului răului. Dacă sistemul eşuează vrînd să fie totul, din el nu rămîne nimic. Dacă gîndirea eşuează cu voința de a nu fi nimic, întotdeauna rămîne ceva" (51).

NOTE

(29) *À l'ombre des majorités..., op. cit.,* p. 11.
(30) *Ibid.,* p. 14.
(31) *L'échange symbolique..., op. cit.,* p. 50 şi urm.
(32) *À l'ombre des majorités..., op. cit.,* p. 53.
(33) *De la séduction,* Paris, Galilée, 1979, p. 239.
(34) *Ibid.,* p. 245.
(35) *À l'ombre des majorités...op. cit.,* p. 79.
(36) *Ibid.,* p. 81 şi 84.
(37) *La gauche divine. Chronique des années 1977-1984,* Paris, Grasset, 1985, p. 37. Frecvența acestor consultări, ce fac deliciul poporului, deja obişnuit cu experiența perversă a voyeurismului politic, face ca sondajele „să ucidă" alegerile, care „nu mai sînt decît un caz particular al lor" (*Ibid.,* p. 128).
(38) *Ibid.*
(39) Pierre Rosanvallon, *La contre-démocratie. La politique à l'âge de la défiance,* Paris, Seuil, 2006.
(40) *Pour une critique..., op. cit.,* p. 208.
(41) *Ibid.,* p. 211.
(42) *Simulacres et simulation, op. cit.,* p. 77.
(43) *Ibid.,* p. 80.
(44) *Ibid.,* p. 111 şi 215.
(45) *Ibid.,* p. 106.
(46) *L'illusion de la fin..., op. cit.,* p. 83.
(47) *Ibid.,* p. 87.
(48) *Ibid.,* p. 86.
(49) *L'échange symbolique..., op. cit.,* p. 11.
(50) *Ibid.,* p. 64.
(51) *Le crime parfait, op. cit.,* p. 207.

■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

"Ce minte, ce minte...!" (II)

Laszlo Alexandru

"Nos péchés sont têtus, nos repentirs sont lâches;
Nous nous faisons payer grassement nos aveux,
Et nous rentrons gaiement dans le chemin bourbeux,
Croyant par de vils pleurs laver toutes nos taches."
Baudelaire

Echilibristica pe firul sofisticii e agreată nu doar de negaţionişti Gulagului. O cazuistică mănoasă putem găsi şi dincolo, printre negaţionişti Holocaustului. Polul Nord şi Polul Sud se află la distanţe egale de Ecuator. Între gogomănia fandosită a extremei stîngi şi monomania acrită a extremei drepte există înrudiri la fel de strînse ca între surorile siameze lipite cap în cap: nu mai pot fi separate nici prin tehnici chirurgicale complexe.

Realitatea permisivă în care trăim garantează oricui dreptul la vorbirea liberă. Dar liberă inclusiv de coerenţă, logică sau decenţa argumentaţiei. Aurora Mihacea e un cetăţean contemporan, vizitat de impresii. După ani de pasivitate în faţa ideilor, ea trimite spre publicare un articol de protest (?) în capitala Franţei (*"du monde des non parlants, des millions des gens qui ne sont ni des politiciens, ni des journalistes, je me suis décidée à sortir"*). Frămîntările ei vizează situaţia scriitorului Paul Goma, acuzat din toate direcţiile de antisemitism. Meditaţia provincială (*"je suis professeur de philosophie à Fiteşti - Roumanie"*) n-a smuls totuşi ziarul *Le Monde* din zona indiferenţei răcoroase, nestîrnind nici măcar tradiţionalul "deocamdată, nu!", la Poşta Redacţiei. Însă, ce noroc, a fost pe dată îmbrăţişată de foaia electronică *Asymetria*, animată la Paris de Dan Culcer. Nu zic, respectiva publicaţie de cultură, critică şi... imaginaţie, cum se pretinde încă de pe frontispiciu, e locul potrivit pentru cocoloşirea aberaţiilor. Căci e nevoie de multă, foarte multă imaginaţie pentru a da tîrcoale evidenţelor, fără a te întîlni cu ele.

Să limpezim mai întîi lucrurile, aşezîndu-le în ordine cronologică. Primăria Municipiului Timişoara a decis, în ianuarie 2007, să-i confere lui Paul Goma cetăţenia de onoare. Măsura a fost imediat urmată de o serie de proteste din partea Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, din partea Ambasadei Israelului la Bucureşti, din partea unor personalităţi culturale etc., care incriminau poziţiile antisemite ale proaspătului timişorean. Mihai Dinu Gheorghiu sublinia uimit, în intervenţia sa din presă, că tezele antisemite profesate de Paul Goma au fost reluate - incredibil - pînă şi în Referatul oficial pentru acordarea titlului! Onoarea cetăţeniei era justificată prin dezonoarea gîndirii! şi într-adevăr, Referatul Primăriei Timişoara menţionează în sens pozitiv fantasmagoriile paulgomiene, conform cărora exterminarea evreilor constituise un... gest de reacţie al statului român, care în prealabil fusese... agresat şi fusese... jignit de către evrei: *"Explicaţia autorului pentru fermitatea cu care regimul antonescian îi pedepsise pe evrei, după 22 iunie 1941, consta în răzbunarea pentru faptele reprobabile din anul precedent* [sic! - L.A.]. *Totodată Paul Goma militează pentru asumarea responsabilităţii evreilor pentru crimele comise contra românilor* [sic! - L.A.] *şi este contra distorsionării istoriei în vederea inventării unui mit exclusiv al genocidului doar contra evreilor în scopuri politice (de dominaţie)* [sic! - L.A.], *economice (extorcare de fonduri)* [sic! - L.A.] *şi de culpabilizare a tuturor celorlalte naţiuni neevreieşti* [sic! - L.A.]". Situaţie de două ori scandaloasă: primăria unui oraş de frunte al României nu doar celebrează antisemitismul, dar mai şi pune umărul la susţinerea şi răspîndirea sa!

Ce ne spune în schimb meditaţia Aurorei Mihacea, publicată acum virtual pe la Paris? Că titlul onorific timişorean a fost acordat **datorită** protestelor legate de atribuirea lui!! (*"J'affirme aussi que pour signer la lettre de motivation pour accorder le titre de citoyen d'honneur à P. Goma ont été décisifs:* [...] *la fausseté des thèses soutenues par M.D. Gheorghiu, tout comme par les auteurs des protestes envoyés à la Mairie de la ville de Timişoara."*) În mintea profesoarei, carul stă în faţa boilor, apele curg la deal, iar scrisoarea primăriei a fost semnată în ianuarie, **din cauza** protestelor din februarie-mai!

Hocus-pocusul filosoafei continuă cu acelaşi aplomb nestingherit de un minim simţ al penibilului. Zeci de comentatori îi reproşează lui Paul Goma antisemitismul. Aurora Mihacea se străduieşte, pe spaţii ample, să ne explice teoretic ce anume este negaţionismul. Extrăgînd, din întreg, o parte şi concentrîndu-se asupra acesteia, încearcă să facă uitat ansamblul. Căci de fapt P. Goma s-a discreditat printr-o sumă întreagă de argumente general-antisemite (multe le-am analizat deja anterior şi doar lipsa de spaţiu ori teama de monotonie mă împiedică să le reiau aici de-a fir a păr). Negarea făţişă a Holocaustului constituie numai unul dintre capetele de acuzare formulate împotriva sa în presă. Dar multe altele îi pot fi - şi i-au fost deja - imputate lui Paul Goma: falsa explicitare a exterminării evreilor, prin stabilirea unor legături arbitrare de cauză-efect cu evenimente anterioare, extragerea fenomenului criminal din contextul său continental, contestarea cifrei victimelor, relativizarea inocenţei lor, elogierea deşănţată a dictatorului militar care a pus la cale Holocaustul, agresarea cu extremă violenţă verbală a cercetătorilor profesionişti (în scopul de a-i intimida şi discredita), respingerea chiar a validităţii termenilor de "fascist" şi "antisemit" (prin chichiţe lingvistice destinate a le smulge realităţilor tragice reprezentarea conceptuală) etc. etc. Iar acuma vine Aurora Mihacea şi, cu seninătatea celei care extrage castraveţi din traistă în faţa grădinarului, ne minte de la obraz: *"Nulle part dans les pages de son essai* ***La semaine rouge...*** *Goma ne nie, mais, par contre, il reconnaît les persécutions, les pogromes, les déportations de la population juive"*.

Ce ne facem totuşi cînd, pe lîngă zecile de stratageme antisemite ieftine ale lui Paul Goma, întinse pe sute de pagini destinate să relativizeze, să minimalizeze, să justifice, să deculpabilizeze crima, ajungem la pasajul negaţiei făţişe? *"Doar ştim, avem şi hîrtii*[,] *şi ţinere de minte: «Holocaustul românesc» este o minciună, un fals, o escrocherie, o ticăloasă ameninţare («Punga sau viaţa!»)"* (vezi *Săptămîna Roşie 28 iunie - 3 iulie 1940 sau Basarabia şi Evreii*, Buc., Ed. Vremea XXI, 2004, p. 273). Filosoafa nu se tulbură prea tare în faţa evidenţelor. Cu o şarlatanie de zile mari, scoate porumbelul păcii din mînecile bufante: Goma, negînd *expressis verbis* Holocaustul, contestă de fapt... terminologia inadecvată, dar nu realităţile istorice (*"en considérant le terme comme inadéquat du point de vue de son contenu à la réalité historique respective"*)! Există, în schimb, o amplă categorie de cercetători care văd identitatea dintre terminologie şi realitate, considerînd Holocaustul ca o tentativă de aneantizare a poporului evreu. Ei bine

Memorialul de la Sighet

- o nouă mişcare dibace prin miraculoasele mîneci bufante ale imaginaţiei - *"ceux qui confondent le terme avec la réalité à laquelle le terme renvoie conformément à la loi, réussissent à «trivialiser» la réalité de la soufrance du peuple juif par sa minimisation, par la réduction de la plus affreuse réalité à un seul mot/nom"*. Iată cum negaţionistul flagrant e spălat de păcate, în schimb respectul legii e taxat drept culpă... scolastică, *"querelle des universalies"*, confuzia dintre termen şi realitatea de referinţă, precum şi alte vorbe mari, umflate cu pompa de la bicicleta Ukraina. Asta nu mai e filosofie, ci bîlci al gîndirii, e panaramă de cartier rău famat. Fenomenul Piteşti s-a dus în vizită la Paris! şi cînd te gîndeşti că escrocheria pseudo-filosofică se exercită asupra unor realităţi adînc tragice, indignarea privitorilor are toate motivele să sporească.

După ce-a transformat fără a clipi negrul în alb şi îngheţata în ceai fierbinte, e chiar o bagatelă pentru Aurora Mihacea să mai presare două-trei viclenii de conjunctură. Următoarea ei ţintă este *Raportul final* al Comisiei Wiesel pentru Studierea Holocaustului în România, acuzat, cu provincială fasoleală, de *"încălcarea principiului de non-contradicţie"*. Adică, mai pe româneşte: că se contrazice. Dar unde, mă rog frumos? Păi, într-un loc ni se spune despre Paul Goma că *"recunoaşte, explicit şi repetat, responsabilitatea României şi «culpa comunităţii» pentru «abominabilul pogrom» de la Iaşi, pentru deportările în Transnistria, dar afirmă că atrocităţile au fost exclusiv rezultatul războiului, în condiţii de război, pentru crimele comise de evrei"* (vezi op. cit., Iaşi, Ed. Polirom, 2005, p. 380-381). Pe de altă parte, se subliniază că acelaşi volum al lui P. Goma *"constituie o veritabilă sinteză a negaţionismului şi antisemitismului, cum rar se poate găsi în literatura de limbă română"* (vezi ibid., p. 381). Evrika!, strigă Mihacea: *"j'affirme que le Rapport Wiesel-Iliescu* [sic! - L.A.] *est construit sur un nonsense, parce que dans ce Rapport on fait au sujet de la même personne (Paul Goma), considérée en même temps et sous le même rapport (en tant qu'auteur de l'essai* ***La semaine rouge...****) des affirmations qui se contredisent d'une manière flagrante"*. Asta era, va să zică! De parcă nu-i poţi concede uneia şi aceleiaşi persoane capacitatea de a recunoaşte detaliile, amendîndu-i totodată reaua-voinţă prin care refuză percepţia întregului! Sau, ce? Dacă eu aş afirma că Aurora Mihacea are ochi frumoşi, dar nu vede realităţile din faţa nasului şi confundă culorile, ca daltoniştii - ar însemna neapărat că mă contrazic? Adică, pe limba piteşteană: "încalc principiul de non-contradicţie"?

În contextul unei asemenea logici de fier (cînd plouă: rugineşte!), era inevitabil să scap eu însumi fără vreo copită servită în plină figură. Ba chiar titlul unui întreg capitol se revendică de la modesta

10 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

mea persoană: **L'âne de Buridan et Laszlo Alexandru**. Flatantă asociere! Să vedem pe ce se bazează. *"Ce qui arrive à Laszlo Alexandru en lisant l'essai* ***La semaine rouge...*** *me rappelle l'histoire de l'âne de Buridan"* – ne asigură filosoafa. Iată-mă pictat în spirit clasic, sfîşiat, asemeni măgarului legendar, între nevoia de-a mînca şi aceea de-a bea. Teribil! şi care ar fi, mă rog frumos, opţiunile ireconciliabile care mă macină pînă la sacrificiul suprem? Citim mai departe. *"Mais à la différence de l'âne de Buridan, Laszlo Alexandru ne se permet pas de réfléchir une seconde, il n'est pas désorienté par le fait qu'il lit avec ses propres yeux les textes"* etc. Perfect – dar unde s-a pierdut comparaţia? Animalul buridanic hamletizează şi nu acţionează, eu unul, în schimb, nu ezit nicio secundă în deciziile mele. Şi totuşi, gîndindu-se la mine, Mihacea îşi aminteşte de acela. Ce avem noi în comun? Nimic, în afara referinţei băşcălioase, a dorinţei subtile a neo-filosoafei de Piteşti de a se hăhăi superior, făcînd cu ochiul spre galerie. E ca şi cum aş afirma, la rîndul meu, că îi citesc produsele inteligenţei şi îmi vine sub ochi faţa exoftalmică a broaştei ţestoase, înainte de a se lua la întrecere cu Ahile cel iute de picior. Dar să nu intrăm pe tărîmul nobil al filosofiei, să ne menţinem doar în planul referinţelor literare: *"Sînt zile în care te îndrăgosteşti şi de o capră cu basma"* (Romain Rolland).

Nimic nu e simplu în gîndirea Aurorei Mihacea şi tot ce-i ne-nţeles se schimbă-n ne-nţelesuri şi mai mari. Enunţul "ANA ARE MERE" poate fi receptat sub numeroase aspecte, încît "Ana" să devină "Maria", "are" să fie "n-are", iar "merele" să însemne "prune", sau chiar "nuci de cocos". Acolo ajungem, dacă urmăm sfatul preţios al filosoafei, ca nu cumva să confundăm *"planul subiectiv, gnoseologic în fond (al termenului), cu planul ontologic (al realităţii la care termenul ar trebui să facă trimitere)"*. Iar dacă nici măcar Ana nu mai are mere, cu atît mai clar devine că Paul Goma nu neagă de fapt Holocaustul, atunci cînd scrie, negru pe alb, că *"Holocaustul românesc este o minciună, un fals, o escrocherie, o ticăloasă ameninţare"*.

Şi nu e vorba de simpla neghiobie fudulă, ieşită la plimbare pe ulita mare. Următorul pas este un avertisment explicit, lansat judecătorilor care urmează să delibereze în procesul de antisemitism al lui Paul Goma. Realitatea e complexă şi înşelătoare, omul nevricos intră la o idee, de-acolo fandacsia e gata, iar ipohondria pîndeşte după colţ: *"les magistrats seront, par l'intermède de ce dossier, en pleine session avec des examens difficiles, tout comme pendant les années à l'Université, n'ayant pas la possibilité de délibérer en connaissance de cause qu'après avoir passé leurs examens pour Logique, Philosophie, Sémiotique, Psychologie et, pas dernièrement leur spécialité, Sciences Juridiques"*. Haida-de! Aurora Mihacea îşi drege vocea cu gargară, pregătindu-şi vocalizele împotriva "erorii judiciare", încă dinainte ca tribunalul să se pronunţe!

Situaţia pare a fi chiar disperată pentru partizana de dată recentă a lui Paul Goma, dacă se agită să lanseze atîtea sofisme şi viclenii grosolane, împachetate în acelaşi ambalaj şifonat: transformarea efectelor în cauze, negarea evidenţelor, minciuna frapantă, inventarea de contradicţii, fabricarea de false dileme buridanice, abstractizarea realităţilor celor mai evidente, presiunile retorice exercitate asupra magistraţilor etc. Ce minte, ce minte...! Cu un asemenea avocat improvizat, eu unul, în locul lui Paul Goma, mi-aş da demisia din meseria de antisemit.

■

imprimatur

Un imperiu *bonsai*

Ovidiu Pecican

Mariana Bojan face parte dintre artiştii cu o vocaţie pluralã. Pictoriţă cu un gust al culorii egalat numai de imaginarul ei himeric debordant, situat la intersecţia dintre Bosch şi Chagall, ea scrie o poezie de mare prospeţime şi delicateţe, aşa încât ai zice că între cele două limbaje complementare nu mai rămâne loc de nimic. Şi totuşi, iată, nu este o întâmplare: autoarea acostează repetat şi pe tărâmul prozei. După povestirile din *Ultima noapte a Şeherezadei* (1993), titlu ce valorează cât o ars poetica, sugerând somaţia absolută resimţită de „povestaşă", a urmat microromanul *Dansul câinilor* (Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă, 2003, 144 p.) şi, puţin mai apoi, o întoarcere la proza scurtă odată cu *Povestiri bologheze* (Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2007, 128 p.). De acum opţiunea pentru sintaxa şi retorica prozastică nu mai poate fi suspectată de capriciu ori de irepetabilitate, statutul prozatoarei fiind la fel de serios acreditat ca şi acelea de plasticiană şi poetă.

Nu voi obosi să spun că în critica românească actuală există o carenţă fundamentală, datorată prejudecăţii oficianţilor ei că artistul este şi trebuie să fie monocord, strălucirea nefiind îngăduită simultan în mai multe direcţii. Şi totuşi, printre atâtea alte exemple posibile, Mariana Bojan arată fără efort, cu graţie, de ani de zile, cum se poate contura un continent al fantasmării, deopotrivă cu pensula şi vopselele, cu harfa în mână şi cu pana pregătită să parcurgă mari distanţe. Prozele adeseori miniaturale, romanul care – cantitativ vorbind – s-ar fi putut intitula şi povestire, de n-ar fi decât acest jalon, nu şi criteriile de articulare interioară a prozei, poezia homeopatică (dar nu scurtissimă în sensul *haiku*-lui) şi pânzele flamboaiante, zburătoare, impregnate de seve conturează, toate împreună, un imperiu *bonsai* care îi asigură suveranei unse prin voia lui Dumnezeu în fruntea lui un loc pe cât de excentric, pe atât de sigur într-o construcţie critică mai amplă pe seama literaturii române contemporane.

Revenind la *Dansul câinilor*, subiectul pare cumva neaşteptat, venind cumva în linia lui Mateiu Caragiale şi fiind tratat cu o altă stare de spirit şi alte mijloace decât cele din *Frumoşii nebuni ai marilor oraşe* de Fănuş Neagu.

Memorialul de la Sighet

Cuvântul de ordine este chiar cel din incipit-ul romanului: „Nu ştiu ce aveam; ne apucase aşa o nebunie trăiristă... Cu cât eram mai săraci, mai bătrâni, mai bolnavi, cu atât mai mult zăceam prin cârciumi, chefuiam, prăpădeam timpul fără măsură, întindeam coarda de parcă ne dăduse cineva un ultimatum pentru viaţă..." (p. 5) Lumea care foşgăie de „disponibilizaţi ai vieţii" aşezaţi la mese insalubre, însă pitoreşti, pălăvrăgind iresponsabil şi simpatic, sau odios-apatic, depănând poveşti cu nemiluita într-o paranteză a biografiilor personale vine pe firul unei tradiţii ce include şi *Hanu-Ancuţei* şi alte toposuri şi ritualuri ale flecărelii care fac din acest golf în care se refugiază mulţi dintre corsarii prozei noastre un soi de *Tortilla Flat* ori *Sweet Thursday* (*Joia dulce*, în traducerea clasică din colecţia „Globus" de la Meridiane) ale lui John Steinback. Alte meridiane, aceleaşi tipuri, aceeaşi savoare, dar cu alte mijloace. În fond, miza pare să fie culoarea unui mediu de pierde-vară în care un clujean poate avea sentimentul – justificat sau nu – că ici-colo câte una dintre siluete e descifrabilă în calitatea ei de copie uşor transfigurată după natură. Interesant este şi răgazul evocat, care poate fi cel al crizei sociale şi al derutei de la capătul comunismului, dacă nu cumva al primului deceniu al tranziţiei postcomuniste, nu mai puţin confuz. Dar accentul nu cade nicio clipă asupra evocării unor circumstanţe istorice, ci mai degrabă se distribuie pe figurile pitoreşti ale micii oaze de cheflii.

Cu *Povestiri bologheze*, Mariana Bojan descinde într-un alt perimetru. Pretextul organizării naraţiunilor provine dintr-un fapt de viaţă: prozatoarea şi-a procurat un refugiu din faţa citadinului într-un sătuc transilvan pe nume Bologa. Toposul se înnobilează datorită explorării lui în dimensiunea micilor reverii şi a faptelor fără relevanţă comunitară, preţioase însă pentru sensibilitatea pe care o provoacă la reverie, meditaţie ori consemnare pură şi simplă. Descinderea în rural nu are, astfel, la bază eternul ethos românesc al depeizării, senzaţia paradisiacă vine din mirările artistice ale unei disponibilităţi feminine desprinse din modernitatea oraşului care preţuieşte, pur şi simplu, delicateţea, candoarea, umorul involuntar, stranietatea detaliului. Este şi motivul pentru care apropierea de alte proze aparţinând, aparent, aceluiaşi gen – cele semnate odinioară de I. Al. Brătescu-Voineşti ori de Emil Gârleanu – nu îşi găseşte justificarea. Stările mai curând lirice ale artistei sunt departe de apologia satului ori de vreo critică a oraşului, circumscriind numai un mod de a fi propriu sieşi, provocat însă de ieşirile din cotidian datorate expediţiilor „la ţară". La fel de bine ele puteau avea loc şi într-o casă dotată cu grădină de la periferia oraşului, ori pe potecile riguros amenajate din jurul unui templu nipon.

Mariana Bojan se dovedeşte astfel o poetă a mirărilor şi o pictoriţă a propriilor stări de spirit, chiar şi atunci când recurge la convenţia prozei populate cu peisaje, oameni şi chiar vagi întâmplări recoltate în ambianţa unui sat ardelenesc.

■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Documentar literar în Elveția

Patru scriitori elvețieni contemporani de expresie germană

Tangoul străzilor

Manfred Gilgien (1948-1993)

Scriitorul Hansjörn Schneider afirmă că creația lirică (poezie şi proză scurtă) elvețiană de expresie germană a secolului 20 se poate împărți în două grupe: o grupă a tradiționaliştilor, la această oră aproape uitată şi o altă grupă a creatorilor izolați, respinşi de rigorile societății, trăind prin crîşme şi internați în spitale de psihiatrie. Morți de timpuriu, de moarte naturală ori, cel mai adesea, sinucigîndu-se, din această a doua grupă fac parte cei mai valoroşi poeți. Tot Schneider afirmă, în concluzie: „ Ospiciile ca ținut al poeziei, iată realitatea elvețiană." Din cea de a doua grupă face parte şi Manfred Gilgien. S-a născut în 1948, a fost doi ani student la Universitatea din Basel, secția filozofie şi literatură după care a renunțat (în perioada revoltelor studenților-1968) hotărîndu-se să se dedice literaturii. Oameni din Basel îşi amintesc de el ca despre un „cerşetor elegant" un „clochard de viță nobilă." Un „poete maudit" în linia lui Robert Walser sau Alexander Xaver Gwerder (care s-a sinucis la 29 de ani). Încă de timpuriu, Manfred Gilgien devine un statornic consumator de tutun, bere şi vin. Trăieşte într-o minusculă locuință socială, îl ajută mama ori prea puținii prieteni, primeşte şi o modestă pensie de invalid. O banală infecție pe care refuză să o trateze, îl face să-şi piardă un ochi. Moare de cancer în 1993. La îmormîntarea sa au fost cîteva persoane (mama, sora şi fratele, doi prieteni) iar preotul habar nu avea ce să spună. Cenuşa i-a fost depusă în cimitirul din Arlesheim.

Manfred Gilgien a scris puțin şi doar o scurtă perioadă de timp. Apoi nimic din ce scria nu-i mai plăcea, cu toate imboldurile şi încurajările primite. În 1978, Matthyas Jenny, scriitor, editor şi prieten îi publică singurul volum, de mici dimensiuni, intitulat *Tangoul străzilor*, cuprinzînd poezie şi proză scurtă. Pe Gilgien îl deranja orice „regulă" a artei. „Nu vreau să nenorocesc un vers doar de dragul unei rime potrivite." Gilgien nu era creatorul „perfecționist" care cizelează la nesfîrşit. Desăvîrşirea formei nu era țelul său. Nu credea în desăvîrşire. Credea în clipă, în momentul care-l capta poetic şi-l îmboldea să scrie. „Este imposibil de definit ce înseamnă o bună poezie. Asta se observă la lectură ori nu se observă." La unele din crețiile sale se pot întrezări influența unui Brecht, Trakl ori a poeților beatnici. Dar vocea sa are personalitate. Reeditarea volumului *Tangoul străzilor* în 2005, îl arată la fel de proaspăt ca şi în urmă cu treizeci de ani. Manfred Gilgien şi-a plătit fiecare cuvînt pe care l-a scris.

*

poezia e ceva
ce stă alături
se joacă în parcuri
în veceuri publice
în trenuri
bineînțeles în gări
deseori în cinematografe uneori şi
în teatre
dar şi în sălile de aşteptare
şi în paradoxalele propoziții filozofice
poezia este ceva
ce nu se poate defini
poezia este ceva
ce stă alături

*

golesc totul
din buzunarele mele
cine poate gîndi
poate să priceapă
în cel hal
mă aflu

Ghetele poetului

E o pereche aflată pe covorul roşu
şireturile sînt nedesfăcute de parcă
Proprietarul sau drumețul s-a dizolvat în aer

În spate lateral se observă ceva ciudat
La ambele ghete în acelaşi loc s-a ros cusătura:
Adică nu la gheata stîngă pe partea stîngă
Iar la gheata dreaptă pe partea dreaptă
Ci la gheata stîngă pe partea dreaptă
Iar la gheata dreaptă pe partea dreaptă

Imediat sub şiruri adică acolo unde şireturile
Sînt vîrîte prin găuri ca gheata să se strîngă pe picior
Înainte lateral e ceva ciudat de observat
La ambele ghete s-a ros cusătura în acelaşi loc:
Adică nu la gheata stîngă în partea dreaptă
şi la gheata dreaptă în partea dreaptă
Ci la gheata stîngă în partea stîngă
Iar la gheata dreaptă în partea dreaptă

Dacă ar fi careva pe-aici şi ar intra pe uşă şi ar ridica
O gheată va avea norocul dacă ar ridica-o întîi pe cea stîngă
Să întîlnească o pingea nevătămată

Dacă ar fi careva pe-aici şi ar intra pe uşă şi ar ridica
O gheată va avea nenorocul dacă ar ridica-o întîi pe cea dreaptă
Să întîlnescă o gaură curată în pingea

Această gaură se află în mijlocul jumătății din față
A pingelei deci într-un loc clar delimitat
De care fiecare viitor cît şi actualul proprietar
Sau drumeț va urma să țină (respectiv ține) socoteală

Probabil o şi lasă la loc fără să privească gaura
Precum un tablou unul extrem de uman lîngă telefon.

Nicium motiv de disperare dacă intenționat și nu din întâmplare aș fi aici

Sînt disperat:
Pentru că nu am bani
Pentru că vodka primită s-o dau pe gît
nu o pot savura
Pentru că muzica primită s-o ascult
nu o pot savura
Pentru că filmele primite să le vizionez
le găsesc proaste
Pentru că nu pot face filme mai bune deoarece
Nu am bani
Sînt disperat
Mă roade suferința atît de deznădăjduit sînt în această clipă
Cît să apreciez EROICA lui Beethoven
Pentru ea fac oarece sărituri caraghioase în fotoliul cu arcuri
Drăcui dar afară este timp frumos
Primăvara se află în casă
Cum aş putea-o introduce în mine:
Precis nu prin firul telefonic
şi subțirile sorbituri de ceai şi mersul şi neputința în mers
De gîndit oricît de mult mă străduiesc acum
Mă gîndesc la acelaşi lucru: pentru ce merg chiar aici
Pe această stradă cu acest pietros plasture pe cap care după cum arată
Ar trebui pentru numele lui Dumnezeu să se scuze odată

(aşa mi-a şoptit Van Gogh în ureche şi mi-a dăruit-o pe a sa învelită în hîrtie aıgintie)

Nuntă

Nunta urma să aibă loc în bucătărie. Acolo se aflau deja munți de struguri, mere şi banane. Ginerele încă nu apăruse. Mireasa însă dorea să-mi arate dormitorul. Mă luă de braț şi mă scoase din bucătăria care începuse a se umple de aburi oferind o imagine neplăcută. Mireasa a închis repede uşa, s-a aşezat pe pat şi-n clipa următoare era complet goală. Ceea ce mă impresionă fu modul ei direct de-a acționa şi sentimentul de-a fi luat prin surprindere. Ne-am sărutat şi ne-am îmbrățişat iar apoi ea aproape a țipat de plăcere. Ne-am ridicat încet şi am observat că ea a plîns. Şi-a apăsat urechea de uşă, a privit prin gaura cheii apoi la mine – descuie uşa pe care eu am deschis-o imediat pentru a fugi prin bucătăria acum goală, fără aburi şi mirosuri, să scap de acea companie. Pe stradă m-am întîlnit cu ginerele. Era grăbit, totuşi s-a oprit, mi-a zîmbit şi m-a invitat la o bere. Eu am făcut cu mîna o mişcare colțuroasă: mulțumesc dar nu e timp şi nu mai e loc de alte ocolişuri şi l-am lăsat în mijlocul străzii.

Mai tîrziu am aflat, de la cunoştințe, că a fost o nuntă reuşită, cea mai frumoasă la care au participat vreodată.

Prezentare şi traducere de
Radu Țuculescu

■

12 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Totul merge mai departe, viața, moartea

Matthyas Jenny (1945)

Matthyas Jenny s-a născut la Basel în 1945. A practicat diverse meserii, printre altele şi cea de consilier financiar la o mare bancă elveţiană, editor, astăzi manager. A înfiinţat pentru prima oară în limba germană Telefonul Poeziei. Deasemenea este iniţiatorul „Zilelor Poeziei" în Basel. Autor a cinci volume de poezie, două de povestiri şi un roman. Moartea soţiei sale, Ursula Wernle, (cea mai bună şi fidelă parteneră de viaţă şi de muncă, o fină cunoscătoare a ceea ce înseamnă viaţa cărţilor) survenită în primăvara acestui an, l-a afectat profund, făcîndu-l să se retragă într-o blîndă singurătate. „Matthyas Jenny, un globtrotter, poeta migrans, un scriitor călător, un tip ce trăieşte în forme literare. Modelele sale într-ale scrisului (şi nu numai) pot fi recunoscute printre figuri precum Francois Villon, Jack London şi John Dos Passos." (Süddeutsche Zeitung)

Spectatori

„Un matur, cel mult şi-ar fi scrîntit piciorul", zise bărbatul şi privi, cu palma pusă deasupra ochilor drept protecţie împotriva razelor de soare, la terasa de la etajul întîi a casei din cărămidă.

„Să fi fost cam tot pe vremea asta, în plină vară", zise bărbatul. „Ea bea iar dacă treceai prin dreptul locuinţei sale, simţeai duhoarea ieşind pe sub uşă. Ţipetele gemenilor le auzeam în tot cartierul." Clătină din cap.

„Groaznic, vă spun, noaptea zăcea în restaurant iar acasă ţipau gemenii, încă de dimineaţă se porneau. Ea urla la ăia mici, prin cuvinte, zic, prin cuvinte dar nimeni nu lua atitudine, toţi ascultau, unii o înjurau pe ea şi pe gemeni, dar nimeni nu întreprindea ceva, nimeni nu o ajuta. Pe aici totul e ca şi atunci, drumul pietruit care duce la atelier, pe vremea aceea un atelier de pictură.

Întîi au căzut ghivecele cu muşcate.

Nu mă întrebaţi de ce bea, ce ştiu eu, de necazuri şi griji. Nu bea, precis, pentru că-i era sete, chiar dacă atunci fusese extrem de fierbinte. Una dintre acele zile aburite cînd unii oameni îşi pierd echilibrul iar cei sensibili cred că nu mai primesc aer – dar ea a băut tot timpul, nu doar vara.

Cînd am scos-o din restaurant, era beată bine şi zicea încotinuu, hop, hai sus!

Îi încuiase pe gemeni pe terasă şi apoi zăvorîse uşa locuinţei ca să poată merge, liniştită, la restaurant, cam pe la trei la amiaz, soarele ardea pur şi simplu, ca şi acum.

Copiii strigau pe terasă, plîngeau şi urlau – eram deja obişnuiţi. Cîţiva ieşiră de prin ateliere, strigînd: „ Tăceţi, naibii, urlătorilor", sau „ Unde naiba zace baba, iarăşi", şi alte asemenea vorbe. Micuţii au auzit, precis. Trebuie că au găsit un scăunel pe-acolo ca să privească peste balustradă. Aveau doi ani, doi ani şi jumătate, exact nu ştiu nici eu. Se căţărară pe scăunel, întîi căzură ghivecele cu muşcate, apoi unul şi apoi celălalt, chiar aici zăceau peste muşcate şi pămîntul din ghivece.

Un matur dacă ar fi alunecat de pe terasă, cel mult şi-ar fi scrîntit piciorul", zise bărbatul.

Lăcomie

„Dada, pune mîncarea pe masă – vino mai aproape", o ademeni bătrînul bărbat din scaunul cu rotile pe micuţa fată, „vino mai aproape, aşează-te pe genunchii mei."

„Eu trebuie doar să aduc mîncarea", zise fata care stătea la o bună distanţă de scaunul cu rotile, ca bătrînul să nu o poată prinde. Rulă, cu scaunul, spre fată: „Dar vino, aşează-te pe genunchii mei, guriţădeaur, vino, putputput, vino odată, nu-ţi fac nimic, o să primeşti ceva frumos, dacă vii încoa..."

Fata se mişcă repede în spatele mesei: „ Acum trebuie să plec, mîncarea e pe masă, mîine vin iarăşi."

„Dada, mîine vii iarăşi", zise, posac, bătrînul şi rupse învelişul pungii din plastic al tacîmurilor apoi împunse de cîteva ori pireul din legume şi cartofi. Începu să mănînce fără chef, plescăind zgomotos.

„Dada, pune mîncarea pe masă... vino mai aproape", o ademeni bătrînul într-altă zi.

„Nu am voie", zise fata, „eu vă aduc doar mîncarea."

„Ştiu că nu ai voie", zise bătrînul, „dar nu trebuie să spui nimănui, vino, putputput", o îndemnă şi îşi mişcă degetele de parcă ar fi hrănit găini cu grăunţe. „Vino, putputput, vino odată, nu-ţi fac nimic, numai o dată să te aşezi pe genunchii mei, pentru tine e o nimica toată, nu fi prostuţă, gîndăceldeaur, doar o mică bucurie unui bărbat bătrîn", zise bătrînul cu voce plîngăcioasă. Împinse scaunul cu rotile spre fata care se retrase în spatele mesei. „Încetează să mai fugi de mine, acum ne cunoaştem de multă vreme, vino odată, aşează-te pe genunchi, iepuraşdeaur."

„Nu am voie", zise fata.

„Copilaş prostuţ, atunci o să te pun eu, dacă nu vii de bună voie." Se deplasă rapid în spatele mesei şi îi blocă fetei calea spre ieşirea din locuinţă. „Acum vino aici, vino". Încercă să se ridice, se prinse de marginea mesei cu o mînă iar cu cealaltă încercă să o apuce pe fata care fugi spre fereastră.

„Am să strig de la fereastră", zise fata.

„Aici nu te va auzi nimeni", zise bătrînul uşor speriat şi enervat totodată, „vino şi lasă prostia, numai o dată pe genunchii mei să te aşezi, ce fel de fată eşti tu, vino, păsăricădeaur, vino, putputput."

Plesni din degete. Se aplecă într-o rînă, scaunul cu rotile îi alunecă de sub picioarele tremurînde, scăpă mîna de pe marginea mesei şi se lovi cu tîmpla de comoda din lemn de stejar.

Ea continua să-i aducă mortului mîncarea, curăţa farfuriile din plastic neatinse apoi arunca totul în containerul locuinţei.

O poveste de dragoste

Cîteodată e mult mai simplu.

În drumul zilnic spre casă, după terminarea serviciului, îl vedea stînd în autobuz. Încă de dimineaţă începu să se gîndească la el şi spera ca seara, după terminarea orelor de muncă, să-l reîntîlnească.

Înainte ca autobuzul să oprească în staţie, era încordată şi neliniştită. Seară de seară constata, cu uşurare, că el se afla în autobuz.

Necunoscutul făcea o impresie deosebită asupra ei. Acum mergea cu plăcere la lucru, deoarece seara putea să-l întîlnească pe necunoscut

în autobuz. Şeful începu să-i laude capacităţile de muncă şi rîvna. Lucra cu entuziasm şi devenea de la o zi la alta mai fericită.

Uneori îşi imagina că şi necunoscutul o aştepta pe ea, că şi el spera ca ea să urce în autobuz. Dar aşa ceva nu putea fi adevărat. Precis nici nu o observase. Conta prea puţin. Pentru ea important era ca el să fie în autobuz.

Spera să nu facă niciodată ore suplimentare. Doar gîndul că şeful ar putea, într-o bună zi, să-i pretindă aşa ceva, o irita şi o făcea nervoasă.

Inevitabil, sosi într-o seară momentul că lîngă el fu un loc liber. Îşi ţinu răsuflarea, cînd se aşeză alături de el. Precipitată, căută în geantă cartea din care citise în pauza de prînz.

O întrebă ce citeşte. Ea îi arătă cartea. El aruncă asupra coperţii doar o scurtă privire şi zise că o vede în fiecare seară şi de fiecare dată spera ca şi ea să urce în acest autobuz.

Laura

Şi dintr-odată totul se desfăşură cu repeziciune. Începu, într-o după masă, să-şi vopsească pereţii camerei în negru. Întîi un perete, apoi celălalt, apoi marginile ferestrelor şi dulapul. Vopsea repede şi cu spor. Vopsi şi oglinda împreună cu notiţele şi fotografiile care se aflau vîrîte în marginea ramei. Trecu cu bidineaua peste pat, vopsi perinile, pătura, tabloul cu flori de alături.

Cînd afară începu să se întunece, începu să vopsească în negru sticla ferestrelor. Cu mişcări rapide şi sigure îşi vopsi rochiile care atîrnau afară agăţate pe uşa dulapului, urcă pe scaunul proaspăt vopsit în negru pentru ca să vopsească şi lampa din plafon şi chiar la sfîrşit, după ce vopsise şi interiorul frigiderului şi becul mic al acestuia, din două mişcări agile înnegri şi veioza cu bec cu tot.

După ce vopsise totul în negru, camera, micul coridor, nişa destinată gătitului, începu să se vopsească pe ea în negru.

Se întinse pe patul cel negru, îşi vopsi picioarele, pîntecul, braţele şi faţa. Cu mîna rămasă, încă, nevopsită, care se mişca prin aer ca un pescăruş alb, plutitor, luă tabletele, le scufundă într-un vas în care mai era puţină vopsea neagră apoi le vîrî în gură pe toate şi le înghiţi, bînd culoarea rămasă în recipient.

Pe lîngă zgomotele străzii din faţa ferestrelor negre, se mai auzeau doar ticăitul negrului ceas deşteptător şi neagra răsuflare precipitată.

Pe podea zăcea, aruncată neglijent, o scrisoare ale cărei cuvinte fuseseră acoperite cu vopsea neagră.

Traducere şi prezentare de
Radu Ţuculescu

■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Poezii

Erwin Messmer (1950)

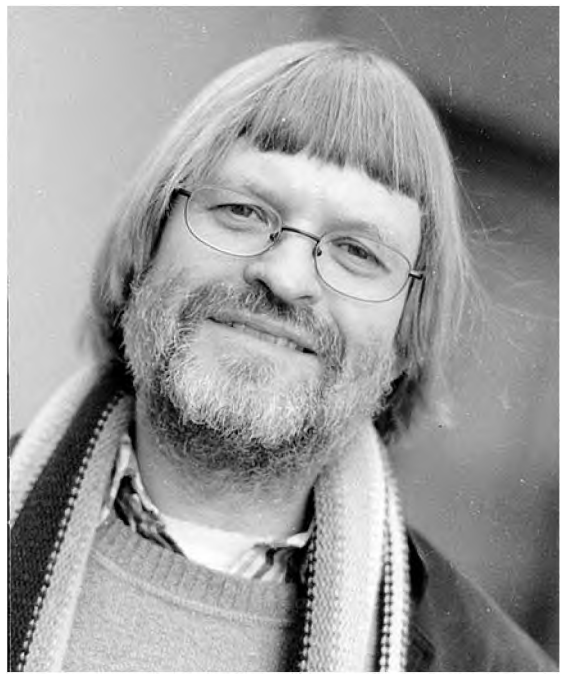

S-a născut în 1950 în Bodensee. A studiat filozofie şi literatură germană apoi orgă şi pian la Conservatorul din Bratislava. Trăieşte la Berna ca muzician, scriitor şi publicist liber profesionist. Face parte din redacţia revistei literare ORTE. Pe lîngă numeroase volume de poezie publicate, a înregistrat CD-uri cu concerte pentru orgă şi pian. Concertează, ca organist, pe numeroase scene muzicale europene. Este considerat un talent multilateral. În creaţia poetică, ritmul şi muzicalitatea sînt trăsături evidente, dar şi umorul ascuns, seriozitatea nemachiată şi concreteţea unei limbi ce scrutează orizontul unei realităţi imediate. (r.ţ.)

Prevestire

Ceaţa
se înmulţeşte
Bordelurile
se înmulţesc
Găurile memoriei
se înmulţesc
şi toţi oamenii încep
să spere
Necontenit
speră şi
perechile căsătorite
încă la rostirea lui da
iar în mod progresiv
se înmulţesc şi poeţii.

Cerşetorul

Sărăcia
pe chipul său
se arată precum o
măiestrită bancnotă falsă
Îi pun în pălărie
una adevărată
Se sperie
Averea mea
Este şi ea doar un bluf
Ocrotită însă şi ea
precum sărăcia lui
de secretul bancar

Lectură-n pat

Ziua proaspăt tipărită
deschisă în faţa
ochilor mei în care
citeşte descifrînd cuvinte
recunoaşte propoziţii între care
nu poate face vreo legătură
Sting lumina
Întunericul mă nimereşte
imediat
precum o iluminare
Cu precauţie se închide
odată cu pleoapele mele
cartea şi aşteaptă

Supliment pentru mama

Acum doi ani
stăteam în faţa ecranului
m-a smuls telefonul
din grava luptă
Real Madrid cu Chelsea
mama era moartă
Moartea mamei a durat mult mai mult
decît transmiterea rezultatului
s-a prelungit peste ani
şocul meu a ţinut piept ambelor evenimente
Am rămas fidel lucrurilor bune
am muncit cu vioiciune
la uzarea vieţii mele în continuare
am mîncat şi băut cu apetit şi înţelepciune
am cultivat bunele maniere
Moartea nu a încetat
să opereze în jurul ei
secţionă la întîmplare
un nerv al vieţi ici colo
şi parcelă încet
circumvoluţiunile în creierul ei
Fin de tot a lovit-o
Regulat şi chibzuit
În sfîrşit mama avu voie acasă
Preotului îi plăcea să se audă vorbind
Pe gazonul comun al mormintelor
unde într-o gaură de treizeci de centimetri
fu depusă urna din ceramică
N-am înţeles prea multe
mă gîndeam la un cobai mort
Preotul a turnat aghiasmă
iar la pomană a băut mult
Noi i-am stat alături
Dar cu o noapte înainte m-am dus să urinez
Alături somnul evadă prin deschizătura
ferestrei
L-am alungat spre balcon
Marte avea o penetrantă
Dungă galbenă şi lumina
precum o lumînare nefolositoare
universul
Aici se termină şocul
Am simţit pentru prima oară tristeţea
Scriu toate acestea lîngă sticla cu vin
într-o pizzerie şi aud
cu jumătate de ureche
cele două fete de la masa vecină
schimbul lor de păreri despre nimicuri zilnice
în fumul ţigărilor
Două fete tinere
în care mama
nu se va mai regăsi niciodată

Rîndurile caselor

Povestirile
Dramele
Romanele

Ar trebui
să se poată citi
printre rînduri
totuşi doar mă plimb

O amiază de duminică
mirosul de bucătărie evadează
prin ferestre deschise
Activitatea a încremenit
într-un tablou discret
pictat
de clănţănitul zelos
al tacîmurilor manipulate
Nicio împuşcătură
niciun ţipăt
nu pune în mişcare
giganticul magazin
Ar trebui
să se poată rîde
printre rînduri
totuşi aud în mine
cum strada
pe care o calc
printre rînduri
ţipă

SMS

Nu eşti aici
nu sînt acolo
Aici e deşert
acolo oază
la jumătatea
drumului
setea mea

Ceasul nostru de nisip

Prezentul picură
Picură continuu
Se vîră prin urechile acului
Răsuceşte relaţiile noastre
în opusul lor

mai încet decît într-o lentilă a timpului
Năpraznic
timpul s-a scurs
Tu sari în picioare
faci ce vrei cu viaţa mea
apoi o ştergi

Anunţ

Ziua are douăzecişipatru de ore
care-mi aparţin şi sînt înregistrate
plus cinci minute ale
ceasului meu pus în urmă
Să le folosim
Doar prin oferte serioase

Traducere de
Blanka-Rákhel Cristolţan
■

14 Black Pantone 253 U

Texte în proză

Hans Gysi (1953)

Hans Gysi s-a născut în 1953 în Arosa unde a crescut şi a urmat studiile şcolare. A absolvit secţia de filologie a Universităţii din Zürich apoi Academia de actorie din acelaşi oraş. După cîţiva ani de profesorat, se dedică scenei. Întîi ca actor apoi ca regizor şi autor dramatic. Publică volume de teatru, poezie şi proză scurtă. Din 2004 întemeiază, în Märstetten, cel mai mic teatru din cantonul Thurgau. Poezia şi proza sa au, adesea, o formă aproape „seacă", un ton frust şi direct, apelînd la jocuri de cuvinte şi duble înţelesuri. Ele sînt străbătute de un umor discret, ascuns, însă nu lipsit de aciditate. Hans Gysi este un actor-regizor care-şi „înscenează" creaţiile literare, incitînd imaginaţia „cititorului-spectator." (r.ţ.)

Marcă de rabat

Acolo zac capturate bucăţile nerentabile ale vieţii noastre. Procentaje înşelătoare. Marginile perforate zbîrnîie şi dau hrană instinctului de lăcomie. Fineţea noastră motrică atîrnă de vîrful degetelor ori de cel al limbii lipicioase; să le aliniem cu fidelitate în şiruri. Ce pricepere istorică, ce ordine generală! Sîntem protagoniştii propriilor consumuri. Ne cumpărăm un noroc de marcă şi îngrămădim caietele cu socoteli pînă-n ziua plăţii. O parte are strălucire de aur. Marca era cît pe ce să-şi dea duhul (să dispară din circuit), totuşi acum îşi sărbătoreşte renaşterea. Satisfacţia, oarecum reţinută, produce o neobişnuită încîntare. Numai de-am obţine şi noi ceva din toate astea. În alte cazuri importante, există răsplată, atenţie, dăruire. Totuşi, multe speranţe se topesc spre sfîrşitul lunii. Atunci ne răsfrîngem buzunarele şi le golim pînă la capăt. Iarăşi minusuri. Mărcile lucesc din nou ca soarele-n amurg, radiind confortabil în încăperile interioare. Ele dovedesc că nimic nu dispare fără urmă, vai ce pupile mărite de copil! Ele marchează economiile şi ne înşiră într-o ceată de anonimi mulţumiţi.

Toaster

Toasterul rumeneşte vîrsta cu zeci de încrestări. Cu un zgomot uscat, îi sare una după alta cîte o felie. Cu toate astea, sărbătorim. Una este carbonizată şi amară, cealaltă maronie şi crocantă. Pe a treia o retrimitem în gîtlej. Între timp: mare grabă, să nu se răcească felia. Cine ne dă aceste numere rotunde şi ne lasă, pe jumătate creduli, să ronţăim şi să mestecăm la sistemul nostru decimal ce ne întregeşte rotunjimile. Cînd ne aflăm în toaster, e cald, habar nu avem ce fac feliile vecine. În scurt timp se simte omul ca acasă, bine scuturat apoi scuipat afară şi ronţăit, adulmecînd lipsa perspectivei, observînd dispariţia iminentă a celorlalte felii. Din gură în gură, din despicătură în despicătură. Asta este gluma vieţii noastre. A deschide – a înghiţi – a scuipa – a fi devorat. Există şi timpuri scurte şi timpuri îndelungate de prăjeală. Bem mult pentru a păstra umiditatea, scumpa noastră existenţă o subţiem precum o pulbere de polen.

Plock face toasterul, un sunet uscat şi trimite o nouă felie întru digestia noastră.

Ştampila

Ştampila are patru rotiţe. Ele ajută la fixarea datei. Zilnic, ştampila trebuie adusă la zi. Ea garantează că mereu vei fi proaspăt, gata de acţiune. Domeniul ei de aplicare este nelimitat, totuşi suprafaţa ei nu are voie să fie prea netedă. Foliile există în caz de nevoie. Pericol de-a se unge. Ştampila modernă depune culorile precum pernuţele colorate şi cîteodată imprimă, fără a se atinge, date pe hîrtie, uneori chiar şi scame. Fiecare ştampilă are pernuţe regulate. O pîrghie veghează distribuţia datelor. Ştampila e de ieri dar datată pînă într-un poimîine îndepărtat. Această tensiune o suportă, se pare, foarte bine iar asta înseamnă că are viitor. Cele patru rotiţe asigură schimbarea în constelaţii. Micile porţiuni *flahe* se pot observa dintr-o latură. Cele necolorate se întovărăşesc cu cele colorate.

Se poate pune de-o parte ori se poate folosi cu mult spor. Depinde de situaţie.

Cowboy de asfalt

Daţi încoace păsările tunetelor şi săniile tumultoase! Sîntem *cowboy*-ii asfaltului, Coupe, Limousine, Minicooper sau Overdrive, tot una. Zburdăm cu lemnoasele noastre şasiuri peste beton şi gudroane, împrăştiind scîntei, ne întîlnim pe Sunset Drive la ceas de seară. Şi aici poţi observa ocheada vecinului în stil american. Sau ia doi, dar nu rata apăsarea pedalei de gaz, dă-i bătaie, să pîrîie, să scrîşnească. Să ţipe anvelopele, să trosnească încheieturile, să ardă cauciucul. Fiecare îl mimează pe James Dean chiar şi atunci cînd se sare peste un colţ de stîncă: *tant pis*, foc trebuie sub scaune, beţia vitezei pînă ce tremură spînzurătoarea. Huruie rulmenţii. Urmărim şi iar urmărim, urme de opt ori patru, oare ne-am apucat să luăm date despre autostradă?

Ne raportăm la o tradiţie de sute de ani, viteza se scurge din încheieturi. Aproape mai repede decît glontele, şuierăm pe la urechi. John Wayne nu mai mişcă din şold, Winchester-ul său se răstoarnă în nisip iar el muşcă, fără chef, din trabuc. Armăsarul său de vis nu mai apare. Benzi Möbus sînt desenate din ciocniri şi ruperi de vînt. Fără înrerupere, duc mereu la acelaşi punct iniţial de plecare. Despre economie nici nu poate fi vorba. A te răzgîndi şi a goni cu turbare. Articulaţiile se mută toate jos, la pedale. A aţîţa vaporii, a aprinde materia primă, se ajunge la amestecul optim între gaz şi aer. Mai mult gaz înseamnă pistoane puternice, scufii pentru tineri şi vîrstnici în Cabrio sau Jeepli, vîntul năuc periază frizurile. Şi de mult nu se mai descifrează rupturile oaselor, hieroglife vineţii scurgîndu-se, dungat, peste roţile noastre. Chiar dacă oglindesc un soi de scriere arabescă, mantras pentru cei ce mărşăluiesc, mătănii pe marginea căştilor noastre sau călăreţi înaripaţi angajaţi în acte justiţiare: pneurile noastre zdruncină ascunşi hemoroizi pe care le-a lăsat, chiuind de bucurie, o stenografă de pe altă planetă.

Blocajul pe autostradă e noua formă a existenţei, dansul societăţii care-i egalizează pe toţi în faţa tahometrului. Intestinul blochează aerul, aerul blochează apa, apa pămîntul iar autostrada căruţele. Circulaţia ia forme furişate, noi facem pauze între timp şi discutăm despre Ayurverda şi alchimie. Eşapamentele scuipă din ţevile lor ultimele urme de metal preţios. Nimic mai grozav decît un amestec de gaz cu rachiu pe care-l inspirăm pînă-n creier cu nesaţ după ce ne introducem degetul mare în nas şi ni-l umflăm ca la ursul Yogi. Coatele mîinilor se mişcă cu nepăsare.

În cabine e o linişte de mormînt, discuţiile prisosesc.

Gogoşi se găsesc doar la ricoşări puternice.

Femeile sparanghel

Femeile sparanghel au un aspect deosebit de drăguţ. Se îndreaptă, precum sparanghelul, în sus iar jos au un gust acrişor, de tanin. Rufăria le dă un aspect feminin, nu sîrmos, mai degrabă un aspect de abanos. Clevetesc despre modă şi îşi bălăbănesc şoldurile diagonal. Nu sînt înţepate, uneori umblă parcă pe vîrful degetelor. Ţin dietă şi mănîncă legături înţelepte de sparanghel. Părul stă precum nişte căciuliţe pe mutrişoarele graţioase, subţiri. Sînt dinamice şi active, zîmbesc rezervat şi sînt o putere cerească ori bestii inteligente. Totuşi e o gravă greşeală să confunzi forma cu capacitatea: prietenul meu le venerează de-a dreptul, uneori mi-e teamă să nu le muşte. Peste tot vede doar subţirime, chiar dacă e şi adeptul muşchilor, le doreşte, mai ales, cînd sînt brunete. Ce scurte sînt venerăţiile directe, despuiate: ele sînt de neatins, se răsucesc precum pisicile, muşcă în replică, intră în călduri iar uneori au priviri albastre ca apa mărilor.

Coafurile lor, precum nişte căciuliţe, se leagănă în vînt.

Traducere de
Blanka-Rákhel Cristolţan

■

levitația

Ștefan Manasia

„fac 21 duminică" a spus şi s-a înşurubat în aerul rece
în braţele gorilei cu dantura din pepite-agresive.
însera. era linişte. cioara ducea ultimele crenguţe în cuib,
eu treceam din obişnuinţă pe sub ferestrele lui bujan
dar bujan se mutase din oraş de vreo 2 ani.
„sîntem cretini & ratați & frumoşi" repeta întruna, dislexic, felvinți
dar fereastra se deschidea tot mai greu la parterul de pe strada Bucegi.
însera ultimele pîrîiaşe de etil irigau mintea
umezeau grămăjoarele de praf ale sufletului.
„fac 21 duminică" mi s-a împlîntat în golul ăla fără nume
din stern şi colțurile pleoapelor au început să se umezească.
aş fi băut ceva dar felvinți şi bujan se tiraseră din CJ.

alegînd vidul şi paraginile paradisiace, Canalul Morii
unde acum construiesc un ansamblu rezidențial.
de cîte ori ceva era în neregulă, de cîte ori ceva
în mine scheuna trist, alegeam sfoara potecii de pe Canal
străjuită de peturi şi de căcații bețivilor
de aurolacii cu ochi mari, cu ochi mari cît ai libelulelor, adormiți.
Adormit în ierburi scămoase îl găseam întotdeauna pe Cadmos,
respirînd greu, ca un animal ciuruit, şi oftînd cînd îl mîngîia
lumina amiezii, cînd ultimele lăcuste îi zbîrnîiau că *totu-i ok*
că simbioții homorotweiller sînt departe şi *totu-i ok*, iar practicanții aikido
îşi țin tălpile goale pe tatami-ul din sălile de antrenament.
Cadmos îi spusesem Cadmos şi era dintotdeauna acolo
printre marile frigidere Fram şi gardurile de tablă ondulată,
locuitor neştiut al limbului, apariție stranie pe care o digeram
fără să-ncerc să mi-o explic în vreun fel, de parcă aparatele de filmat
ale ştiriştilor n-ar fi putut să-i înregistreze prezența,
conturul de ciuline bărbos sau măcar aura,
pînă în duminica aia în care Camelia avea să-l surprindă sforăind
pe retina micului nostru Canon digital:
dădeam ocol marginii dar marginea nu mă primea înăuntru
nu-mi spunea *stai cu noi ia loc pune-ți şi tu ceva în blid*
pentru că eram fără îndoială fals şi exhalam duhorile Confortului
cu toate că ălea cinci sute de ani sedimentate în creier
nu-mi şterseseră cu totul mirosul de fum, ud şi cald
senzația aia de transpirație şi floare de fîn lipită de vertebrele ascuțite
nămolul spîrcîind printre degetele picioarelor
în rutele întotdeauna fericite ale vînătorii.
nu-mi explicam cum n-am să-mi explic, de altfel, niciodată
de ce marginea mă tîra, în serile ălea, de păr pînă la margine
pînă la puntea mentală în fața căreia se dizolvă miligramele de curaj

şi memoria aia reptiliană-ți învăluie creierul în hierofanie & adrenalină:
în Mănăştur la 16:56 PM, 2şC, sau altădată_____
să-mi tai venele ca un puşti laş
snopit în bătăile altor puşti laşi
cînd e aproape gata să atingă nirvana şi levitația
şi să coloreze porii de pe obrajii lor tumefiați.
pentru că la 16:56, 2şC, în Mănăştur
în *amiazaspreseară* de noiembrie (cancer în stadiu terminal)
am văzut colaje de frunze, ziduri coşcovite,
oameni cu încălțări proaste şi umbrele negre,
un cireş *umed şi viu*
lîngă crişti de tablă despuiați & înfrînți.
am văzut femei la 30 şi ceva cu care aş fi făcut dragoste,
am atins cu geaca templul iehoviştilor
înăuntru bărbați discutînd afaceri şi spunînd „servus",

am văzut o gură senzuală sub mustața gri zicînd
„hai înapoi, trebuie să cumpăr pîine",
un cățel încolăcit în ploaie care
aducea a găină roşcată,
o fată
sufocîndu-se sub paltonul prea greu sub şalul imens,
am văzut tipi în salopete albastre schimbînd programul de cinema
lîngă ceasul electronic de la Minerva,
am văzut apa şiroind în rigolă
şi limuzinele şuților scurgîndu-se lent.

mi-au făcut cu ochiul revistele porno,
creierul a eclozat încă o dată celuloză şi coloranți,
am privit cu îngăduință obrajii bucălați ai clujencelor,
am vagabondat pe străzi care se bifurcau
în străzi care se bifurcau la capătul blocurilor faraonice,
pînă la casele *promiscuurbane*
unde aerul e dintr-o dată mai curat iar pomii însufleții,
unde soarele jilav dimineața loveşte
în cocoşii de tablă ai acoperişelor,
iar staniolul înghețatei Napolact străluceşte
ca o inimă de aur, ca o inimă de aur strivită de caldarîm. ■

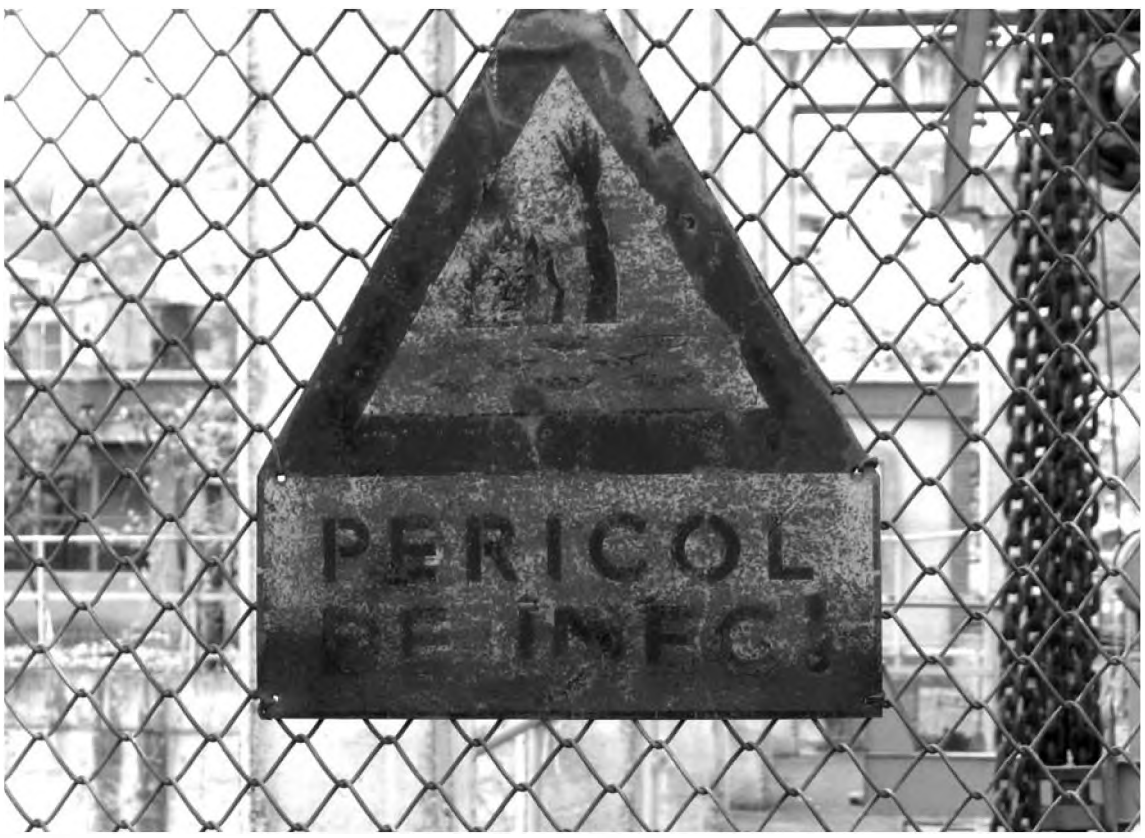

Black Pantone 253 U

Liniștea și lumina

Ionuț Chiva

i.m.m.h - 1958-2008

Au fost zile mai bune decît cele de acasă. În perioada aia începusem să nu prea pot dormi cum trebuie. Dimineața devreme plecam încet cu Saşa (Svetlana are un somn uşor cînd doarme în locuri străine) şi făceam plimbări lungi, pînă în Vamă. Era răcoare. Îmi strîngeam haina în jurul meu şi mergeam destul de repede, mersul „sportiv" seamănă cumva cu ritmul în care gîndesc. Saşa se ținea aproape de mine pînă ajungeam pe plajă, unde îşi permitea să uite de frica locului nou şi să fugă puțin în față ca o mică flacără neagră pentru a se întoarce grăbită la piciorul meu... o mîngîiere uşor distrată, rămînea un timp alături de mine şi apoi fugea din nou zvîrlind puțin nisip cu picioarele din spate. Dacă mă opream să mă odihnes-c pe o piatră venea şi îşi împingea capul în palma mea, ținîndu-se cu o incredibilă şi confortabilă previzibilitate de gestul descoperit probabil genetic (de cînd era foarte mică şi nu ieşise încă vreodată din casă), acela de a-şi strecura botul sub palma mea şi de a o împinge cumva înspre creştetul ei. Ca să o mîngîi, să o scarpin între urechi. Transa în care cădea de îndată ce o atingeam acolo era, recunosc, puțin obscenă.

Îmi place să merg la mare în septembrie, dacă nu e un septembrie ploios, desigur. Soarele e tocmai bun, mediteranean cred, în sensul că îşi dezvoltă căldura încet, cu o anumită lascivitate şi nu trebuie să-ți faci griji pentru arsuri. Mai e şi un fel special de lumină, foarte odihnitor deşi uşor melancolic, dar argumentul forte rămîne că numărul turiştilor scade drastic.

Preferam să ocolim zonele cu corturi, eu şi Saşa. Să mergi undeva cu cortul mi se pare oricum jegos, dar mai era ceva. În afară de loserii hipioți, inofensivi dacă ignori vaga iritare pe care ți-o pot produce, Estul şi-a creat propria specie de melci, tinerii săraci şi sălbatici. Veneau cîte zece pe un cort de două persoane, cei mai mulți adorm oricum pe masă sau pe nisip – cortul serveşte de obicei doar la depozitarea bagajelor, dacă au. Problema cu tipii e că sunt fără speranță lipsiți de cea mai vagă urmă de instinct moral. Lupul învins într-o luptă îşi oferă gîtul şi, oricît ar vrea să o facă, învingătorul nu-i poate administra ultima muşcătură, fatală. Vrea, dar un fel de repulsie îl opreşte. Cu scîrbele de care vorbesc n-ar merge never schema asta. Acum cîțiva ani, cînd erau mai rari (pentru că asta-i altă chestie, parcă se reproduc intens, ca gîndacii) am văzut o fază care ar trebui să mă confirme cît de cît. Era vorba de, să-i zic aşa, un cuplu – ei tind să mimeze vag structuri sociale bazate pe afectivitate şi vorbesc mereu de prietenie şi dragoste; de fapt e vorba de mici haite în care femelele vor fi poştite şi în care conflictele sunt dese pentru că lipsa banilor îi face pe indivizi să se „fută pe la spate". Între alcoolici sau între junkies nu se pot crea decît alianțe temporare, prietenia sau dragostea, dacă aşa ceva există, necesită o minimă atenție față de celălalt, şi asta nu poate oferi un junkie sau un alcoolic. Aşadar, El s-a întîlnit întîmplător cu doi amici care tocmai mergeau să mănînce. Au schimbat cîteva vorbe şi lovituri în umăr după care cel mai duios dintre amici l-a invitat pe tip cu ei. El şi Ea au pornit dar amicii s-au oprit. L-au tras pe tip într-o parte, au vorbit. El i-a zis ei că nu poate veni. Confuză, Ea a încercat un mic scandal în care a menționat că-i ruptă de foame şi că l-a ținut de două zile. El i-a tras o palmă şi i-a explicat, ca un soț de clasă mijlocie tinerei sale neveste cam de la țară, că acei oameni sunt prietenii lui vechi şi că pe El l-au invitat. După a doua palmă i-a mai explicat şi că ea l-a ținut pînă acum pe el pentru că aşa a simțit ea că trebuie să facă. Este însă o grosolănie să încerci să-ți impui propriul model, propriile alegeri de viață unor oameni care nu-ți sunt cu nimic mai prejos. Aici nu puteai să nu-i dai dreptate tipului.

Uneori mă pierdeam atît de tare în nişte speculații ciudate (să-ți plimbi cîinele îți poate face asta, spre deosebire de plimbatul de unul singur, cînd te simți mult prea prost pentru situația kitsch în care te afli), încît nu-mi dădeam seama cînd am ajuns în Vamă. Aici Saşa era deja prea nervoasă pentru a o mai lua înainte, aşa că se lipea aproape de piciorul meu, uneori era nevoie chiar să-i pun lesa pentru a nu se isteriza. Ne opream la o terasă mai micuță şi eu rădeam un coniac. Pe lîngă apă, ea primea şi o gustare de la barmanul care o îndrăgise în mod ciudat, pentru că, slavă Domnului, Saşa n-a fost vreodată un cîine care să-şi atragă simpatia oamenilor. Avea un aer uşor autist, nu era ceea ce a-i numi un cîine haios sau de o frumusețe ieşită din comun. Era neagră, micuță, capul abia îi trecea de genunchiul meu, cu fir scurt şi foarte fin lucrată, cu ceva de mic ogar în ea. Era, evident, o corcitură. Acum e pămînt.

Întorşi în 2 ne opream la Nudy, unde băgam o bere, două. Apoi coboram pe plajă. Pe Svetlana o vedeam încă de pe terasă, îmi plăcea să-mi beau berea şi să mă uit cum înoată. Înota exact aşa cum e ea, fair, ca un băiat. Ca şi mine, mergea leneş pînă la mal, cu pîntecul scos puțin în față, stătea un minut cu picioarele în apă. Apoi înainta, îşi uda tîmplele, încheieturile, mai stătea puțin şi se lăsa sub apă. Cînd ieşea era deja în larg. De acolo începea un craul lejer, făcut să țină. Nu-mi plac tipii care înoată scurt, brutal, stropesc dracu tot şi tot aşa. Nu înotam deodată. Marea nu era îndeajuns pentru amîndoi:ha-haha-ha. Intram după ce ieşea ea, în speranța că o s-o țină pe Saşa. Nu se întîmpla asta, ar fi fost un chin pentru bietul animal. Era disperată de lipsa apropierii mele şi n-o puteai prosti cu nimic. Dacă încerca s-o țină cu forța începea să schelălăie grotesc, micile ei urlete îți dădeau fiori. Fugea pînă la mal, numai că acolo o copleşea brusc teama. Se oprea şi, înțelegînd cumva că acum doar din vina ei nu mă poate urma, punea batista pe țambal, începea să plîngă încet şi să muşte nervoasă valurile care i se spărgeau în picioare. Cînd mă întorceam se aventura puțin în apă, îmi ieşea în întîmpinare, într-o încercare timidă de a institui raporturi normale între noi, „uite, am venit şi eu după tine, dar nu ca să te scot din apă sau ceva, ci ca să avem cîteva clipe sportive împreună."

Stăteam mult la soare. Bietele noastre corpuri se obişnuiau cu ele tot mai mult, în timp ce, paradoxal cumva, se degradau tot mai vizibil. Mica umbră maronie de sub braț începe pe nesimțite să se transforme într-o cută abia vizibilă, care atîrnă aproape imperceptibil şi de aici încolo ştii că drumul ireversibil duce în jos. Şi cu toate astea nu ți-e ruşine, ci dimpotrivă, cum îi place lui Ciprian să spună. În adolescență şi chiar în prima tinerețe mi-era o ruşine paralizantă de cum arătam. Abia de curînd am început să-mi pot scărpina burtica sau coaiele în public, uitînd efectiv de mine. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că nu e tragic ce ni se întîmplă fizic de-a lungul vieții ingrate. Mă rog... e poate singura suferință susceptibilă de o oarecare profunzime, asta, degradarea corpurilor. Şi totuşi poemele s-au scris mai degrabă despre restul.

Nu vorbeam mult. Tind să cred că Svetlana ştia ce înseamnă zilele astea, în definitiv ea le aranjase. Atît că eram foarte liniştiți, aproape zen. Pe seară urcam să aduc două beri pe plajă în timp ce ea intra în apă să-şi facă ultima tură. Apoi stăteam pe nisip aşteptînd seara, privind falşii nori aducători de ploaie, atît de frecvenți în zona golfului... venind cu o frumusețe kitsch de tablou marin şi retrăgîndu-se apoi, încet, sterili. Seara era momentul în care începea să ni se facă frică. Ca şi cum ai putea să-ți pui întrebările pe care nu vrei să ți le pui, cam aşa. Atunci îi mîngîiam umerii şi ne ridicam. Strîngeam tot cu o uşoară febrilitate confuză şi mergeam amețiți de soarele de peste zi în camera noastră ca să facem dragoste cît mai puteam.

Nopțile erau răcoroase, mişto. Cochetam enorm cînd ieşeam în sat să mîncăm peşte – eu mă rădeam, ea îşi lua o fustă lungă şi hanoracul, eu îmi luam o haină uşoară peste cămaşa gri şi mă uitam ostentativ la fete peste capul ei şi tot aşa, de fiecare dată. Pînă şi Saşa îşi mima jalnic mersul săltăreț din copilărie. Era mişto.

Ca să bem un vin coboram tot la Nudy, pe plajă. Janis îşi urla durerea neîncetat. Ne plăcea să ne uităm la tipi şi să îi bîrfim ordinar, fără milă, seek&destroy. Cum spuneam, hipioții au ajuns o specie încîntătoare prin coerența proiectului de a nu vedea nimic în jur, de a o freca ca şi cum nimic nu s-ar mai fi întîmplat vreodată. Asta ca atitudine, pentru că altfel asimilează lucruri, însă cu aceeaşi delicioasă încăpățînare de a nu vedea că lucrurile nu se potrivesc. E momentul să spun ceva care rupe filmu' - e vorba despre un documentar pe VH1 despre ce s-a întîmplat cu banii rockerilor morți. Deci, cît am rîs cu Ovidiu (el este chitarist într-o trupă despre care s-a zis că ar reprezenta readucerea la rampă a artistului responsabil din anii *80 occidentali), cît am rîs cu Ovidiu cînd am aflat unde s-au dus banii lui Jim Morrison, nu pot să vă zic. DECI BANII S-AU DUS LA PĂRINȚI!!! O grămadă de bani s-au dus la părinții lui şi ai iubitei sale ancestrale. Eram acasă la Ovidiu cînd am văzut asta, stăteam în chiloți şi ne făcuserăm muci deja. Da, şi cînd am văzut urlam de rîs, ni-i imaginam pe octogenarii american dream vînătoarea de vrăjí şi tot aşa trăindu-şi în continuare visul, neabătuți, cu cîte un martini în mînă, cu cămăşi hawaiene, lansați într-un twist nebun şi cîntînd beți:

„Peopleeee are straaange

When yooooou're a stranger..."

şi pe Jim răsucindu-se şi răsucindu-se şi răsucindu-se-n mormînt! Ne-am ridicat cu sticlele în mînă şi am început să dansăm în chiloți ca neînfrînții părinți opresori – When the muuuuusic's over, yeeeeaaaah, when the music's oveeeeeeer

turn off the lights!

turn off the lights!

Ovidiu a căzut în fund şi îi dăduseră lacrimile, deci ne-am rîs, asta e ideea. Mai ales că faza avea şi ceva pedagogic, exemplar, un fel de înțelepciune veche în ea.

Dar gata cu paranteza, asta ține de zilele în care nici unul dintre noi doi nu muncea.

Şi trece timpul şi vorbiți despre chestii şi deodată ea are o grimasă necontrolată, lăsînd să iasă la lumină o tristețe groaznică, suferința atroce ca un putregai de neoprit a banalității (suferința), mutilîndu-i fața înroşită uşor de la alcool şi ochii altfel clari şi verzi, „dar de ce aşa de tristă cînd oamenii sunt totuşi amabili", glumeşti şi-ți aprinzi împiedicat o țigară pentru că nu ai ce face altceva, ce să faci? Ea se ridică, a obosit puțin, merge la culcare, s-a făcut aşa de frig, te uiți după ea cum urcă dealul mic, înfăşurată în hanoracul verde, Saşa nu-şi dă seama că tu ai rămas şi dă să se ducă după ea dar se întoarce, stingi țigara, îți închizi haina, bei din pahar o gură mare, te duci să te pişi.

Mi-am băgat-o în pantaloni şi am văzut un țigan destul de mare care şi-o freca peste pantaloni, cu o privire uşor pierdută – „mă laşi să ți-o sug un pic?".

Mi-am pus capu-n pămînt şi am ieşit pe lîngă el. ■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Raportul Comisiei Tismăneanu

în dezbaterea istoricilor clujeni

Toader Nicoară (TN): Stimată asistență, doamnelor, domnişoarelor şi domnilor, stimați colegi, stimați invitați, stimați studenți, această întrunire este un moment important din perspectiva dezbaterii civice şi profesionale. Facultatea de Istorie împreună cu Centrul Ion Rațiu pentru Democrație vă salută pentru faptul că participați la o dezbatere care, dorim noi, să fie una importantă, profesionistă, provocată, aşa cum ştiți, de raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste în România.

Sigur, înainte de a începe efectiv dezbaterea, sunt necesare câteva considerații. În primul rând, de ce are ea loc în această Aulă a Facultății de Istorie şi Filosofie din Cluj şi de ce în organizarea facultății şi a Centrului Rațiu Pentru Democrație? Răspunsurile sunt legate de misiunea pe care cele două instituții organizatoare şi le asumă. Mai întâi, Centrul Rațiu pentru Democrație îşi propune tocmai să educe publicul larg, să educe societatea noastră în aprecierea valorilor democratice şi în egală măsură, sau dacă vreți şi prin contra exemple, şi a totalitarismelor – iar comunismul, fascismul sunt contraexemple, derapaje de la valorile democratice. În al doilea rând, Facultatea de Istorie consideră că are o datorie, înainte de toate profesională, dar nu în ultimul rând o datorie morală să participe la această dezbatere, care s-a amorsat de o vreme în societatea românească şi care are ca obiect o chestiune, totuşi, complexă, complicată, gravă chiar, şi care are în atenție o istorie a celor 45 de ani, cea a aproape o jumătate de secol de comunism, care a fost suportat de societatea românească şi care în final, până la urmă, au transformat-o, metamorfozat-o, lăsând amprente puternice asupra a ceea ce ni se întâmplă astăzi, în contemporaneitate.

Societatea românească are încă memoria afectată de comunism

Vorbind din acest punct de vedere, aşa cum cunoaşteți, raportul a fost prezentat public, fiind elaborat de către o comisie de specialişti - o să vă prezint imediat şi componenții acestei comisii şi experții pentru a discuta în cunoştiință de cauză. Dar aşa cum cunoaşteți raportul sau, mai corect, concluziile acestuia, au fost prezentate şi asumate de către preşedintele României domnul Traian Băsescu, în Parlamentul României. El a fost privit şi primit cu aplauze şi cu huiduieli, evident că nici nu era de aşteptat altceva. Societatea românească e şi ea complexă, are încă o memorie afectată, ce suportă consecințele acestui regim, acestui sistem politic, pe care încă nu a reuşit să le evacueze, pentru că durata de timp care a trecut de la înlăturarea lui, până la urmă una formală, prin explozia revoluționară din '89, este încă scurtă la scara istoriei. Şi, s-a spus mereu, cumva raportul a împărțit societatea românească în două, dacă nu chiar în trei, adică partea a treia sunt cei pe care nu îi interesează şi care spun „nu, nu ne implicăm!". Dar există cel puțin două părți, unii care spun „da, raportul este bine venit ! este extraordinar! este necesar! şi sigur este important că s-a întâmplat!". Există şi o altă parte, care din aproape în aproape, se organizează şi care spune „Raportul este făcut de nespecialişti! raportul nu era oportun! raportul este o aberație!" şi aşa mai departe. Or, din acest punct de vedere noi considerăm că o aulă academică, precum cea a Facultății de Istorie, este cel mai nimerit loc, unde să se dezbată un asemenea raport, în prezența unora dintre membrii Comisiei şi dintre experți, autori ai unor capitole şi subcapitole din el, în prezența unor cadre didactice academice, care fac din exercițiul lor didactic şi de cercetare de fiecare zi, obiect din acest lucru şi anume din studierea istoriei comunismului în România.(...)

Aşadar participă astăzi, la această prima dezbatere pe marginea Raportului Comisiei Prezidențiale, cunoscut şi sub numele de Raportul Tismăneanu, din partea Comisiei domnul profesor Salat Levente. Domnia sa este colegul nostru la Universitatea Babeş-Bolyai şi a făcut parte din Comisie. De asemenea este prezent şi colegul nostru Virgiliu Țârău, care a redactat, în calitate de expert, părți ale unor capitole din raport. Este acum momentul să vă prezint şi componența Comisiei prezidată de Vladimir Tismăneanu: Sorin Alexandrescu, Mihnea Berindei, I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, Constantin Ticu Dumitrescu, Radu Filipescu, Virgil Ierunca - care între timp a decedat -, Sorin Ilieşiu, Gail Kligman, Monica Lovinescu, Nicolae Manolescu, Marius Oprea, Horia Roman Patapievici, Dragoş Petrescu, Andrei Pippidi, Romulus Rusan, domnul Levente Salat, de asemenea Stelian Tănase, Cristian Vasile şi Alexandru Zub. În calitate de experți au fost cooptați şi au participat la elaborarea acestuia: Hannelore Baier, Ioana Boca, Stefano Bottoni, Ruxandra Cesereanu, Radu Chiriță, Adrian Cioflâncă, Dorin Dobrincu, Robert Fürtos, Armand Goşu, Constantin Iordachi, Maria Mureşan, Germina Nagâț, Eugen Negrici, Novák Csaba Zoltan, Olti Agoston, Cristina Petrescu, Anca Şincan, Virgiliu Țârău, Cristian Vasile şi Smaranda Vultur. De asemenea, la redactarea acestui raport au mai colaborat: Igor Caşu, Adriana Fleancu, Mihaela Ghimici, Laszlo Klara, Şlomo Leibovici Laiş, Laszlo Marton, Nagy Mihai Zoltán, Ion Stanomir, Cătălin Augustin Stoica şi Marian Zăloagă.

În deschidere, o să îi invit pe colegii mei din partea stângă, pe domnul profesor Levente Salat şi pe Virgiliu Țârău să exprime, să spunem un punct de vedere, ca o pledoarie în favoarea raportului, dacă aşa ceva domniile lor consideră că pot face, şi anume să ne spună cum se văd lucrurile din interiorul comisiei, expunând punctul de vedere al celor care au muncit la elaborarea unui asemenea document, care a stârnit până la urmă atâtea dezbateri şi atâta patimă, şi care cu siguranță încă nu sunt încheiate.

Aveți cuvântul stimați colegi!

Levente Salat (LS): Stimate domnule decan, stimați colegi, onorată asistență, permiteți-mi înainte de toate să felicit Facultatea de Istorie şi Filosofie pentru inițiativa acestei dezbateri, şi să mulțumesc pentru invitația făcută, considerând că este o ocazie excelentă să vă pot împărtăşi câteva din considerentele care m-au făcut să accept invitația de a face parte din Comisia Tismăneanu şi cele care m-au îndrumat pe parcursul activității în cadrul acestei Comisii.

Voi încerca să fac o scurtă introducere, încercând să plasez în context regional şi în istoria recentă a Europei postcomuniste inițiativa acestui raport Tismăneanu, după aceea voi face câteva considerații cu privire la felul în care s-a constituit şi a lucrat Comisia, perspectivă foarte personală, fiind convins că Virgiliu va completa cu alte observații importante această parte a intervenției mele.

Înainte de toate permiteți-mi să fac câteva constatări introductive, care definesc poziția mea atât în Comisie, cât şi în situația de față. Eu, personal, cred că, sau cel puțin sunt de acord cu cei care consideră că o dezbatere amplă pe baze sociale largi, care să utilizeze argumentele oferite de specialişti privind rolul pe care sistemul comunist l-a avut în istoria recentă a României este necesară şi oportună. Consider totodată că deşi această inițiativă a raportului Tismăneanu sau a proiectului politic la care mă voi referi imediat pot fi considerate oarecum tardive, la 17 ani de la prăbuşirea sistemului respectiv, eu consider că miza acestor clarificări este încă foarte mare în societatea românească. Şi această miză este dovedită, în opinia mea, destul de convingător de felul în care se desfăşoară începând din 18 decembrie 2006 încoace disputele, luările de poziție pe marginea acestui

18

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

raport. Eu consider că trebuie avute în vedere cel puțin două motive pentru care inițiativa aceasta este controversată, şi pe bună dreptate poate. Înainte de toate cred că trebuie să fim conştienți de faptul că în viața publică din România există încă foarte multe persoane în poziții influente care au legături cu fostul regim. Aşadar cred că aş putea să afirm că respectivele structuri care au avut un rol foarte important în istoria sistemului comunist, într-un mod firesc le dictează interesele să se opună oricărei tentative de condamnare a comunismului, deşi aici e o nuanță la care voi reveni în curând. Pe de altă parte, o componentă esențială a dificultății inițiativei cred că se trage din faptul că peste perioada comunismului în România se suprapune o epocă importantă de realizări privind construcția națională a României, privind consolidarea statului național în România, lucru care nu poate fi contestat. În mod evident orice încercare care poate fi interpretată că pune la îndoială importanța acestor realizări stârneşte controverse şi poate să întâmpine rezistență din partea unei părți semnificative a opiniei publice. În mod evident această etapă de consolidare a statului național unitar românesc, din perspectiva minoritarului, pe care eu o cunosc foarte bine, dat fiind faptul că fac parte dintr-o minoritate, poate fi contestată, sau minoritățile pot să enumere pierderile sau suferințele pe care le-au avut din cauza utilizării de către sistemul politic al comunismului în vederea acestui obiectiv național, caracterul justificat al acestuia bineînțeles că nu poate fi pus la îndoială. Deci după două tratate de pace internaționale statul român era oarecum îndreptățit să procedeze aşa cum s-a procedat, cu toate consecințele, care în mod evident, sunt clare pentru minorități şi la care se referă capitolul la care am colaborat şi eu. Deci, eu consider că acestea sunt nişte elemente de care trebuie să ținem cont atunci când ne formăm o opinie privind ceea ce se întâmplă astăzi în jurul raportului Tismăneanu.

Proiectul politic de condamnare a comunismului și raportul Tismăneanu

Şi ultima premisă de la care v-aş propune să plecăm se referă la faptul că, în opinia mea, trebuie făcută o distincție foarte clară între două componente ale acestei chestiuni: proiectul politic de condamnare a comunismului şi raportul Tismăneanu, care a stat la baza acestuia.

Despre oportunitatea proiectului politic bineînțeles că se poate purta o discuție, lucrul acesta se şi întâmplă în forurile competente, dar cred că amestecarea celor două aspecte este nejustificată şi poate conduce la confuzii şi la aprecieri ne la locul lor. Eu sunt convins că raportul sub aspectul conținutului, sub aspectul formei, al modului de redactare lasă foarte mult de dorit. Vă pot asigura că multe din greşelile care au fost semnalate în decursul luărilor de poziție din perioada trecută au fost luate în considerare de către colectivul de redactare şi în prezent se lucrează la îmbunătățirea raportului şi foarte multe dintre observațiile pertinente, justificate, sunt luate în considerare în versiunea care se pregăteşte spre publicare. Dar amestecarea aspectului privind conținutul raportului şi proiectul politic de condamnare a comunismului, în opinia mea, sunt două inițiative care trebuiesc disociate. Bineînțeles că nu neg caracterul justificat al discursurilor şi al disputelor, care îşi pun întrebarea dacă raportul sub aspectul conținutului este sau nu o bază bună de plecare pentru condamnarea regimului comunist, sau ce anume se poate condamna în privința regimului comunist. Acestea sunt, bineînțeles, discuții întemeiate şi îndreptățite, dar încă o dată, nu cred că amestecarea proiectului politic cu aspectele ştiințifice este una de bun augur.

Acum, permiteți-mi să fac o foarte scurtă trecere în revistă a contextului central şi est-european ca să putem compara, puțin, acest proiect politic, despre care în mod evident şi eu am, personal, o opinie, dar nu cred că este momentul să discutăm despre acest aspect. Dar, totuşi cred că pentru aprecierea fenomenului raportul Tismăneanu în ansamblu, este foarte util să avem în vedere aceste câteva exemple spicuite din istoria postcomunistă a Europei Centrale şi de Est.

Mai întâi, trebuie avut în vedere că toate inițiativele de decomunizare, să spunem aşa, sau de condamnare a comunismului inclusiv prin consecințe legale, care au avut loc din '89 încoace în țările foste comuniste au avut şi au lăsat în urmă o experiență neclară - aşa cum a precizat şi domnul decan anterior - în societățile vizate. Câteva constatări sumare privind ce s-a întâmplat în aceste țări:

Înainte de toate, aceste țări, deşi foarte repede după schimbare au încercat să inițieze anumite legi de condamnare a comunismului sau legi de lustrație, sau de epurare „pe criterii politice" în aparatul de stat, ceea ce s-a produs a fost destul de contradictoriu şi într-un mod foarte ciudat cei care au avut de suferit de pe urma acestor demersuri au fost cei care au avut de suferit şi în perioada comunismului, deci cei care au fost urmăriți de poliția politică din țările respective. În al doilea rând aceste demersuri, din cauza faptului că era foarte greu să fie respectate criteriile procesului legislativ, prin care s-a procedat la consecințele respective, aceste inițiative nu s-au bucurat de o mare simpatie în rândul populațiilor vizate. Din contră au fost privite cu mare suspiciune şi chiar cu reticență uneori. Motivele pentru care acest lucru s-a întâmplat sunt multiple. Înainte de toate se spune că în aprecierea acestei evoluții trebuie avut în vedere faptul că încercarea de decomunizare s-a deosebit în mod fundamental de situațiile comparabile din istoria precedentă şi anume de cea legată de procesul denazificării sau de eliminarea consecințelor dictaturii lui Franco în Spania, de exemplu, sau ale altora în America de Sud. În cazul comunismului, acele crime, care puteau fi puse pe seama regimului respectiv s-au produs destul de departe în timp, în perioada luptei de clasă, imediat după preluarea puterii de către comuniştii şi impacul acestora, firește, s-a pierdut în timp. Ca urmare este mai puțin vie, mai puțin prezentă în memoria colectivă decât cum s-a întâmplat în cazul denazificării sau a lichidării consecințelor dictaturilor amintite anterior.

În al doilea rând trebuie avut în vedere, iarăşi, fără să spunem că toți cei care şi-au asumat roluri publice în comunism pot fi condamnați, în mod evident ar fi o aberație să spunem aşa ceva, dar trebuie avut în vedere că în aceste țări Partidul Comunist, a cuprins în organizațiile sale, într-un fel sau altul, între 30-40% din populația activă a țărilor respective. Deci într-un context asemănător era evident că o condamnare susținută de o mare parte a opiniei publice era puțin plauzibilă.

„Nu a existat în nicio țară fostă comunistă o mișcare dizidentă atât de puternică încât pe seama acelei mișcări prăbușirea sistemului comunist să se poată pune fără nicio rezervă"

În al treilea rând, un element foarte important este faptul că după prăbuşirea sistemelor respective a urmat o perioadă foarte dificilă de austeritate economică care a generat un fel de nostalgie pentru vremurile comunismului, observație care poate fi generalizată pentru toate țările foste comuniste.

Şi în ultimul rând, ceea ce este cea mai interesantă caractersitică, în opinia mea, este faptul că aceste sisteme nu s-au prăbuşit în niciunul dintre cazuri, în urma rezistenței din interior. Deci nu a existat in nicio țară fostă comunistă o mişcare dizidentă atât de puternică încât pe seama acelei mişcări prăbuşirea sistemului comunist să se poată pune fără nicio rezervă, nici chiar în cazul Poloniei sau Cehoslovaciei lucrul acesta nu este foarte evident. Bun, acum haideți să vedem câteva date concrete, cu privire la ceea ce s-a întamplat în realitate. Deci, în cazul Cehoslovaciei, spre exemplu, în 1991 Parlamentul emite o Declarație politică prin care consideră regimul politic comunist ilegitim şi imoral, aceştia fiind termenii în care Cehoslovacia condamnă sistemul. În '93 se adopta o Lege a Lustrației, care are consecințe destul de dramatice. Actul respectiv stabileşte cinci categorii de „colaboratori" cu fostul regim, ceea ce conduce la o extensie socială largă a colaborării, în urma căreia 100.000 de persoane sunt afectate de consecințele acestei legi. Este foarte interesant că OSCE-ul şi Organizația Internațională a Muncii protestează pentru aplicare uneia dintre prevederile

Virgil Țârău

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

legii, prin care se crează discriminare pe piaţa forţei de muncă în urma aplicării acestei Legi a Lustraţiei. Slovacia este un alt caz foarte interesant. În 1993, după separare, deci după ce Slovacia devine stat independent, aplicarea legii lustraţiei este suspendată foarte repede. În 1996 se adoptă, în Parlamentul slovac o declaraţie de condamnare a comunismului, ca sistem iarăşi imoral şi ilegitim, aspectul foarte nostim al acestei condamnări fiind faptul că din cei 110 parlamentari care au votat această declaraţie, 92 au fost membrii ai partidului comunist.

Albania este un caz foarte aparte, unde consecinţele sunt cele mai drastice. Aici sunt două iniţiative majore, care constituie exemplele cele mai evidente ale modului în care se produc abuzuri în cazul când consecinţele condamnării regimului se traduc în efecte juridice. Înainte de toate în 1992 după ce Partidul Democrat preia puterea în Albania se introduc două amendamente în codul muncii, care îi împuternicesc pe toţi angajatorii din Albania să facă purificări pe criterii politice în rândul angajaţilor, fără drept de apel. Deci dacă un angajator a considerat că are un angajat care a colaborat cu sistemul comunist lucrul acesta l-a îndreptăţit sa-l elibereze din funcţie pe angajatul respectiv. Această prevedere a avut două consecinţe majore, bineînţeles că în funcţie de punctul de vedere interpretat în fel şi chip. Două exemple vă pot da. Corpul diplomatic al Albaniei a fost schimbat într-o jumătate de an în proporţie de 90%, iar magistratura Albaniei a fost iarăşi schimbată în proporţie de 80%. Bineînţeles că este inimaginabil ca o asemenea schimbare să se producă fără abuzuri, în primul rând, şi apoi, în al doilea rând, cei care au preluat posturile au fost insuficient de pregătiţi şi au fost recrutaţi pe criterii evident politice. Al doilea aspect al modului în care decomunizarea s-a produs în Albania, este şi mai interesant, în 1996 s-a adoptat o lege privind crimele împotriva umanităţii şi a poporului pe perioada comunistă. Aici am avut în vedere că Albania a fost un caz izolat unde, foarte târziu, până în anii '80 au existat lagăre de detenţie pentru adversarii sistemului şi, mai mult, cei care încercau să fugă peste graniţă au fost fără avertizare împuşcaţi. Această lege, practic îi urmărea pe cei care s-au făcut vinovaţi sau fuseseră implicaţi în astfel de cazuri. Pe baza acestei legi s-au emis trei condamnări la moarte: fostul ministru de interne, procurorul şef şi încă o altă persoană cu funcţie înaltă, au fost condamnaţi la moarte. Aceste condamnări n-au fost executate, iar legea a fost modificată la intervenţia OSCE. Iarăşi este de remarcat un foarte interesant aspect, acela referitor la OSCE, despre care nu se ştie că a avut astfel de preocupări în regiune.

Acestea sunt câteva exemple ilustrative. Cu privire la Bulgaria se mai poate spune că au existat - după arestarea demonstrativă a lui Jivkov - că s-au făcut tentative de condamnare a persoanelor care au fost găsite vinovate pentru subminarea economiei şi pe alte motive. Procesele au fost lungi, s-au tergiversat, şi în final se poate constata că nu s-au făcut condamnări de loc în cazul Bulgariei.

Ungaria este un caz interesant, unde imediat după schimbare a existat o foarte ambiţioasă iniţiativă de lege Zekely-Takács, care şi-a propus condamnarea tuturor celor care s-au făcut vinovaţi, în perioada 1945-1990 în privinţa unor crime împotriva umanităţii şi a poporului. Legea a fost adoptată şi a fost invalidată de Curtea Constituţională, după care a existat o modestă încercare de adoptare a unei legi a lustraţiei, care iarăşi nu a produs multe efecte.

Stimaţi colegi, foarte pe scurt, acestea sunt câteva elemente, cred interesante pentru a ne pune în context despre cum trebuie să apreciem, cum trebuie să judecăm noi diacronic ambiţiile acestui proiect politic de a condamna comunismul, în cazul României.

Acum în ce priveşte Comisia, foarte pe scurt, câteva constatări sumare. După ce preşedintele Băsescu s-a lăsat convins că a venit momentul acestui proiect politic de a încerca condamnarea comunismului, el a considerat de cuviinţă să creeze o Comisie de specialişti care să-i ofere un document privind o evaluare exhaustivă a istoriei comunismului, pe baza căruia Preşedinţia să ia decizia dacă se poate sau nu recurge la acest act simbolic de condamnare a sistemului comunist. Vladimir Tismăneanu, profesor la Universitatea din Maryland a fost nominalizat ca preşedinte al Comisiei. Vladimir a acceptat cu două condiţii: să aibă mână liberă la alcătuirea Comisiei şi să aibă mână liberă la modul de elaborare a acestui raport. Ambele lucruri i-au fost promise, şi s-a trecut la alcătuirea acestei Comisii, care a fost prezentată anterior de domnul decan. Bineînţeles că felul în care acest lucru s-a întâmplat, felul în care au fost omise persoane e discutabil, aici e loc de comentarii. Din acest moment, după ce s-a constituit Comisia, pe baza experienţei mele, părţile constitutive ale modului de lucru sunt următoarele. S-a lucrat foarte eficient. A avut loc o singură întâlnire a Comisiei în plen, pe data de 19 iunie, care a fost foarte bine pregătită în care s-a prezentat metodologia propusă de lucru, structura raportului şi s-a convenit cum se va lucra în continuare. De la această dată a urmat o etapă de cercetare în arhive, care au fost deschise pentru cei care au făcut parte din Comisie, lucrul acesta fiind probabil unul dintre cele mai importante beneficii ale acestei iniţiative. Cercetătorii care au făcut parte din Comisie au avut acces la un volum inimaginabil de documente. E clar că nu la toate, au fost uşi care au rămas închise inclusiv în acest context, dar la ceea ce s-a facilitat accesul este apreciabil. Există o problemă a modului în care raportul a fost redactat, şi ea se leagă de faptul că nu s-a reuşit asimilarea tuturor documentelor care au devenit publice pe baza cercetărilor şi, ca atare, raportul nu reflectă într-o suficientă măsură documentele la care s-a primit acces. În mod evident nu cred că există posibilitatea unor schimbări radicale de aprecieri, dar cred că anumite aspecte pot fi documentate mult mai convingător dacă aceste documente urmează să fie prelucrate.

Al doilea merit sau al treilea merit al modului în care domnul Tismăneanu a coordonat activitatea a fost felul în care a reuşit să asigure coerenţa Comisiei şi să realizeze acest lucru apreciabil în cazul unui număr foarte mare de pesoane cu ambiţii, cu personalităţi foarte puternice şi foarte pregnante, obţinând consensul privind forma actuală a raportului. Până la urmă raportul a fost asumat în întregime de către toţi membrii Comisiei ceea ce în lumea ştiinţifică poate fi considerat o realizare în sine, pentru că de obicei orgoliile personale, profesionale sunt destul de greu de conciliat.(...)

TN: Vă mulţumim şi noi stimate domnule profesor pentru această contextualizare şi punere în temă cu privire la cum s-a lucrat şi la ce concluzii a ajuns Comisia. O să-l invit acum pe colegul nostru, conferenţiarul Virgiliu Ţârău să ne împărtăşească experienţa domniei-sale şi viziunea domniei sale cu privire la raport.

Memorialul de la Sighet

Pînă acum lipseau sintezele care să filtreze ceea ce este important şi esenţial în istoria comunismului românesc

Virgiliu Ţârău (VŢ): Mulţumesc mult domnule Decan! Doamnelor, domnişoarelor şi domnilor, stimaţi colegi, eu nu o să încerc să vă relatez aici istoria acestui document, acestui text, acestui raport, departe de mine gândul, deoarece istoria sa încă se scrie şi se va mai rescrie multă vreme de aici încolo, într-un ambient politic, academic şi cultural specific. Ceea ce aş dori eu astăzi să vă propun spre discuţie, ar fi să pun întrucâtva în lumină situaţia acestui raport din perspectiva ştiinţei istorice, a studiilor care au fost făcute în ultimii 17 ani cu privire la istoria regimului comunist din România şi să arăt, în fond, ce a reuşit să realizeze acest raport, care sunt unele dintre deschiderile sale, în termeni de surse şi metodologie, urmând ca părţile de conţinut să le lăsăm pentru dezbatere, respectiv pentru momentul în care dumneavoastră le veţi ridica.

Pentru început să constatăm că după 17 ani de la momentul prăbuşirii comunismului în România nu beneficiem de o sinteză dedicată perioadei, volumul noului Tratat de Istorie a României,

20 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

pregătit de Academia Română se lasă aşteptat de trei-patru ani de zile, iar în momentul în care preşedintele a solicitat existența unui astfel de raport lipseau sintezele care să filtreze ceea ce este important şi esențial în istoria comunismului românesc. Ca să fiu bine înțeles, nu am susținut că lipseau sinteze, dar erau sinteze parțiale care vizau fie istoria Partidului Comunist, fie probleme specifice legate de evoluția regimului. La presiunea societății civile, şi trebuie să introducem şi acest lucru în dezbatere, s-a constituit Comisia, mai apoi ea a fost completată cu un corp de experți ce au desfăşurat activitățile de cercetare specifice în arhive. În acest context se cuvine să remarcăm un prim beneficiu al activităților de cercetare desfăşurate de către Comisie, anume acela că era pentru întâia dată, în ultimii 17 ani, în care accesul la documente a fost cvasineîngrădit şi o să vă spun de ce folosesc cuvântul cvasineîngrădit, pentru că o mare parte din fondurile solicitate de către cercetători au fost aduse cu „greu", mai ales cele referitoare la cadrele mai vechi ale Partidului Comunist. Oricum se cuvine să remarcăm această deschidere, în contextul în care anterior era foarte greu de obținut accesul la o mare parte dintre fonduri, aparținând Partidului Comunist Român. Chiar şi accesul la dosare neinventariate, fără a avea la îndemână instrumentele pe baza cărora să realizezi cercetarea, a fost un real beneficiu. Ca urmare s-a lucrat de foarte multe ori la acest nivel, la care şi eu am participat, s-a lucrat cu documente închise, cu dosare, pe care le deschideam şi le descopeream, fără a putea să facem o activitate de cercetare care să reflecte un orizont informațional clar. Cu toate acestea, datorită faptului că s-au deschis parțial aceste arhive am putut să aflăm lucruri noi, care introduse în circuitul istoric, în istoriografie, îşi vor urma calea spre memoria publică. Astfel, s-a conturat ideea că, în pofida unor mituri referitoare la faptul că marile decizii pe care Partidul le lua cu privire la un lucru sau altul, erau luate undeva seara, într-un cadru neformalizat, şi ca urmare nu aveau cum să fie consemnate, de cele mai multe ori deciziile erau luate formal în şedințe şi erau consemnate ca atare. Am aflat, spre exemplu, că în anii '50, în secția administrativ-politică a Partidului Muncitoresc Român, deciziile se luau sub semnătură de la fiecare dintre membrii Biroului Politic. Mai mult decât atât, am descoperit că după 1953, într-o epocă de relativă incertitudine pentru liderii comunişti de la Bucureşti în raporturile lor cu Moscova, deciziile nu mai erau unanime, fiind introdusă formal posibilitatea pentru ca fiecare dintre membrii Biroului Politic să spună da sau nu la o decizie sau la alta. Am dat un simplu exemplu despre ce s-a putut găsi în interiorul arhivelor, însă multe alte lucruri au rămas necercetate, şi aici ne putem referi la dosarele de cadre, la situațiile legate de mecanismele juridico-polițieneşti care au stat la baza fenomenului represiunii: arhivele Tribunalor Militare, ale Ministerului Justiției sau de Interne au putut fi accesate doar parțial. Apoi, cu toate eforturile şi diligențele depuse, arhivele marii majorități a penitenciarelor au rămas închise, fiind destul de greu să ajungem la acele fonduri, să descoperim lucrurile şi din această perspectivă. Însă, cu toate acestea s-a muncit destul de mult pe această parte de documentare, de obținere şi procesare a informației, şi aş spune că o bună parte parte din ceea ce este cuprins în anumite subcapitole din acest raport este tocmai rezultatul acestor investigații punctuale. Un exemplu, în acest sens: în istoriografia română nu a existat până acum un studiu asupra rolului avut de Uniunea Tineretului Comunist, niciodată cercetătorii nu au avut posibilitatea de a cerceta actele create de această instituție. Ca urmare a eforturilor depuse, chiar şi pe un fond neinventariat – şi aici se cuvine făcută o precizare: aceea că după 17 ani de muncă de prelucrare arhivistică, cea mai mare parte a fondurilor cercetate la Arhivele Naționale (UTC, Secția Administrativ-Politică a CC, ISISP) sunt încă dezorganizate. Deşi creatorii le clasificaseră într-o primă formă, după 1990 a început o „operă" de reclasificare şi reinventariere, nefinalizată nici până în prezent – s-a reuşit o primă discuție asupra unei problematici sensibile şi importante în perioada regimului comunist din România, legată de pepiniera de cadre tinere din UTC.

Permiteți-mi, în continuare, să mă refer la structura şi metodologia de lucru în elaborarea raportului, precum şi la evenimentele, procesele şi fenomenele pe care Raportul le scoate în evidență. Aşa cum se cuvine unui asemenea produs istoric, prima parte este dedicată stadiului cercetării ştiințifice asupra comunismului românesc, respectiv unei discuții teoretice privind natura şi specificitățile regimului politic comunist din România. Dorind să fie un document sintetic, autorii au gîndit această parte a Raportului, ca o bază pentru ceea ce urmează a fi expus pe parcursul său, aici fiind enunțate principiile după care s-au ghidat în cercetare şi elaborare echipa de experți şi membrii

"Imposibilitatea condamnării comunismului prin justiție cere imperios condamnarea lui politică și morală"

de vorbă cu istoricul Denis Deletant

- Domnule profesor Denis Deletant, sunteți considerat, între istoricii britanici, drept cel mai bun specialist în Istoria Contemporană a României. Ați fost coautor la o sinteză privind Istoria României, *coordonată de Şerban Papacostea, ați scris mai multe lucrări despre comunismul românesc, şi faceți parte din colectivul condus de tânărul istoric Marius Oprea, care analizează acum crimele regimului comunist. Cum apreciați activitatea multor istorici români de astăzi în efortul lor de a oferi o imagine cât de cât corectă, în spiritul obiectivității istorice, asupra perioadei comuniste din istoria României?*

- Cu câteva excepții notabile, majoritatea lucrărilor privitoare la istoria comunismului au fost scrise de cercetători mai tineri care se încadrează într-un nou orizont de cercetare caracterizat prin încercarea de a se debarasa de ideologie, prin noutăți informative relevante, şi prin abordări care pun în valoare noi metodologii şi concepte mai clare şi sugestive. Am sentimentul că o parte din istoricii care aparțin unor generații mai vârstnice întâmpină greutăți cu noile modalități de lucru cerute de schimbările survenite în societate. Înțeleg prin aceasta că ei nu se pot desprinde întotdeauna de temele unei istoriografii cantonate în sfera reconstituirilor care pun accentul pe finalitatea națională şi naționalistă a cercetării istorice tradiționale.

- În acest context, aş dori să vă referiți şi la raportul Comisiei Tismăneanu *privind condamnarea regimului comunist în România, raport care se doreşte elaborat pe baze ştiințifice, dar care a iscat, pe de altă parte, o serie de controverse şi dispute, mai mult sau mai puțin calificate, atât între istorici, cât şi în opinia publică românească, tocmai în problema obiectivității lui. Care este părerea dumneavoastră despre raportul* Comisiei Tismăneanu *ca document sintetic privind această problematică ce se dovedeşte nu doar foarte complexă, dar şi foarte actuală pentru societatea românească de astăzi?*

- Imposibilitatea condamnării comunismului prin justiție cere imperios condamnarea lui politică şi morală. Scopul acestui raport era să furnizeze o bază informativă care să slujească condamnării comunismului de către preşedintele țării ca reprezentant al națiunii române. Clarificarea atitudinii societății contemporane față de flagelul totalitarismului de stânga trebuie să ajute noile generații să asume o perioadă rămasă sub semnul întrebării în istoria României şi să le ofere un reper moral. Raportul documentează pe baza cercetării obiective a unei cantități impresionante de material informativ – o bună parte fiind surse primare neaccesibile până acum – şi constituie o piatră de hotar în efortul societății româneşti de a-şi clarifica atitudinea față de această perioadă întunecată. Chiar dacă unele aspecte nu au fost complet elucidate, cercetarea viitoare urmând să acopere aceste goluri, autorii săi au marele merit de a fi deblocat accesul la un număr impresionant de fonduri şi de a fi deschis calea pentru noi cercetări şi aprofundări.

- Intrarea României în Uniunea Europeană reprezintă şi o nouă provocare mai ales pentru tinerii istorici români care se ocupă de cercetarea nu doar a regimului comunist, ci şi a perioadei postcomuniste, şi aceasta destul de contradictorie, născând dispute de tot felul. Privind temele istoriei recente a României, care ar fi punctul dumneavoastră de vedere, prioritățile de cercetare şi rigorile metodologice pe care un istoric al contemporaneității trebuie să şi le asume?

- Lărgirea continuă a documentației prin introducerea în circuitul cercetării a datelor care provin din surse cât mai diverse – inclusiv istorie orală – încercarea de a aborda cu detaşare problematica atât de vastă a istoriei unei perioade complexe şi dureroase în acelaşi timp.

Interviu realizat de
I. Maxim Danciu
■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

comisiei. Necesarele considerații teoretice sunt completate cu o consistentă dezbatere asupra principalelor realizări istoriografice dedicate comunismului românesc. Firesc, în această parte a Raportului sunt evocate diacronic şi discutate critic lucrările istorice apărute în Occident până în 1990 şi cele publicate în spațiul românesc în ultimii 17 ani. În acest fel dezbaterea teoretică a fost transpusă în termenii succesiunii paradigmelor de cercetare: totalitară, modernistă, behavioristă, fiind precizate contribuțiile metodologice şi conceptuale venite din zona ştiințelor sociale în analizarea subiectului. O atenție deosebită a fost acordată realizărilor istoriografice din România din ultimii ani, evidențiindu-se înnoirea agendei de cercetare, introducerea în circuitul istoric a noi informații de arhivă, memorialistice, a investigațiilor de istorie orală, fiind precizate dimensiunile analitice şi metodologice dezvoltate de tânăra generație de cercetători ai comunismului românesc.

În fond, înnoirea agendei de cercetare, de după 1990, noile concepte şi noile metode au stat în atenția Comisiei şi a experților atunci când a fost realizat elaboratul asupra căruia am să mă refer şi în continuare. Acesta are o primă parte foarte consistentă, în care găsim o istorie instituțională şi structurală, în care metodologia specifică istoricului este îmbinată cu elemente care vin dinspre sociologie, psihologie, socio-psihologie, precum şi din metoda biografică foarte frecventată de preşedintele Comisiei noastre.

Această istorie a Partidului Comunist, destul de condensată vine şi ne spune povestea construirii puterii comuniste în România, a instituționalizării sale, a evoluției sale în etapa stalinismului dezlănțuit în anii '50 şi apoi a mutațiilor şi modificărilor petrecute de-a lungul următoarelor decenii, până la căderea sa. În esență, această parte vine şi valorifică ceea ce deja s-a ştiut istoriografic, ceea ce se acumulase pe marginea a ceea ce fusese

Memorialul de la Sighet

scris despre istoria comunismului românesc. Pe de altă parte, în această porțiune a raportului există şi patru subcapitole integrate acestei istorii a Partidului. Primul dintre acestea este cel referitor la rolul jucat de consilierii sovietici în edificarea regimului comunist din România. Deşi mult vânturat în eseistica istorică, ca subiect distinct, bazat pe cercetarea empirică, acesta a fost un subiect tabu - inclusiv în istoriografia rusească postsovietică, unde au apărut doar câteva studii referitoare la acest lucru. Deşi este începutul unei cercetări, acest subcapitol pune în evidență rolul pe care sfătuitorii oficiali sovietici l-au avut pe diferite paliere de activitate din România, nu doar la nivel politic, ci şi la nivel administrativ sau economic. Apoi, există alte două subcapitole referitoare la procesele electorale din România comunistă şi la destructurarea societății civile, din nou subiecte interesante care vin să explice fenomene legate de felul în care opinia publică a înțeles sau nu să coabiteze cu noul regim, în diversele sale etape de dezvoltare. În fapt, deşi doar schițate, aceste subcapitole arată dimensiunea monopolului pe care Partidul Comunist l-a instituit asupra societății româneşti, desființând structurile de existență şi manifestare liberă a acesteia, prin teroare şi violență. Nu în ultimul rând, subcapitolul deja menționat anterior, dedicat Uniunii Tineretului Comunist, vine să explice felul în care s-a format şi s-a dezvoltat pepiniera de cadre a PCR.

Desecretizarea arhivelor instituțiilor represive — o necesitate

Cel de-al doilea capitol al raportului, cel mai întins, este dedicat unei dimensiuni centrale a comunismului românesc, şi anume, fenomenului represiunii. Este un capitol dens, complex elaborat, în care orizontul referențial al cercetării istorice se împleteşte cu abordări din perspectiva memoriei şi a memorializării istorice. În cuprinsul său victimele sistemului comunist depun mărturie, oferind argumente calitative care să acopere goluri referențiale. Din nefericire, şi chiar dacă s-a făcut eforturi considerabile în acest sens în istoriografia românească din ultima decadă şi jumătate, suntem încă departe de a formula încheieri istoriografice cu privire la acest fenomen. Arhivele instituțiilor represive (Securității, Penitenciarelor, Miliției, Procuraturii, Tribunalelor Militare), prea mult timp zăvorâte, au început de abia acum să îşi arate *bogățiile*, iar o consistentă muncă de cercetare ce va urma de aici încolo va conduce la elucidarea tuturor aspectelor rămase încă neclarificate. Între acestea şi acela al numărului total de victime ale regimului comunist, subiect destul de larg tratat şi dezbătut imediat după apariția raportului. Criticile exprimate cu privire la acuratețea cifrelor avansate de către autorii raportului, implicit a lipsei unei cifre certe a victimelor, sau a plajei numerice mult prea largi între care sunt cuprinse acestea, sunt parțial întemeiate. Însă, în condițiile în care de abia cu acest prilej au putut fi accesate informații primare de valoare – precum cele aflate în arhiva Penitenicarului Aiud - nu suntem încă în stadiul în care se pot avansa cifre absolute şi probabil va trece multă vreme până acest lucru va deveni posibil. În acest capitol există, dincolo de cifre, alte elemente care dezvăluie aspecte extrem de importante ale represiunii şi consecințelor pe care aceasta le-a avut în societate. În primul există un capitol referitor la legislația represiunii, cu ample referiri la actele juridice, administrativ-polițieneşti, care au stat la baza celor mai importante acțiuni ale regimului împotriva societății. Apoi există, firește, două subcapitole dedicate Securității, felului în care ea a funcționat ca mînă înarmată a Partidului, în epoca maximei terori, şi mai apoi a felului în care, într-o altă etapă a dezvoltării regimului comunist, această instituție a impus societății româneşti un control draconic. Nu în ultimul rând, şi probabil aceasta este zona cea mai vizibilă a capitolului, peste 150 de pagini au fost dedicate istoriei, memoriei şi memorializării spațiului concentraționar: penitenciarelor, unităților de muncă, coloniilor de muncă, dislocărilor, tuturor acestor fenomene care au marcat destinele oamenilor, care au distrus nu doar un sistem de valori. Aici întâlnim mai multe abordări şi perspective de analiză: exponențială alături de perspectiva memorialistică, este cea instituțională, dedicată mecanismelor, procedurilor, instanțelor care au guvernat acest fenomen, fiind realizate unele studii de caz pe penitenciare sau fenomene cum a fost cel al "reeducării". Nu în ultimul rând, în cadrul acestui capitol şi-au găsit locul analize dedicate unor procese asociate terorii, generate de către aceasta sau ca reacție a societății față de inechitățile regimului comunist. Între acestea cele dedicate rezistenței armate din munți, diferitelor tipuri şi grupuri de rezistență anticomunistă, mişcărilor studențeşti din anul 1956, protestelor muncitoreşti din Valea Jiului sau Braşov, sau formelor de dizidență intelectuală - atât cât a fost ea – vin să întregească un important capitol de istorie socială, instituțională şi structurală, precum cel dedicat represiunii în perioada regimului comunist.

Cel de-al treilea capitol dedicat societății, economiei şi culturii vine să pună într-un alt context şi să analizeze legitimitatea regimului comunist şi felul în care el s-a construit de-a lungul celor 45 de ani al existenței sale. Aici avem câteva capitole interesante referitoare la relația Partidului-stat cu diversele sectoare ale societății, cu bisericile sau cultele, cu învățământul, cu producțiile culturale, nu în ultimul rând cu minoritățile, care şi ele sunt o parte a acestei istorii şi au fost integrate acestei istorii, pentru că până acum la nivelul cercetării istorice de prea puține ori am fost împreună, români, maghiari, germani, evrei, romi şi alte naționalități. Ca urmare, am încercat depăşirea acestor clivaje etnice în reconstituirea şi analiza istorică.

Scurta mea prezentare pe marginea Raportului a avut menirea de a semnala, dincolo de tonul agresiv prezent în dezbaterea publică, firesc afectată de interese politice, conținuturi şi interpretări istorice asupra perioadei comuniste prezente în documentul elaborat pe parcursul a şase luni, în cursul anului 2006. Am ales această formă de a interveni şi din motivul că multe dintre vocile care au intervenit cu opinii pe marginea Raportului au bruiat prin „etichetări" ideologice, lipsite de spirit analitic, precum şi de necesara reflecție, pe care o presupune o astfel de analiză. A spune la nesfârşit că Moscova, ruşii, minoritarii, KGB-ul sau mai ştiu eu cine ne-a făcut istoria, ne-a determinat-o reprezintă o formă de a perpetua amnezia socială asupra unei perioade tragice în care destine umane au fost frânte – şi trebuie să ne gândim cu pioşenie la victimele care fără o vină demonstrată juridic au murit, şi-au pierdut familiile, şi-au risipit agoniseala în fantasmagoriile aplicării unei ideologii care a acoperit fărădelegile liderilor comunişti. Iar când unii încearcă să ne inducă nevoia de a face distincție între perioada terorii – de până la mijlocul decadei a şaptea – şi cea a „construcției socialismului de esență românească, național, modernizator", de mai apoi, ar trebui să le spunem că fără prima etapă a doua nu ar mai fi existat, şi că a doua s-a bazat pe oameni formați în prima etapă şi că deşi regimul nu şi-a mai urmărit scopurile cu brutalitate, esența sa a rămas aceeaşi. Dar pentru a putea să purtăm această dezbatere Raportul ar trebui să fie citit cu atenție, să fie judecate faptele istorice cuprinse în el, şi nu să ne limităm la a apăra „ideologic" o perioadă istorică în care societatea românească a cunoscut transformări

22 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

multiple, cu efecte traumatice în prezent. Şi, adaptând un celebru dicton care stă înaintea oricărui istoric să spunem că *fără a cunoaşte nu riscăm doar să repetăm trecutul, ci şi să îl uităm în numele unui prezent etern.*

Receptarea Raportului în societate este în opinia noastră primordială mai ales prin efectele sale, şi aici nu vreau să mă refer la efecte politice sau de natură juridică, ci la efecte pur şi simplu în cadrul dezbaterii istoriografice, a dialogului pe tărâmul ştiinţei istorice. Cu siguranţă în masivul text prezentat public în decembrie 2006 există imperfecţiuni, însă este extrem de important ca aceste imperfecţiuni sau aceste puncte care nu sunt împărtăşite de toată lumea să fie dezbătute, să existe un dialog pe marginea lor, pentru că până în momentul de faţă, din nefericire trebuie să o spun şi cu aceasta voi şi încheia, au existat doar sentinţe şi etichete date pe marginea întregului text. Şi tocmai despre aceasta este vorba în Raport. În interiorul său nu veţi găsi sentinţe date împotriva cuiva, nici consemnarea unor vinovăţii colective, ci „sine ira et studio" veţi putea cunoaşte dimensiuni specifice, procese, fenomene, persoane - ori tocmai din acest punct de vedere micile biografii ale liderilor comunişti, spre exemplu, au stârnit valuri de proteste – care au contribuit la instaurarea şi menţinerea regimului comunist în România. Tocmai de aceea, şi cu asta chiar voi încheia, cred că dialogul va trebui să fie cel care să aşeze în istoria acestui Raport, viitorul cercetării istorice româneşti.Vă mulţumesc!

T.N.: Mulţumesc şi eu celor doi colegi ai noştri participanţi la acest elaborat, care fără îndoială ne-au limpezit o bună parte din problemele care au condus la apariţia lui, dar cu siguranţă dezbaterea este încă la început. Am să invit acum pe câţiva dintre colegii noştri care au citit, au răsfoit, au analizat Raportul şi am să îi rog să aibă doar intervenţii mai punctuale, pentru ca să lăsăm la urmă şi loc pentru întrebări, răspunsuri, dezbateri. Colegul Ionuţ Costea va începe cu câteva puncte de vedere cu privire la Raport. Te rog !

Metodologii şi concepte în studiul comunismului românesc

Ionuţ Costea (IC): Dacă m-aş alinia aprecierii pe care aţi făcut-o, acest Raport ar trebui discutat într-o primă perspectivă, sub aspectul dezbaterii publice, atunci consider că este necesară o introspecţie în societatea românească, care chiar şi după 17 ani trebuie să participe la un astfel de proces. Din cealaltă perspectivă a analizei istoricului, a analizei istoriografice, eu aş zăbovi mai mult la conţinutul acestui Raport, încercând să punctez, cum spunea domnul decan, câteva aspecte de natură conceptual-metodologică. În primul rând, în opinia mea, angajaţi sub perspectiva analizei regimului totalitar, comunismul din România face din perspectiva autorilor, trimitere spre unele concepte cheie în analiza acestui cadru. Şi aici m-aş opri la punctul de vedere exprimat de Hannah Arendt într-o cunoscută monografie în care analizează regimul totalitar, ea considerând că acest regim introduce în discuţie o atomizare, o izolare a societăţii, ori autorii, cel puţin în partea introductivă, îşi asumă aceste repere metodologice, aceste repere conceptuale analizând comunismului românesc. Desigur această lucrare a lui Hannah Arendt este puţin mai veche. Sunt în dezbaterea istoriografică nişte puncte de vedere, mai nuanţate, care ar fi interesant de luat în considerare. Încă din anii '50 sociologi şi istorici americani au pus în discuţie aceste concepte propuse de Hannah Arendt. În anii '60 există chiar un proiect la Harvard care intervieviază o parte a refugiaţilor din Uniunea Sovietică şi ajung la concluzia, că de fapt, comunismul nu a divizat familia, nu a pus faţă în faţă membrii familiei în perspectivă de opoziţie. Acel caz, al lui Pavlik Moruzov, pe care-l cunoaştem toţi, copilul care-şi trădează părinţii, care suportă consecinţele punitive ale trădării, este unul izolat, care capătă relevanţă datorită propagandei. Războiul Rece va face propagandă şi într-o parte şi în alta şi în lumea democrată şi în lumea comunistă. Ori această abordare teoretic-conceptuală, demontată de istoricii şi sociologii americani, o putem proba cu experienţe din apropierea noastră. Îmi aduc aminte povestea unui profesor de-al nostru, care în anii '50 fiind student la Universitatea din Cluj, la Facultatea de Istorie, povestea că părinţii lui au fost închişi. Colegii au aflat şi dintr-o dată în sala de curs s-a făcut un gol împrejurul său. A rămas lângă el doar viitoarea sa cumnată. Deci această presiune pe care societatea din punct de vedere ideologic o adresează subiecţilor, vedem că de fapt duce la o consolidare a raporturilor din familie. Pe de altă parte, putem recupera exemple şi din alte zone. M-aş opri la cazul lui Lazăr de la Rusca, pe care-l cunosc mai îndeaproape acum. Chiar în memorialistica postsocialistă, familia înceară să-l disculpe pe Lazăr. Acesta este un activist comunist care moare într-un sat de partizani. În anii '50 cunoaşte un proces public, este instrumentat ca un simbol al comunismului în România, livrat prin poeme, literatură, şi manuale şcolare, intervenind, deci, în educarea conştiinţelor publice. Un alt concept care cred că ar merita discutat şi care se regăseşte într-o mare măsură în societatea comunistă, în general în societatea din Răsăritul Europei este cel al delaţiunii. Or aici, în Raport nu mi se pare foarte limpede stabilit raportul dintre delaţiune şi informator. Delaţiunea, am văzut este pusă pe seama Securităţii şi a informatorilor, ori delaţiunea are tot aşa în istoriografie ...

TN: Vă referiţi la delaţiunea voluntară ? Pentru că informatorii erau într-o relaţie mai complexă cu ...

IC: Dacă ar fi să faci o definire precisă delaţiunea înseamnă un act voluntar, informatorul este plătit, este plasat într-o reţea, or în acest Raport, am văzut că nu e foarte clar diferenţiată şi cred că ar trebui astfel să discutăm ...

TN: Pentru că fenomenul este prezent, în proporţii mai mici şi în societăţile zise normale, dacă vorbim aşa nu? Există delatori în toate societăţile. Desigur că într-un regim totalitar precum comunismul fenomenul a luat dimensiuni pe care numai le bănuim, urmează să le decriptăm din ce vom descoperi din surse.

IC: Sigur. Eu cred că au consecinţe punitive extrem de semnificative pentru ceea ce înseamnă, „violenţa" comunistă.

În al treilea rând aş vrea să introduc în discuţie raportul dintre perspectiva optată în cadrul instituţional pentru redactarea acestui volum şi celelalte programe de cercetare dezvoltate în România, în cadrul societăţii civile, în cadrul academic. Ar fi interesant de văzut în ce măsură Raportul preia punctele clarificate, cât pot fi ele clarificate în istoriografie, în structura şi în elaborarea acestui program. Ar fi o serie, mă feresc să pun întrebări pentru a nu ...

TN: De acord! Deocamdată punem problemele! Cine intervine în continuare? Domnul Bucur?

Marius Bucur: Intervenţia mea va fi foarte scurtă. Eu am avut un interes general şi în special legat de raport, faţă de o secţiune anume, aceea privind politicile religioase ale regimului comunist, din mai multe motive.

Represiunea împotriva religiilor — formarea omului nou

Acest Raport ridică problema politicilor religioase promovate de România comunistă în trei locuri, în partea introductivă, mai apoi într-un capitol ce se încadrează în represiunea din România, şi într-o secţiune în cadrul capitolului dedicat opoziţiei şi dizidenţei. Ca observaţie generală aş spune că pe marginea acestui conflict dintre religie, instituţiile religioase şi ideologiile şi regimurile totalitare din secolul XX există o literatură destul de vastă. Totuşi, referirile la această literatură sunt destul de vagi, şi aş accepta acest lucru din perspectiva menirii Raportului. Până la urmă el şi-a propus tocmai să documenteze natura represivă a acestui regim şi consecinţele sale asupra unei societăţi. Aşadar, cred că una din premisele celor care au elaborat această secţiune, putea fi - desigur e o problemă de opţiune, nu un reproş - conflictul ce a avut o natură mult mai profundă între ideologiile şi regimurile autoritare ale secolului XX şi religii, respectiv instituţiile religioase. Pentru că altminteri conflicte între puterea politică şi instituţii religioase, întâlnim de-a lungul istoriei chiar moderne, atât în regimuri liberale, care la un moment dat au asumat politici anticlericale de pildă, sau, ca să fiu mai aproape de subiect, de regimuri autoritare. Ce vreau să spun e că trebuie să fim atenţi, din punct de vedere metodologic, pentru a putea face diferenţa între politica religioasă a unei dictaturi, de pildă, şi politica religioasă promovată de un regim totalitar. Nu este aceeaşi chestiune! Din punctul meu de vedere, cel puţin! Aceasta ar fi o primă observaţie de fond.

A doua observaţie mare vizează natura atee a regimului comunist. Evident că se cunoaşte faptul că ideologia comunistă a avut o dimensiune atee militantă. În al doilea rând, alături de această dimensiune atee militantă cred că un rol important în elaborarea şi mai apoi, punerea în practică a politicii religioase, a politicilor - pentru că eu cred că au fost mai multe politici în 40 de ani – l-a avut ţelul pe care-l avea orice regim comunist, chiar dacă vorbim de un *ţel strategic* să spunem, un interes de durată, adică formarea, plăsmuirea unui om nou. Din punctul meu de vedere existau două surse: pe de o parte ateismul inerent şi pe de altă parte ţelul final, realizarea utopiei în practică. Or, dinamica relaţiilor dintre aceste elemente constituie un aspect important în teoretizările comunismului şi apoi în elaboratele politice ce au influenţat mereu politica religioasă dintr-o ţară sau alta.

În fine a treia observaţie de fond are legătură cu aprecierile formulate de unul dintre autorii acestui capitol. Şi anume: ce factori au influenţat politicile religioase? Studiile metodologice, din acest punct de vedere, sunt iarăşi destul de diverse şi au căutat să evidenţieze ce alte elemente, dincolo de ideologie, au dictat, au condiţionat şi au influenţat politicile religioase promovate de regimurile comuniste. Diverşi autori au identificat diferite variabile. Acestea sunt menţionate, dar nu sunt valorificate în interiorul textului.

Prima parte a acestui capitol este o întreprindere, aş spune novatoare în istoriografia noastră. Este prima analiză serioasă, din punctul meu de vedere, articulată, coerentă a unei agenţii specializate, care a jucat un rol cheie în punerea în practică a politicii religioase. Este vorba de Departamentul Cultelor din Ministerul Cultelor, devenit după reorganizare Departamentul Cultelor. Până în prezent, din raţiuni obiective şi subiective, practic nu s-a ştiut aproape nimic în legătură cu

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

acest subiect. Cred că primul articol dedicat profilului lucrătorilor din Secretariatul Pentru Culte se datorează unui tânăr cercetător de la CNSAS şi a apărut în 2001, dacă nu mă înşel. Până în acel moment, timp de 10 ani, nimeni nu a ştiut cum anume a funcţionat, după ce reguli, cum s-a structurat şi care a fost dinamica propriu-zisă a raporturilor dintre aceşti angajaţi, care trebuiau să pună în practică politica guvernului şi raporturile dintre funcţionari şi - folosesc şi eu formula din Raport - deserveţii cultelor din teritoriu deşi nu este una dintre cele mai fericite formule. De ce este important acest lucru? Din mai multe motive, întâi de toate pentru că spre deosebire de diferite birouri, secţiuni, departamente care de regulă reprezintă guvernul, instituţional vorbind, în raporturile cu instituţiile religioase şi pe care le găsim în unele ţări acest departament al cultelor avea o miză mult mai mare, acesta e un aspect. Al doilea aspect ţine de memorie şi istorie, din 1990 până în 2000, deşi Ministerul Culturii şi Cultelor s-a reorganizat în mai multe rânduri nu am avut niciodată evaluarea personalului care a lucrat acolo. De ce este important acest lucru? Pentru că aşa cum documentează studiul, mulţi - nu ştim deocamdată câţi dintre ei - erau fie colaboratori ai Securităţii, fie ofiţeri sub acoperire. Practica nu era nouă şi nu caracterizează doar o asemenea Agenţie, specializată, cum era cea din România. Practica a fost una instituită de KGB, care pe fondul reevaluării raportului dintre stat şi biserică din URSS a creat două agenţii speciale, care aveau menirea de a supraveghea cultele, una pentru Biserica Ortodoxă, cealaltă pentru cultele minoritare. Acest model sovietic a fost transplantat în România şi în toate ţările socialiste după cum şi spune Raportul, începând cu 1948. Din punctul meu de vedere o astfel de analiză este binevenită pentru că ne luminează cu privire la un aspect important. Partea a doua a acestui capitol se doreşte a fi nu atât o cronică, cât o prezentare sintetică a dimensiunii represive a politicii comuniste şi a fost una dintre secţiunile criticate, reproşându-se, în principal, faptul că nu au evidenţiat suficient de mult victimele înregistrate de o biserică sau alta. Nu vreau să intru acum în detalii, evitând să intrăm în zona discuţiilor politico-ecleziastice, şi nu cred că e cazul, însă şi aici au existat probleme, deja evocate de colegul meu Ţârău, unele dintre ele, în legătură cu dimensiunea, sună cam cinic, cifrelor represiunii: câţi preoţi slujitori ai cultelor sau credincioşi au fost închişi pentru motive de conştiinţă, pentru propriile lor convingeri, încă nu ştim exact, doar aproximăm. Apoi desigur, aici se ridică şi o altă chestiune: câţi au fost închişi pentru motive de conştiinţă? câţi au fost închişi pentru alte delicte? dacă acele delicte de care au fost acuzaţi au fost reale sau au fost simple înscenări? În fine, o altă parte a intervenţiei mele vizează un subcapitol a capitolului care tratează disidenţa. În acest caz am opinii diferite, întâi de toate pentru că nu sunt întru totul de acord cu aserţiunea potrivit căreia a existat o predispoziţie în rândul membrilor unor culte protestante în a nu se conforma evenimentelor şi ritualurilor politice din anii '70-'80 care citită astfel, presupune o implicare a lor mai activă în rândul disidenţei, în general din România şi mai ales a vizibilităţii, pe care unii dintre ei au căpătat-o pe scena internaţională, în opinia publică. Nu împărtăşesc întru totul acest punct de vedere din două motive, pentru că pe de-o parte cred că se amestecă două chestiuni care, desigur se întrepătrund, dar există riscul unor confuzii. Este vorba de dimensiunea instituţională a raporturilor dintre stat şi Biserică, pe de o parte, şi de comportamentele individuale, de măsura în care un set de valori spirituale, a influenţat, a determinat comportamentul în sfera publică, mai ales, al unei persoane, al unui individ. Aşadar pe partea instituţională, să revin, ar fi o utopie să credem că există Biserici predispuse să recunoască, să fie obediente faţă de un regim totalitar, şi altele, care din varii motive ar fi pe o altă poziţie, adică mult mai militante, mult mai combative. Eu cel puţin, nu împărtăşesc această premisă. Experienţa mă îndeamnă să fiu mai precaut în legătură cu acest subiect. În momentul în care instituţiile religioase, asemeni altor corpuri organizate dintr-o societate se confruntă cu regimuri care aspiră să controleze întreg spaţiul public, toate manifestările individuale şi colective, se desfăşoară, în mod inerent, aş spune, diferite strategii de supravieţuire, de adecvare. Nu întâmplător în anii '60 pe fondul destinderii internaţionale au apărut multe lucrări despre „Biserica în socialism". Era o tentativă dictată de considerente practice ale unei instituţii de a se exprima altfel într-un ambient cu totul şi cu totul potrivnic. Că acele formule de adecvare s-au numit *modus vivendi, modus operandi, modus nonmoriendi,* e cu totul altă discuţie, dar ca principiu, repet, eu nu ader la o explicaţie care tinde să introducă şi un criteriu ce nu poate fi justificat pe baza cercetărilor empirice.

Al doilea aspect priveşte comportamentul individual. Noi nu avem, din câte ştiu eu, studii care să evalueze comportamentul indivizilor şi măsura în care valori precum cele religioase influenţau în acei ani, determinau acel comportament. În al treilea rând mai e o chestiune, nu cred că doar în comunităţile neoprotestante în anii '70 au apărut grupuri care puneau sub semnul întrebării ierarhiile, structurile de conducere ale cultelor. Cu alte cuvinte am unele rezerve vis-á-vis de argumentul menţionat în Raport potrivit căruia una din cauze a fost generaţională, în sensul că au apărut de pildă în anumite comunităţi precum baptistă, penticostală sau altele enumerate acolo, alţi lideri care au pus sub semnul întrebării politicile pe care şefii instituţiilor cultelor respective în raport cu autorităţile le acceptau şi le puneau în practică.

Înainte de a încheia aş dori să mai adaug un lucru. Am în vedere un aspect pe care autorii raportului nu au reuşit, din diferite raţiuni obiective, să îl clarifice, anume, acela al prezenţei Securităţii în structurile care gestionau raporturile dintre culte şi este adevărat, se fac unele afirmaţii, dar nu există, aproape nicio referinţă la sursele de arhivă. Scuze pentru abuzul pe care l-am săvârşit consumând prea mult din timpul Domniilor Voastre.

TN: Mulţumim colegului Marius Bucur pentru această analiză aplicată asupra unui capitol foarte special. Îl invit pe tânărul nostru coleg dr. Lőnhárt Tamás să intervină şi el, dar de această dată chiar punctual.

(continuare în numărul viitor)

Text transcris şi editat de
Mihai Croitor

■

Despre pasiunea transparenţei în democraţie

(Urmare din pagina 2)

Daniel Barbu se întreabă asupra formelor democraţiei, găsind că sub aparenţa lor se perpetuează, în afara regulilor modernităţii, o tribală luptă pentru putere. Decalajul de modernitate, absenţa unui corp politic, „caracterul" liderilor autohtoni, raportul de continuă adversitate care înlocuieşte idealitatea actului politic, confuzia dintre reprezentarea culturală şi cea politică alcătuiesc faţada ipocrită a unei democraţii alegorice care demonetizează făţiş orice idee de filosofie politică, confundând politicul cu administraţia. Urmându-l pe Charles Tilly, care afirma că democraţia este „rezultatul contestării sociale", Daniel Barbu găseşte că cetăţenia democratică nu s-a născut încă la noi, ceea ce explică de ce guvernarea continuă să fie o pragmatică a dominării şi a aservirii celor mulţi de către cei puţini, indiferent de stindardele, banderolele ori insignele lor politice.

Pentru Tony Gallagher, tabloul societăţii româneşti după 1990 este întâi de toate cel al proastei guvernări (*Furtul unei naţiuni. România de la comunism încoace,* 2004). Incapacitatea de a conduce ţara la viteza de croazieră a Europei se datorează avatarurilor noastre pre-moderne care pulverizează, rând pe rând, toate tentativele de reformare. Tradiţia unei civilizaţii rurale şi autoritarismul culturii politice desfid cinic însăşi substanţa modernizării, iar dacă şansa schimbării apare datorită diligenţei instituţiilor internaţionale, ea este sortită eşecului din pricina practicilor autohtone de a spune una şi de a face alta. Scindată, antagonizată, polarizată, „furată" de simbolurile politice ale modernităţii, naţiunea română este victima incapacităţii de auto-reprezentare, întârziind să devină atât modernă, cât şi europeană. Pesimismul lui Tony Gallagher se revarsă din convingerea că despărţirea de trecut (mentalitatea totalitară) nu s-a petrecut, şi este improbabil că se va produce, astfel încât democraţia actuală nu e decât carnavalul de măşti al „vechii gărzi".

Un punct de vedere diferit de cel al lui Gallagher în privinţa întârzierii, puterii netransparente, furtului de reprezentare, ori al celui de revoluţie, este cel al lui Gabriel Liiceanu, la sfârşitul unui recent şi percutant eseu despre minciună (*Despre minciună,* 2006). Reflecţia densă, epurată de tentaţia mondenităţii intelectuale, stilistic impecabilă, suferă totuşi de o anumită distensie interpretativă a textelor ilustre faţă de lecţia de anatomie a minciunii politice din România de azi. Criza celei de a doua morale şi impasul „catharsei" întrerupte, puse pe seama personajului „întârzietor", recognoscibil în tipul „omului rău", corupătorul, alias Spânul din basmul cult al lui Creangă, nu lămureşte totuşi impasul moral al democraţiei noastre. Terapia răului, ieşirea din „zodia Spânului" sub care crede Gabriel Liiceanu că stă România, nu e negată, ci suspendată, ori mai degrabă propulsată într-un timp al alecţiunii salvatoare, căci „vine momentul când corupţia devine extremă, când ea sare în ochii tuturor, când toată lumea află că Spânul e Spânul şi nu Harap Alb". Şansa ca liderul virtuos să îşi întâlnească poporul pe care îl merită, depinde însă prea puţin de procesualitatea democratizării, ci de un moment *kairotic* al timpului, ca advenire a viitorului.

La finalul *Democraţiei în America,* Tocqueville scria: „naţiunile din zilele noastre nu pot să nu creeze în sânul lor condiţii egale; dar depinde de ele ca egalitatea să le ducă la asuprire sau la libertate, la cunoaştere sau la barbarie, la prosperitate sau la mizerie". Încheierea profetică refuza determinismul istoric, de rasă ori de clasă, arătând implicit că pasiunea transparenţei în democraţie nu se poate împlini decât în reflexivitatea actului politic.

■

24 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Cursa partidelor către Europa

între oportunism și afinități doctrinare

George Jiglău

Pe lângă transformările de ordin economic şi legislativ pe care România, ca orice altă țară candidată la aderarea la Uniunea Europeană, a trebuit să le suporte în anii premergători momentului 1 ianuarie 2007, apropierea treptată de forul pan-european a produs efecte demne de luat în seamă şi asupra partidelor politice. În cele ce urmează, voi aborda această temă mai în detaliu.

Particularitățile partidelor europene

Gradul de integrare continuă între statele membre în cadrul Uniunii Europene şi mai ales existența şi înmulțirea treptată a atributelor Parlamentului European, au permis crsitalizarea partidelor politice europene şi a unui sistem european de partide, cu o dinamică internă proprie. Astfel, tot mai mulți autori în domeniul ştiințelor politice au redactat studii referitoare la acestea, comparându-le în permanență cu partidele şi sistemele de partide existente la nivel național. De altfel, faptul că aceeaşi autori nu au dezvoltat un cadru teoretic propriu pentru dimensiunea europeană, folosind teorii clasice, dezvoltate pentru partide clasice, naționale, nu a permis până acum înțelegerea mai bună a modului în care funcționează partidele europene şi modul în care se raportează acestea la partidele naționale, care le compun. Trebuie spus de la bun început că partidele europene şi sistemul de partide european diferă în puncte esențiale şi, conform teoriilor clasice, nici nu ar trebui numite astfel, din cauza faptului că le lipsesc elemente cheie, precum faptul că nu au membrii proprii, în sensul că niciun individ nu semnează o adeziune pentru Partidul Socialiştilor Europeni, de exemplu. La fel, sistemul de partide european este nedisociabil de Parlamentul European; nu există partide europene „extraparlamentare". Prin urmare, întreaga dinamică este diferită de cea a sistemelor de partide naționale. Dar această chestiune poate fi dezbătută mai pe larg într-un studiu ştiințific mai amplu. Am dorit doar să fixez de la început parametrii în care trebuie privite şi înțelese efectele aderării României la Uniunea Europeană asupra partidelor româneşti.

Legitimitatea vine din UE

Partidele româneşti s-au aflat întotdeauna într-o criză de popularitate, după reintroducerea pluralismului politic în 1990. Din cauza acestei lipse de încredere a populației în partide şi în oamenii politici, în general, se poate spune că partidele au dus lipsă de o bază a legitimității lor, care s-a construit în special pe câțiva lideri carismatici, devenite la nevoie locomotive electorale. Pe de altă parte, Uniunea Europeană şi perspectiva aderării României au fost îmbrățişate cu mare rapiditate de români, care constituie de altfel cel mai euro-entuziast popor din Europa şi probabil de pretutindeni. Astfel, partidele politice şi-au făcut un calcul simplu: entuziasmul românilor se va răsfrânge şi asupra instituțiilor şi actorilor europeni. Deşi nimeni nu a pus vreodată, în vreun sondaj de opinie, o întrebare legată de încrederea românilor în partidele europene, putem să fim siguri că răspunsurile, venite din inerție, ar fi fost mult mai favorabile omologilor europeni decât partidelor româneşti.

Aşadar, concluzia a fost trasă de partidele noastre încă de la finalul anilor 1990 şi fiecare a început demersurile pentru a-şi aplica eticheta europeană cât mai repede. Din acest punct de vedere, se poate spune că partidele au luat-o cu mult înaintea statului în sine, intrând într-o cursă a integrării cât mai rapide în Europa, în timp ce România trecea prin procese anevoioase de negociere şi de adoptare a legislației impuse de Uniune. Această cursă a determinat schimbări semnificative la nivelul spectrului politic, care se petrec în continuare şi astăzi şi pe care le voi prezenta în cele ce urmează.

Partidele românești, în cursă pentru un loc la masa europenilor

Primele partide care şi-au îndreptat privirea către Europa au fost cele care se revendică a fi de centru-dreapta. PNȚCD a fost primul partid care a aderat la Partidul Popular European (PPE), care reuneşte partidele creştin-democrate şi pe cele conservatoare de la nivel European. Fiind primul partid românesc aderat la PPE, a devenit şi vocea cea mai respectată din România, în ciuda eşecului de la alegerile din noimebrie 2000 şi a crizei continue în care se află de atunci. La scurt timp după PNȚCD a urmat UDMR. Formațiunea maghiară, ea însăşi un conglomerat de platforme de diverse curente politice, a fost definită de liderii săi ca fiind una de centru-dreapta. De altfel, în PPE se regăsesc multe partide europene etnice sau naționaliste, aşadar constituia de la bun început cea mai potrivită țintă europeană pentru această formațiune. Pe de altă parte, această îmbinare a partidelor etnice minoritare cu partide de un naționalism moderat a alimentat dispute semnificative, după cum voi arăta.

Pe partea stângă a eşicherului politic, primul partid care o obținut recunoaşterea europeană din partea Partidului Socialiştilor Europeni (PSE) a fost Partidul Social-Democrat Român (PSDR), sub conducerea lui Sergiu Cunescu, la mijlocul anilor 1990, acesta fiind considerat moştenitorul de drept al social-democraților români din perioada interbelică. În urma alierii acestui partid cu Partidul Democrat, înaintea alegerilor din 1996, democrații lui Petre Roman au fost acceptați, la rândul lor, ca membri observatori, şi mai apoi asociați, în cadrul PSE. După alegerile din 2000, care au adus şi ruperea alianței mai sus menționate, PSDR a fuzionat cu Partidul Democrației Sociale din România (PDSR), aflat acum la guvernare, rezultând Partidul Social Democrat (PSD). PDSR încercase în repetate rânduri să obțină calitatea de membru al PSE, cel puțin cu caracter de observator, pentru a demonstra că este un partid reformat, însă socialiştii europeni au refuzat să îi primească, din cauza faptului că PDSR era privit în continuare ca „fostul partid comunist". Însă, în urma fuziunii, noul PSD a primit rapid statului de membru observator, în special din cauza faptului că unul dintre cele două partide fondatoare era deja parte a PSE. Se poate spune deci că PSDR, un partid mai degrabă neînsemnat pe cont propriu, a servit ca vehicul pentru „europenizarea" a două mari partide româneşti, primind în schimb acces la guvernare.

Acceptarea PSD în rândul socialiştilor europeni şi îmbunătățirea imaginii sale în cadrul partidului pan-european a produs un conflict la nivelul sistemului de partide românesc. PD şi PSD se revendicau ambele ca partide social-democrate, cu certificat european. Totuşi, se aflau în conflict permanent din punct de vedere al programelor politice, iar orice posibilitate de fuziune sau cel puțin de aliere nu putea fi pusă în discuție. Astfel, după alegerile din 2004, după care PD, alături de PNL, a intrat la guvernare, s-a produs o schimbare doctrinară rar întâlnită în cadrul unor state cu o democrație veritabilă. PD a decis, în iunie 2005, că va părăsi PSE şi toate celelalte foruri socialiste internaționale, şi va deveni un partid popular, de centru dreapta, urmând a cere acceptarea în PPE. Un astfel de demers, în cadrul unui sistem de partide stabil şi predictibil, ar fi fost sancționată de electoratul PD, presupunând că acesta era unul preponderent de stânga. Totuşi, beneficiind de popularitatea ridicată a fostului lider Traian Băsescu şi de faptul că preocupările doctrinare ale românilor sunt cel mult reduse, PD a s-a prezentat în fața opiniei publice cu succes ca un partid de centru dreapta. În urma acestui pas, PSD a rămas singurul partid se centru-stânga din România, recunoscut ca atare şi de PSE.

Acceptarea în cadrul PPE a decurs însă extrem de anevoios. PD a fost acceptat cu întârziere ca membru observator. PNȚCD s-a opus acceptării democraților, ceea ce era de aşteptat dacă ne amintim experiența guvernării comune din perioada 1996-2000. Liderii PPE, la rândul lor, au privit cu circumspecție mutarea democraților de la stânga la dreapta şi au pus la îndoială devotamentul acestora față de ideile de centru dreapta. În cele din urmă însă, PD a fost acceptat ca membru observator şi mai apoi ca membru asociat, în special datorită prezenței sale la guvernare, a popularității sale şi a infrastructurii la nivel local deloc de neglijat. Deşi PNȚCD şi UDMR erau considerate reprezentantele cele mai autorizate ale popularilor europeni în România, vocea PPE se poate face auzită mult mai bine prin intermediul PD-ului decât al celorlalte două formațiuni.

Prezența PD-ului în cadrul PPE a pus probleme relațiilor din cadrul coaliției de guvernare în anul 2006, cu ocazia dezbaterilor pe marginea legii minorităților. Ştiind că în PPE se află numeroşi naționalişti, printre care bunăoară se numără şi FIDESZ-ul lui Orban Viktor, maghiarii au mizat cu succes pe suportul PPE-ului pentru obținerea unor drepturi colective ample. Pe de altă parte, atitudinea naționalistă a democraților, care au exclus orice drepturi colective, a avut şi ea adepții săi. Practic, în cadrul PPE s-a dat o luptă ideatică între naționaliştii cu minorități în afara statului-mamă şi naționaliştii din state pe teritoriul cărora se aflau minorități etnice. Acesta a fost unul dintre episoadele care au arătat că, deşi împart oficial aceeaşi doctrină, partidelor româneşti membre ale PPE le este imposibil să conlucreze.

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Liberalii au la rândul lor probleme doctrinare legate de apartenența lor europeană. Liberalismul din țările post-comuniste este în esența sa unul de dreapta, în special din perspectivă economică, pe când cel din vestul Europei este unul de centru stânga. Cu toate acestea, PNL s-a îndreptat, în special din motive de etichetă, către Alianța Liberal-Democraților Europeni (ALDE), fondată ca un conglomerat al partidelor liberale de centru stânga din Europa. Această ambiguitate este de obicei evitată de liderii PNL, pentru că alternativele europene ale liberalilor români sunt practic inexistente. Pe centru dreapta există doar PPE, însă acolo nu se regăsesc partide liberale, iar varianta a fost vehement exclusă de PNL odată cu respingerea fuziunii cu PD. Paradoxal însă, liberalii au încheiat un pact politic cu PNȚCD, parte a PPE, în vederea coagulării forțelor de centru dreapta din România.

O tactică mai degrabă hilară au avut-o conservatorii (foşti umanişti) şi extremiştii, urmaşi ai comuniştilor, de la PRM. După ce PUR a devenit PC, Dan Voiculescu a orientat partidul către PPE, devreme ce acolo se regăsesc toți conservatorii europeni. După refuzul PPE de a-i accepta, conservatorii s-au reorientat către liberalii europeni, care nu au ezitat să îi accepte. Astfel, după ce afirmam mai devreme că nu există liberali în PPE, PC a devenit primul partid conservator din ALDE, cu toate că între conservatorism şi liberalism diferențele sunt numeroase şi semnificative. PRM a avut la rândul său o tentativă eşuată de a se apropia de PPE, mai ales în perioada în care îşi ataşase în denumire eticheta de „popular". După revenirea la vechiul şi actualul nume, partidul lui C.V. Tudor a reuşit să creeze un nou grup la nivelul Parlamentului European, care reuneşte extremiştii naționalişti din mai multe state europene. Rămâne de văzut cum vor conlucra în acelaşi partid naționaliştii din PRM, care prin prisma denumirii lor consideră Cadrilaterul bulgăresc drept parte a României Mari, cu naționaliştii bulgari de la Ataka, care consideră sudul Dobrogei parte a Bulgariei Mari.

Testul alegerilor europarlamentare

Aşadar, cursa către Europa a partidelor româneşti a generat câteva efecte majore la nivelul partidelor din România. PD şi-a schimbat cu totul doctrina; PSD a devenit dintr-un partid „criptocomunist" unul social democrat modern, însă pare incapabil acum să folosească acest capital pentru a progresa; trei partide care împart aceeaşi doctrină populară se află în conflict aproape constant şi au şanse minime să conlucreze; PNL se află într-o ambiguitate doctrinară care îi poate afecta identitatea şi îi poate adânci criza în care se află. Apropierea partidelor româneşti a fost propulsată în principal de oportunism şi mai apoi de anumite afinități doctrinare. Apropiatele alegeri europarlamentare vor ajuta poate la aşezarea acestei nebuloase, însă acest lucru pare greu de realizat câtă vreme interesul populației față de subiectele de politică europeană şi de activitate europeană a partidelor româneşti este la acest nivel scăzut.

■

filosofograme

Caracterul pozitiv al relativismului valorilor

Imperativul utilului imediat

Aurel Bumbaș

III. Între mitizare şi relativizare

Figura salvării care ne vine din regândirea originii, esenței, sensului unui concept asumă ca fundal ideea că lumea, înțelegerea şi devenirea umană se găseşte într-o continuă degradare, contrar aparențelor sau prognozelor, idee dominantă la începutul secolului al XX-lea ce vine să limiteze avântul pe care îl luaseră în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea ideile de progres continuu şi evoluție pozitivă, care dominau reflecțiile filosofice, înainte de Primul Război Mondial. Probabil sub imperativul acestei figuri a salvării şi-a gândit şi D. D. Roşca soluția critică care are în centru cuplul utilul imediat şi gratuitul. Delegitimarea mitului utilului prin reconsiderarea rolului gratuitului - desemnat drept condiție de posibilitate a utilului în lumea omului emancipat de sub strictețea imperativului biologic şi moment declanşator şi prezervator al omului ca şi creator de cultură – se dovedeşte justificată, însă nu-l fereşte pe autor de neajunsul mitizării gratuitului. Iar mitizarea face din gratuit, prin cele două sensuri pe care autorul i le asociază, o idee-forță, răspunzătoare de geneza saltului calitativ ce susține diferențierea esențială dintre om şi animal. Este de semnalat acest fapt mai ales că filosoful se pare că ştia bine mecanismul prin care are loc procesul mitizării unei valori sau idei, pentru că îl va reda cu exactitate în 1934, în *Existența tragică*. Îl determină pe cititor să înțeleagă: „Că pretutindeni unde e vorba de creație şi realitate omenească, raporturile de cauzalitate nu sunt simple, ci de reciprocitate: imaginația şi emotivitatea omului născocesc idealuri şi după ce le-au semănat în lumea omenească şi acestea au încolțit şi s-au copt, lumea aceasta se arată transformată. Câteodată, o idee este forță mare când e primită cu credință suficientă. [...] Ca idee-forță ce este, ea produce efecte de stimulare şi creație întocmai cum, în sfera naturii materiale, o forță oarecare îşi produce efectele ei particulare." Autorul construieşte mitul gratuitului, fără să semnaleze în mod expres cititorului acest fapt, şi-l opune mitului utilului imediat, lăsând neproblematizată limita dintre creația ce se desfăşoară sub imperativul utilului şi cea ce se desfăşoară sub imperativul gratuitului. Limită în care se originează lumea omului şi pentru care imperativul sub care se prezervă omul ca şi creator de cultură este recunoaşterea continuă a situării într-o condiție paradoxală, unde concomitența şi interdependența dintre biologic şi spiritual este condiție esențială a diferențierii de animal.

Este adevărat că preeminența mitului utilului poate metamorfoza valorile spiritualului, printr-o explicitare ideologică, fundamentată pe un imperativ biologic, ce asumă utilitatea imediată ca adevăr absolut, dar acelaşi neajuns îl poate manifesta şi o preeminență a mitului gratuitului. Această situare paradoxală va deveni totuşi obiect al analizei, în *Existența tragică*, dar de pe pozițiile dominanței mitului gratuitului, dintr-o perspectivă ideologică tare, care estetizează existența, făcând din viață „operă de mare artă" şi nu recunoaşte necesitatea relativizării oricăror valori şi asumarea de pe aceste baze a gândirii critice drept condiții esențiale a vieții omului, faptul care dă acesteia o situare paradoxală între biologic şi spiritual, desemnabilă prin formula „şi-şi" & „nici-nici".

În cele din urmă atât utilul cât şi gratuitul sunt valori care prin mitizare se pot dovedi la fel de indezirabile, deşi ele funcționează ca un cuplu ce-şi autolimitează extensia valabilității, trasându-şi reciproc limitele regatelor unde pot stăpâni în voie şi disputându-şi, totuşi, mereu hărțile de dominanță. Co-prezența mitului utilului şi aceluia al gratuitului menține o poziție de excludere reciprocă din perspectiva căreia nu poate fi explicată faza ultimă în care ideea-forță reuşeşte să transforme lumea în materialitatea ei, momentul în care lumea omului şi carnea omului se transformă sub sensul pe care îl prescrie utilitatea imediată prin intermediul şi pentru conservarea spiritualului generat în *illo tempore* de recunoaşterea gratuitului ca valoare dezirabilă pentru om. Aş putea ilustra ultima fază a utilului imediat care a transformat lumea în materialitatea ei prin două exemple, anume: asigurarea existenței fizice este condiționată de asumarea la nivel spiritual a necesității schimbării continue pe care concurența crescută şi supraviețuirea pe piața economică o cere cu insistență şi în mod justificat, iar alta ar fi aceea după care realitatea este preponderent o realitate mediată (G.Vattimo, Z. Bauman, V. Flusser, P. Sloterdijk).

În acest fel critica lui D. D. Roşca ne ajută să înțelegem că depăşirea mitului utilului trebuie să excludă o simplă punere în opoziție a acestuia cu mitul gratuitului şi schimbarea accentului de pe o valoare, idee-forță, pe alta, mai ales atunci când ideea-forță a reuşit să transforme lumea în materialitatea sa. Cred că această depăşire este condiționată de asumarea relativității oricărei valori, ca pe un fapt cu valențe dezirabile pentru om, deşi extrem de incomodant şi neliniştitor. Aşa cum am amintit deja mai sus la o asemenea concluzie ajunge şi filosoful român în cartea sa *Existența tragică*, în urma unei analize raționale şi limitată la concluzii ce rezultă cu necesitate, numai că în articolele sale ulterioare pledează deseori pentru recunoaşterea neproblematică a valorilor ce sunt subsumate mitului gratuitului, asumat tacit încă din textul publicat în 1933.

Regândirea sensului originar devine semnificativă şi este un demers filosofic dezirabil în măsura în care nu se ridică cerința reinstituirii sensului originar în realitatea imediată, ci se urmăreşte înțelegerea sensului şi situării în care ne găsim în momentul analizei, asumând în acelaşi timp caracterul ideologic al locului din care înțelegerea încearcă instituirea unui sens.

■

26 Black Pantone 253 U

Despre goticism

Sorin Nemeti

Înainte de a ne ocupa propriu-zis de cartea d-nei Maria Crişan (*Cărturari nordici despre geți şi limba lor scrisă*, Ed. Verus, Bucureşti, 2002), publicul cititor trebuie avertizat că în ciuda subiectului abordat - poporul istoric al geților, limba şi alfabetul lor - cartea nu este o carte de istorie. Prin metoda utilizată şi concluziile la care ajunge, d-na Crişan transcede limitele analizei istorice ştiințifice şi se încadrează în literatura esoterică de extracție guenonistă, literatură pe care am numit-o *mitografică*. Acest fenomen literar - istoriile esoterice ale spațiului nord-dunărean din Antichitate - are rădăcini adânci în cultura română şi astăzi cunoaşte un avânt deosebit (ilustrat printre altele şi de această carte şi de grupul care se află în spatele editării ei - societatea Dacia Revival din New York şi dl. Napoleon Săvescu).

Nu este locul aici pentru o istorie a esoterismului cu teme istorice din România, dar trebuie menționat că primele simptome se regăsesc în lucrările unor fondatori ai scrisului istoric românesc ca C. Bolliac, B. P. Hasdeu iar formularea definitivă a teoriilor principale care o inspiră pe d-na Maria Crişan, o găsim în *Dacia preistorică* a lui N. Densuşianu (apărută postum în 1913). Ideile - forță vehiculate în aceste istorii apocrife a românilor sunt: 1) originea civilizației în spațiul carpato-danubiano-pontic (în vremea imperiului neolitic "pelasg"), 2) ca un corolar al acestei teori, apare o fictivă limbă dacă asemănătoare cu latina, dacii şi romanii având acelaşi strămoş comun "pelasg", 3) continuitatea civilizației "românești" în spațiul carpato-danubiano-pontic din cea mai îndepărtată preistorie (paleolitic, neolitic etc.) până azi; existența unui destin românesc strâns legat de acest spațiu, 4) originalitatea şi importanța civilizației geto-dace (tracice) în antichitate; în consecință, romanizarea nu a modificat structura intimă a spiritului dac, ajungându-se la preeminența dacilor în procesul etnogenezei românilor. Sunt, deci, istorii apocrife ale geților, dacilor şi românilor care folosesc drept surse mituri şi legende antice (pelasgii, hiperboreei, insula Leuke, expediția Argonauților) amplasându-le în preistoria regiunii nord-dunărene şi făcând din toate acestea "preistoria" geților şi dacilor. Dintre metodele folosite se remarcă două aspecte : (1) investirea datelor mitologiei şi folclorului cu calitatea de izvor istoric, de document autentic şi (2) postularea unor influențe şi identități pe baza unor analogii lingvistice formale (de exemplu, cuvinte sanscrite şi toponime românești)

***

D-na Maria Crişan împărtăşeşte cititorului o sumă de păreri personale legate de originea germanică a strămoşilor românilor, păreri care încadrează lucrarea în curentul goticist. "Cercetarea" domniei-sale porneşte de la traducerea lucrării *Zamolxis, primum Getarum legislator* (Upsala, 1687) a juristului Carolus Lundius (1638-1725), din latina medievală în română, la îndemnul d-lui Napoleon Săvescu. Munca la traducere a determinat contactul cu alți autori medievali "goticişti", anume Bonaventura Vulcanius Brugensis cu lucrarea *De literis et lingua Getarum sive Gothorum* (Lyon, 1597) sau Joannes Magnus Gothus cu *Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus* (Roma, 1554).

În capitolul I "Cine au fost geții?", d-na Maria Crişan, prin investirea unei mitologii istoricizate cu calitatea de izvor istoric, identifică poporul istoric al geților de la Dunăre cu poporul *Gautai* din legendara insulă Thule. Pentru că urmează aceeaşi tradiție comună Antichității târzii, ilustrată admirabil de Iordanes cu a sa *De origine actibusque Getarum*, după care geții şi goții sunt acelaşi popor: (p. 17)" Goții sunt totuna cu Geții care i-au generat", ne spune d-na Crişan.

Problema apariției geților în istoriile originilor şi genealogiile germanice sau spaniole medievale este tratată de Jane Acomb Leake în lucrarea *The Geats of Beowulf*, Madison, 1967 (vezi şi Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Bucureşti, 1980, p. 81-84) şi Alexandru Busuioceanu, *Zamolxis sau mitul dacic în istoria şi legendele spaniole*, Bucureşti, 1985. Totul porneşte de la confuzia între geți şi goți în istoriografia antică, confuzie dezvoltată de istoricii medievali până la creearea unei mitologii etnice. Confuzia apare poate pentru prima dată la Sfântul Ieronim, fiind întâlnită apoi la Iulian Apostatul, Prudentius, Servius, Claudian (*De bello Getico*), pentru a primi expresia sa clasică la Orosius: *Getae illi qui et nunc Gothi*. Omologarea geți - goți, care se datorează în parte şi coincidenței geografice (*Dacia, ubi et Gothia* la Orosius), este adoptată şi de Rutilius Namatianus, Iordanes, Isidor din Sevilla etc. Aşa cum a demonstrat Alexandru Busuioceanu, mitul dacic pătrunde în cronicile spaniole din secolul XIII: *Historia Gothica* a arhiepiscopului Rodrigo Jimenez de Rada şi *La Cronica General de Espana* a regelui Alfonso el Sabio. În aceste cronici apar la loc de cinste în genealogia poporului spaniol conducătorii "goților": *don Diceneo, don Zamolxen* şi *don Boruista*. În Evul Mediu termeni ca Gothia sau Getia / Dacia se aplicau Danemarcei sau peninsulei Iutlanda. Îi mai putem aminti pe Adam de Bremen care amestecă goți, geți, danezi şi daci şi îi numeşte pe toți hiperboreeni şi Guillaume de Jumieges care vorbeşte de *Dacia, quae et Danamarcha,* țară locuită de goți ce aveau regi pe Zeuta, Dichineus, Zalmoxis şi alții.

Capitolul al II-lea "Insula Thula / Thyle / Thyla / Tula" de desfăşoară pe aceleaşi coordonate tradiționale, autoarea rămânând fidelă metodei tradiționale a mitografilor moderni inaugurată de N. Densuşianu, care constă în localizarea precisă a locurilor pomenite în miturile şi legendele antice. Astfel, insula Thule este actuala Islanda (p. 23), aceea *terra glacialis* unde "au trăit Gautai, cei mai autentici dintre Geți şi cei mai nobili". Aflăm apoi p. 25 cine sunt geții, în concepția autoarei, şi de unde au venit ei la Dunăre: "Iată că strămoşii noştri (ai românilor - n. n.) sau o parte din ei, Geții, dinspre Polul Nord se trag, iar de la ultima glaciațiune, în urmă cu 10 - 12 mii de ani, trăiesc amestecați cu frații lor germanici, printre care şi Dacii de Vest; au ajuns apoi în ținuturile de azi ale Dacilor de Est...." (anume în Dacia antică, de la nordul Dunării - n. n.). Inutil să mai subliniem caracterul hazardat al acestor supoziții care coboară existența popoarelor istorice în Paleoliticul Superior (chiar mai devreme, pentru că la aceeaşi pagină, d-na Crişan afirmă, negru pe alb, că "eu cred în civilizația geto-dacă din urmă cu 20-30 000 de ani, pentru că este susținută, mai întâi de toate, de *date arheologice*."). Autoarea ne lămureşte care sunt "datele arheologice" care susțin prezența "Dacilor de Est" la Dunăre de acum 30 000 de ani: monumentele "megalitice" dintre care Babele din Bucegi "care pot data de 18 - 20 000 de ani (sau chiar mai mult)", sau un monument megalitic de tipul piramidelor, ca Ceahlăul (că acest impresionant munte din Carpații Orientali ar fi o piramidă - sic!, o construcție antropogenă, o spune lămurit autoarea, considerând că acest lucru a fost demonstrat de geologul Nicolae Țicleanu la cel de-al doilea Congres Internațional de Dacologie din anul 2001). Ne-am obişnuit deja cu ideea, repetată obsesiv de la N. Densuşianu încoace, că Sfinxul şi Babele sunt megaliți pelasgi, ne-am obişnuit datorită altor "cititori în pietre" cu cultura "micro-megalitică" a d-lui Bugilan, sau cu statuile Zburătorului sau ale lui Prâslea de Cro-Magnon văzute de Ion Gheorghe. Dar că Ceahlăul însuşi ar fi o piramidă făcută de mână pelasgă, asta provoacă chiar frontierele imaginației literaturii mitografice.

Capitolul III "Scrierea getică' enumeră incoerent câteva idei pe care le mai regăsim disparat în carte: identitatea dintre geți şi goți la Iordanes, teoria lui Iordanes după care Scandinavia a fost *officina gentium* este susținută de autoare prin afirmații de genul "omul, mai înainte de a fi pământean, a fost acvatic, apoi amfibie" cu care ne trimite direct la literatura paleoastronautică de tip E. von Daniken (p. 28-29), că uriaşii folclorului european sunt geții (!?).

În capitolul IV "Scrierea şi noblețea neamului vlaho-geto-dacilor" se tratează problema aşa-zisului "albabet getic" despre care Bonaventura Vulcanius Brugensis spunea că a fost creat înainte de Potop "sau imediat după" (p. 31). Autoarea readuce în discuție şi celebrele tăblițe de lut descoperite la Tărtăria în Transilvania, care sunt acoperite cu semne pictografice corespunzând scrierii sumeriene din perioada Uruk III - Djemet Nasr. Maria Crişan susține totuşi că această scriere balcanică devansează "cu cel puțin un mileniu... scrierea sumeriană", aşadar "scrierea s-a născut în spațiul carpato-danubiano-pontic". Lăsând deoparte unicitatea suspectă a tăbliților de la Tărtăria, nu putem să nu semnalăm simptomele curentului interpretativ a cărui formulare definitivă o datorăm lui Edgar Papu: curentul protocronist, la modă în România lui Nicolae Ceauşescu din anii '80, care susține că tot ce s-a inventat în lume era deja inventat de români sau strămoşii lor.

Demonstrația autoarei despre vechimea limbii getice şi noblețea vorbitorilor ei (valahi - n. n.) continuă cu o serie de etimologii elucubrante, prin care autoarea, fidelă metodei mitografilor (postularea unor influențe şi identități pe baza unor analogii lingvistice formale) caută să impună ideea originii germanice a geților prin găsirea în limba română actuală a unor cuvinte considerate getice (= germanice). De exemplu,

Black Pantone 253 U

etnonimul "valah" este apropiat de cuvântul german Wallach (însemnând "cal castrat") dar şi antroponimul scandinav Olaf. Concluzia, pe aceeaşi melodie protocronistă, este că: "străbunii noştri vlahi au dat lumii cel mai mare număr de şefi de stat, de regi, de demnitari, de savanți în toate domeniile artistice şi ştiințifice" (p. 36).

Cât despre alfabetul getic, d-na Maria Crişan reia o idee dragă lui N. Densuşianu şi altor mitografi care l-au urmat, anume identitatea dintre limba getică, latină rustică şi română, ca moştenitoare ale limbii pelasge primordiale. Astfel "alfabetul *getic primitiv*... este aproape identic cu cel *latin rustic*, adică cu cel românesc; (...) este limpede că la început a fost un singur alfabet, iar acesta a fost cel *getic primitiv* din care s-au născut celelalte..."

Care este concluzia acestui demers protocronist care afirmă primordialitatea unui presupus alfabet getic? O spune, cu resentiment amar, d-na Crişan: (p. 37) "*Aşa că mult mai firesc ar fi să ni se închine toți europenii, vecini sau nu, şi nicidecum să ne sfideze pentru motivul că acum, de numai vreo 12 ani, am devenit tot mai săraci într-o țară atât de bogată - căci avem păduri (mai avem încă), ape, câmpii, dealuri, mare şi un fluviu despre care glăsuiesc izvoarele milenare, iar munții noştri mai au zăcăminte de aur şi argint, cu toate hoțiile. Cel mai de seamă tezaur al nostru însă este* ***străvechimea civilizației*** *-* ***cultura noastră milenară*** *- de la care s-au toate celelalte seminții ale Pământului acesta - incontestabilă realitate.*" Renunț să comentez acest pasaj demn de tovarăşii Burtică sau Chiuzbaian, de "Noi, Tracii" şi național-comunismul anilor '80.

Capitolul V "Cuvinte getice" (p. 50-68) se vrea un glosar de cuvinte getice ordonate alfabetic. În realizarea unor astfel de fonduri de cuvinte imaginare, fie ele getice sau pelasgice, excelează mitografii moderni, de la N. Densuşianu la N. Miulescu. Cum o persoană care traduce din latină, un filolog clasic, poate considera getic cuvântul *aborigen* (de la *ab origine*), numele zeului fenician *Adonis*, sau cuvântul turcesc *aga* ? Este absurd să mai continuăm cu exemplele.

Capitolul al VI-lea este un rezumat al cărții lui Carolus Lundius a cărei traducere a inspirat-o pe d-na Maria Crişan. Nu are sens să comentăm în vreun fel ideile despre geți expuse în această carte scrisă la sfârşitul secolului al XVII-lea (pentru textul integral tradus în limba română se poate vedea şi site-ul *www.dacia.org*). Trebuie spus doar că autorul - Carolus Lundius - aparținea curentului goticist, anume făcea parte dintre cei care considerau că goții (identici, după Iordanes şi Isidor cu geții) erau strămoşii legendari ai neamurilor germanice. În continuarea acestei idei apare în Germania secolului al XVI-lea mitul originii getice a saşilor transilvăneni, mit dezvoltat şi în lucrările unor umanişti locali ca David Hermann, L. Toppeltinus, J. Tröster, Chr. Schesaeus.

■

interviu

"O prietenie definitivă cu orașul Cluj"

de vorbă cu François Préneau și Nicole Delouche

Tudor Ionescu - *François, prima oară tu, din Nantes, de pe malul Atlanticului, din estuarul Loarei, ai venit în Cluj, când? De ce? Cum de s-a întâmplat? Împreună cu cine ai venit? Cum de ai dat de mine? Îți mai aminteşti toate astea? Ne spui şi nouă? Dacă te rog eu frumos ...*

François Préneau - În februarie1990, trei luni după căderea lui Ceauşescu, am venit la Cluj în cadrul unei misiuni umanitare a oraşului Nantes, unde pe-atunci eram consilier municipal. E puțin zis că gravitatea situației şi suferința în care se afla cufundat un mare număr dintre locuitorii oraşului vostru întemeia acest ajutor, foarte modest, trebuie să recunoaştem, având în vedere nevoile. Căderea comunismului deschisese şi pofta de putere a multor oportunişti. Ca dovadă, în 1990 şi 1991, am venit de patru ori în Cluj şi de fiecare dată primarul se numea altfel. Din fericire, începând chiar de atunci, am avut şansa de a întâlni femei şi bărbați care şi-au pus la bătaie întreaga energie spre a facilita distribuirea ajutoarelor umanitare către cei care aveau cea mai mare nevoie, în primul rând spre spitale, spre şcoli, biblioteci şi centre culturale. Nu are rost să-ți spun că în clipele acelea s-a născut o prietenie definitivă cu oraşul Cluj ... ca dovadă, începând cu iulie 1990, nevasta mea şi cu mine ne tot întoarcem la Cluj ca turişti.

În ce priveşte întâlnirea noastră, dragă Tudor, îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri. Revăd talia ta înaltă pe micul coridor al Universității, care adăpostea micul birou OVR (Opérations Villages Roumains), oferindu-te spontan pentru a da o mână de ajutor la descărcarea unui camion de ajutoare venit din Nantes, şi punându-te de-a dreptul la treabă. Se născuse o preietenie. Ai ştiut să o nutreşti, mai cu un pahar, cu o cafea la Casa Universitarilor, şi în locuința unde i-am cunoscut pe ceilalți membrii ai familiei Ionescu.

- Mai pe urmă, de câte ori ai mai fost la Cluj? Cu ce prilejuri? Ce mai ții minte? (Totuşi, sunt câțiva ani!)

F.P. - De patru ori cu misiuni umanitare în 1990 şi 1991, o dată ca turişti în aceiaşi ani şi încă de vreo zece ori până când să-mi înceteze responsabilitățile municipale la Nantes, în 2001. Această continuitate a relațiilor cu oraşul Cluj era dorită de municipalitatea din Nantes şi de primarul Jean-Marc Ayrault, nu doar din pricina urgențelor umanitare, dar mai ales pentru a grăbi mersul României spre Europa. Trebuie să-ți mai spun şi că alegerea Clujului, din partea noastră, nu ținea de vreo întâmplare, ci de dorința de a ne împrieteni cu capitala Transilvaniei şi cu bogăția ei multiculturală.

- Între timp, alte legături, contacte cu oraşul nostru? Cu concitadini de-ai mei? Bun, cu românii, cu ungurii, cu romii, cu nemții, cu evreii din Cluj?

F.P. - O întrebare bună. Să legi nişte relații între Cluj şi Nantes înseamnă mai întâi să favorizezi nişte legături concrete, directe, personale între locuitori fie ei de orice origine, de orice cultură şi de orice stare socială. Desigur, relațiile între universitățile noastre, între şcolile de Arte-Frumoase, între muzee au fost mult mai uşor de pus la punct. Dar istoria - mereu în reconstrucție - a relațiilor dintre Cluj şi Nantes, înseamnă şi legătura dintre cluburile de ciclism şi, mai ales, direct dintre oameni, mai ales crearea unei asociații Cluj-Nantes.

- Acum, în iulie 2007, ce cauți în Cluj, în România, împreună cu Nicole? Ați fugit de canicula din Franța spre a o resimți pe cea românească sau ...?

F.P. - N-am venit în România din 2001 ... O eternitate. Fireşte, mulțumită presei, telefonului, internetului, am fost mereu în relații cu prietenii noştri români şi cu actualitatea română (chiar dacă trebuie să remarc, şi cu regret, că presa franceză este mult prea discretă şi adeseori caricaturală în ce priveşte situația din România). Însă nimic nu înlocuieşte legăturile directe, fizice, afective, întru a nuri prietenia şi a favoriza înțelegerea. Ba mai mult, în 2007, Sibiu este capitala culturală a Europei.

- Ce părere ai despre aşa numita Uniune Europeană? Va fi doar «europeană» sau şi «uniune»?

F.P. - Intrarea Romniei în Uniunea Europeană este o dată importantă pentru democrația şi pentru pacea din Europa. 1 Ianuarie 2007 este, din acest punct de vedere, o dată de care generațiile ce vor veni vor fi mândre ... totuşi cu condiția ca Europa să nu rămână la tot felul de reglementări bibliblite şi nici să nu amputeze particularități şi sensibilități naționale. Europa nu poate fi decât o piață foarte largă, care să garanteze o concurență liberă şi neticăloasă între state care nu au nici acelaşi nivel de viață şi nici aceleaşi condiții sociale. Armonizarea trebuie să se facă de sus, respectând fiecare popor, sau, aşa cum s-a întâmplat în Franța, popoarele vor zice nu acestei Europe.

- François, îți mulțumesc foarte mult că ai avut răbdarea să răspunzi la întrebările mele şi, cerându-mi scuze, aş dori să mai pun o întrebare: Nicole, pe tine ce aş putea să te întreb despre Cluj, despre clujeni ...? Nici tu nu eşti prima oară pe-aici, pe la noi ... Pot să te rog să ne spui ceva, ceva care să ne cadă bine ... sau ...

Nicole Delouche - Cluj înseamnă mai întâi prieteni, prietenii, bucurii şi necazuri împărtăşite, o nădejde mereu alta. Şi un oraş care se înfrumusețează după ce, în sfârşit, sper că pentru totdeauna, a zăvorât poarta xenofobiei. Loc pentru tineri, aşa cum se spune în Franța.

- Grand merci pour vos réponses. À la prochaine, car vous reviendrez, n'est-ce pas? Eu sper, m-am obişnuit cu voi, sunteți de-ai noştri. Merci.

Interviu realizat de
Tudor Ionescu

■

28 Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

zapp-media

Chiștoace printre traverse

Adrian Țion

Baba cu coasa, deghizată în vară criminală cu 50 de grade Celsius la subsuoara asfaltului, a secerat viețile unor cardiaci ieșiți la plimbare pe stradă, în deplin consens cu guvernul, fericit că nu mai trebuie să asigure traiul nejustificat prelungit al unor expirați cu pretenții exagerate. Totuși, președintele a promulgat până la urmă, scrâșnind din dinți, legea măririi pensiilor, criticând dur guvernul și pe miniștrii postați de domnia sa pe site-ul incompetenței. În egală măsură literat și finanțist, Vosganian i-a dat peste nas acuzându-l de necunoașterea legilor economice. Mai muncitor, ministrul muncii s-a întors la rezultatele muncii lui arătându-și nedumerirea.

Dacă n-am cunoaște fițele autumnale și hibernale ale ranchiunosului președinte, am spune că ele sunt un efect al caniculei. Dar acrobatul intrigilor de la Cotroceni iscă furtuni mai mult mediatice decât politice pentru a dovedi prostimii rezistența la rupere și uzură, deprinsă de pe vremea când se lupta cu valurile mării. În vremea asta populația se mai răcorește cu o baie nocturnă la ștrand sau intră ziua mai des în biserici, spații sacrale transformate în adăposturi împotriva caniculei. Șoferii sunt mai nervoși ca de obicei, circarii de pe litoral intră cu ursul în mare încasând amenzi, dar nu le pasă, bine că au răcorit patrupedul în văzul turiștilor. Apa din fântânile bucureștenilor nu e bună de băut. Asta îmi aminteşte de zilele revoluției când eram avertizați să nu bem apă din fântâni pentru că ar fi otrăvită de contrarevoluționari. Acum nu e nicio diversiune. E pe bune și apa trebuie rațională. Ca și diversiunea de altfel. Generația adultă se emoționează că idolul lor Mick Jagger pronunță cuvinte în limba română, copiii spun despre Rolling Stones că sunt niște „bunici prăfuiți".

Toate astea sunt repetate papagalicește pe posturile românești până la exasperare și sporirea căldurii, fără prea multe nuanțări. Numai când vine vorba despre pronunțarea numelor concetățenilor noștri de expresie maghiară, fâțele din televiziuni pocesc fără să le pese numele omului de afaceri clujean Paczkany, patronul clubului CFR ajuns la o sută de ani de activitate sportivă după o fotografie găsită prin arhivă.

Confuzie mare la noi și nu cred să fie de vină canicula. Neavând posibilitatea să-și prezinte trupul ca pe canalele exclusiv erotice, cu îmbieri on line, fetele noastre își pun trupul la mezat și mintea la congelat în cele mai obișnuite și nevinovate emisiuni. Nu trebuie să transformăm televiziunea în bordel că invadează bordelul televiziunile. Chiar dacă în preajma lui Măruță codanele vin la fel de despuiate și grupul „muzical" invitat e format din doi băieți care bat ritmic două bețe, realizatorul poate fi iertat de toate păcatele întrucât a inițiat concursul de strângerea chiștoacelor de pe nisipul plajei din Costineşti. Realizare colosală ce amețește concurența, dacă ne gândim la plajele de pe litoralul bulgăresc. Pe când acțiuni similare pe alte plaje de la noi sau de prin alte locuri? Așteptând trenurile întârziate din cauza caniculei care dilată șinele, oamenii fumează intens. Între traversele liniilor ferate se strâng sumedenie de chiștoace acoperind terasamentul cu albul filtrului de la țigări. Pe acestea cine le ridică?

■

ferestre

Fugit irreparabile tempus

Horia Bădescu

Fugit irreparabile tempus! și cum încă! Iată, verile vin și trec; toamnele vin și trec; iernile și primăverile aşijderi. Fiecare cu amintirile și cu nostalgiile lor. Fiecare cu tristețile și singurătățile care se fac tot mai lungi și tot mai pline de umbre. De umbrele celor care au fost, fiind încă, ale celor ce sunt încă, ne mai fiind. Toate îmi amintesc. Dar mai ales verile; verile în care se întorc în memorie, vii, clare, înluminate, zilele fabuloase ale unui asemenea anotimp pe care le-am trăit, cândva, alături de prietenul meu. Zile pe care nu le pot purta în mine la timpul trecut. Așa cum nu mă pot obișnui a vorbi despre el, prietenul meu, la timpul trecut, deși s-au scurs, și nu știu când s-au scurs, cinsprezece ani de când el s-a topit în zarea himerelor. Și nici nu știu dacă voi putea face vreodată altfel, dovada fiind aceste rânduri, care pentru mine vor fi scrise totdeauna la timpul prezent. În fapt, nici nu aș avea cum, pentru că timpul în care «viețuiește» artistul este prezentul. Un prezent perpetuu, câștigat însă cu trecutul și viitorul fiecăruia. Consumate, arse în fiece zi cu obstinație. Și făcându-le, cu fiece zi, să însemne tot mai puțin din ceea ce sunt. Până în clipa în care, dimpreună cu el, devin doar prezent. Eternul prezent al artistului. Fiindcă «*Sfânt trup și hrană sieși, Hagi rupea din el*» nu e doar o încântătoare metaforă barbiană, ci și un profund adevăr existențial.

Iar prietenul meu Mihai, sculptorul Mihai Barbu avea din plin această stranie voluptate. Această rară forță a desprindeii de sine: întru sine; întru alții. Sub înfățișarea fragilă, sfiită de o bunăcuviință înnăscută, sub aerul de adolescent, de licean cu barbă ori de matematician ascunzând sub lentilele ochelarilor pitagoreice utopii, viețuia un bărbat puternic, un artist rar, un om. Toți trei înțelegându-se cum nu se poate mai bine și completându-se. Ne putând exista unul fără altul. Ne fiind, fiecare, decât acelaşi-altfel.

Pipăind cu tandrețe lumea și alcăturile ei. Uitându-se pe sine pentru ele. Trecând, cu discreția poeziei pe care o purta în el, printre întâmplări și lucruri. Căci, poate, poezia era, este starea lui adevărată de-a fi. Trăia în fabulos, cu herghelile lui de cai, cu acele patrupede-păsări pe care Dumnezeu ni le-a dăruit pentru a ne reaminti că am fost cândva îngeri, cu acele flăcări negre, telurice, bivolii, cu himerele.

Trăia în istorie dimpreună cu marii bărbați ai neamului său pe care și-i și ni-i aducea alături în piatră și bronz.

Era vesel, era fermecător. Fără să fie mai puțin grav, mai puțin profund.

Am hoinărit împreună pe străzi de vechi orașe, ne-am dezmierdat cu încurvite licori și cântece de sfâșiat inima. Am privit împreună cum se îneacă stelele în apa neagră a munților. L-am văzut câștigând dezinvolt concursuri de poezie.

Ne-a dăruit o operă iar mie o herghelie de cai zburători, o noapte de Crăciun cu o sanie halucinând pe străzile unui Cluj surpat sub zăpezi și prietenia lui. Adică ceva mai mult decât totul.

E vară, Mihai! Cu labele pe greabănul munților, himera îți ascultă pașii. Se duc sau vin?

■

Memorialul de la Sighet

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Mergem în Babeș?

(întrebare estivală curentă acum mulți anișori)

Tudor Ionescu

Da, mergem acum.

Pornim, pe jos, de pe la Teatrul Maghiar (nu-mi place cum arată pe dinafară, dar înăuntru, da. De ce acolo mai poate funcționa barul – un loc mai oarecum ca aspect dar foarte bine venit, unde te mai întâlnești cu unul, cu „alta", mai bei o bere, o... *Cola*... Pe vremuri exista așa ceva și la Teatrul Național, era și șampanie... Acum nu prea, așa-i?).

Reiau: adică pornim de la „carfurul" dintre *Emil Isac, Iuliu Hossu, George Barițiu* și *Splaiul Independenței* (era să greșesc și să scriu cu **i** și nu cu **I**).

Mai întâi vreau să vă **distrag** atenția de la mai mult decât ciudatul „Monument al rezistenței". Încă n-am întâlnit pe nimeni care să fi ghicit din prima că blocul acela de marmură este un „monument". De nu mi-ar fi spus un riveran că ăla e monument, nici nu m-aș fi prins. Aș fi crezut că e ceva material uitat de la o construcție din zonă. Trebuie să te duci aproape, să citești, să te duci înapoi, să te uiți/să te gândești și, până la urmă... tot să nu crezi. Înspre ciudate locuri picură banii Primăriei, adică ai noștri! Te împaci cu situația și, eventual, dacă eu îți **atrag** atenția, te uiți spre un balconaș care se află deasupra unui local numit „Caprice". Pe colțul cu *Barițiu*. „Caprice"? Păi chiar așa e și cu balconașul ăsta. Văzându-l, mi-am amintit un banc, sper că până acum l-ați uitat: – *De ce are elefantul coadă?*... – *Ca să nu se termine brusc.*

Taman vizavi (oricum, e la modă cuvântul ăsta – **vizavi**, folosit cum nu se poate mai brambura și mai aiurea), deci, vizavi de balconașul meu preferat, a fost „Rectoratul" de la Poli. Nu cel adevărat, altul, celălalt – o crâșmă, sau, vara, o grădină de vară, unde veneau la „una mică" studenții și preparatorii. Acum e altceva acolo.

O luăm prin parc. Prin Parcul Mare al Oraşului. Păi... prin parc... ce să fie? Bănci, pensionari, iubiței, pomi... Ce să fie într-un parc? Mai sunt câte unii care aleargă de-a nebunii (mai ales tineri mânați de antrenori), ceva alți oameni în strictă trecere... Așa și trebuie să arate un parc. Nu știu dacă acum mai este, dar era (jur), în capătul din dreapta spre vest (adică spre Someș), un copac celebru, cu trunchiul curbat la 90 de grade taman la vreun metru de sol... Bun, bun copac! Apropo, mai e? N-a fost rupt de vreme și de „vicisitudini"? Că de îndreptat, precis nu s-a îndreptat. Cum naiba?! După câte a pățit...

Aproape de ieșirea din parc, pe dincolo – în dreptul lacului (unde pe vremuri erau și vreo patru lebede, cu cuibul de pe insulă), față-n față cu fântâna – cea cu naiade și tritoni, a fost un restaurant-bar – „Casino". Acuma e doar clădirea, altceva nu știu ce ar fi (poate este ceva, poate aflu și eu...). **Acolo** s-a întâmplat o chestie tare de tot (părerea mea). Vi-o spun:

Într-o bună zi, un fiu de-al meu (unul dintre ei) și-a zis să dea și el o tură pe la „Casino" (ce l-o fi apucat?). Ajunge acolo, deschide ușa, dă să intre... ***zbang***! Se izbește cu fruntea de ceva metalic, de ceva dur, aflat chiar în mijlocul ușii de intrare/ieșire!! Ce, naiba, era? **Era paftaua de la centura lui Ghiță Mureșan!** Na. Domni amândoi, și-au cerut scuze. OK.

Mergem mai departe spre „Babeș". Pe lângă stadion, pe lângă strand, o luăm la dreapta, (acolo veneau circurile; mai vin tot acolo? Lei, trapezişti, maimuțe și gagici...), apoi la stânga, spre „Babeș". Doamne, ce zonă! Nu doar fiindcă acolo era „România Muncitoare" unde, dacă aveai informații și inspirație, la ora ieșirii din schimb (fie oricare – erau trei schimburi) puteai avea „întâlniri" interesante și cu „urmări". Dar și fiindcă nu departe, pe stânga era „Broasca verde", pe lângă strada *Greblei*, loc știut de către cine îl știa. Asta era în dosul *Sălii sporturilor* (**Horia Demian** – Dumnezeu odihnească-l pe „Gibbonu' mic" – fratele lui Radu, rugbystul, era GIBBONU).

Ziceam ceva de *Sala sporturilor*. Pozna poznelor: abia de se făcuse sala (chiar și eu am jucat un meci de volei inaugural acolo!!), prin primăvara lui '61, când s-a lăsat cu o eclipsă de soare. De-aia mare-mare. De la liceul *G. Barițiu* am tulit-o toți pe *Cetățuie* să vedem cum soarele nu-i. Dar ce-am văzut? ***Buf-buf-buf***... s-a prăbușit sala sporturilor!!! I.G. Maurer abia plecase. Gațu și cu echipa lui de aur – așijderea. Nici azi nu cred că am văzut cu ochii mei cum s-a prăbușit toată măgăioaia aceea. Dar e adevărat. Era prin primăvară. Aprilie să fi fost, mai? Ceva terorişti începători? Nu; se pare că niște constructori idioți. Deh, se mai întâmplă. Au turnat betonul iarna, iar acesta, odată cu primăvara, s-a dezmorțit. Dreptul lui.

În *Sala sporturilor*, o vreme bună mai încolo, ieșeam de la antrenament într-o seară de noiembrie, pe la unșpe. Răcnete feminine din Someș! Mă duc să văd care-i duda: o babă dădea să se înece iar o tipă o ținea de gulerul halatului. De răcnit, răcnea aia mai tânără, baba trecuse pe *off*. Sar în gârlă, trag de gagici, le scot pe amândouă și ne suim în autobus (mi se pare că era 38). Ne oprim la... *Spitalul de copii* de pe *Moților*. Livrez baba, las gagica, dau să plec (eram ud-fleașcă, la miezul nopții, în noiembrie) dar nu mă lasă: că-s ginere, aparținător, moșteniror, girant... ce-s?

Ajung acasă pe la două și ceva. Mă spăl cât de cât și mă prăbușesc în pat. Nevastă-mea: *Unde ai fost până la ora asta?* Îi explic în linii mari. *Altădată să-ți găsești niște tromboane ceva mai inspirate! Noapte bună!*

Noapte bună! Altădată vom ajunge chiar în „Babeș". Era cu o sută de metri mai încolo. Să nu uit unde am rămas!

■

Decrepitudine cu alunițe și doamnă cu lesă

Mihai Dragolea

Destul de puțină lume pe terasa barului „Leul de aur"; explicabil, e o oră fierbinte a unei după-amiezi de vară, până și cei doi chelneri dormitează după tejghea, i-a învăluit și muzica lentă de la radio „Romantica"; cei patru muşterii tineri, așezați pe scaunele de metal greu, privesc mișcarea plăpândă de pe trotuare și stradă. Singur la masă, domnul Flavius rămâne același client serios, de multe ori, în lenta retragere spre domiciliu, prestează un popas scurt la această terasă, cât să servească o sută de votkă; de data aceasta, chelnerii constată că popasul e mai lung ca de obicei, domnul e la al treilea rând de votkă stins cu bere, dar e evident că ceva-ceva servise și mai înainte, după cât de mohorât a venit! Așa și era, domnul Flavius chiar avusese parte de o dimineață neobișnuită: după ce încheiase înregistrările pentru programul matinal, după cum îi era obiceiul, s-a dus la cafeneaua „Studio", pentru a-și clăti plictisul cu un rachiu anemic, încăpeau vreo trei până la următoarele înregistrări; barmana cea nouă, grasă și cam proastă, se și obișnuise cu el, cum deschidea ușa, cum îi punea în pahar porția! Așa a făcut și astăzi, numai că s-a întâmplat ceva neprevăzut: la un moment dat a apărut în peisaj Coca, nevasta din dotare, îl căuta pentru că trebuia să semneze ceva hârtii pentru alt credit, avea ea obsesia asta cu creditele și asigurările; când a dat să plătească și să plece s-a produs cutremurul: după ce i-a dat restul, idioata de la tejghea a strigat după el, în auzul tuturor: „Ce fiică drăguță aveți!" Bine că n-a auzit Coca enormitatea, ea deja ieșise din cafenea, dar i-a pufnit râsul pe toți cei aflați în sală! Adevărul e că observația oligofrenei l-a afectat puternic, neașteptat, l-a întristat cum nici nu bănuia, dacă ar fi spus că e frumoasă – mergea, dar să creadă că Coca e fata lui, asta a fost prea de tot! De-asta își prelungește popasul la terasa „Leul de aur", nu-i mai iese din cap zisa barmanei; se gândește că observația aceea poate să însemne că el arată tare bătrân, cu barba și părul albe, cu ridurile adânci, de la alcool și tutun; întâmplarea a fost și că a citit cum că persoanele cu multe alunițe trăiesc mai mult decât cele fără sau puține; păi Coca lui e plină de alunițe, o să-l îngroape și-i va supraviețui mult și bine! Asta nici nu e rău, dar, uite, până una alta, lumea care nu-i cunoaște crede că el e tatăl propriei sale soții! Mai tânăr nu mai are cum să arate de-acum încolo! De necaz, domnul Flavius mai cere un rând și se uită și el la trecătorii pe trotuar; tocmai când chelnerul îl servește, vede ceva ce n-a mai văzut: veseli și sprințari, merg spre centru trei tineri, doi băieți și o fată, fistichiu îmbrăcați și gălăgioși; numai că unul din băieți are în dreapta o lesă cu mâner roșu, o lesă care e prinsă de tricoul negru al fetei, între sâni! Prin creierul domnului Flavius, ca fulgerul, trece gândul că, într-o bună zi, Coca s-ar putea să-l scoată la plimbare cu o lesă, precum tinerii care tocmai au trecut prin dreptul lui. Drept pentru care se apucă hotărât de o nouă vodkă.

Cluj, 16 iulie 2007

■

30 Black Pantone 253 U

Filmul și provocările istoriei

Ing. Licu Stavri

Andrzej Wajda filmează *Post Mortem. Povestea de la Katyn*, punând pe ecran un subiect de care este obsedat din copilărie. Potrivit ziarului italian *La Repubblica.*, premiera filmului este programată pentru 7 septembrie 1939, dată în care a avut loc, ca urmare a încheierii pactului Ribbentrop-Molotov, invadarea Poloniei răsăritene de către Armata Roşie, după ce Wermachtul atacase țara lui Wajda la 1 septembrie, declanşând ostilitățile în Europa. Cazul Katyn este bine cunoscut istoricilor celui de al Doilea Război Mondial, fiind întrucâtva emblematic atât pentru relația dintre nazism şi stalinism, cât şi pentru atitudinea puterii sovietice față de o "țară slavă soră", Polonia. În pădurea Katyn, nu departe de Smolensk, s-a petrecut în primăvara lui 1940 una dintre cele mai mari atrocități ale secolului XX: executarea cu sânge rece a mii de ofițeri polonezi şi îngroparea lor pripită în uriaşe morminte comune. Mult timp, începând chiar din anii de război, când nemții au dorit ca o comisie internațională să intreprindă o anchetă, cei doi rivali s-au acuzat reciproc de această monstruoasă crimă. Toți cei care trăiam în țările socialiste am ştiut că masacrul de la Katyn a fost una din nenumăratele atrocități comise de Gestapo şi de Waffen SS. Abia în 1992, când URSS încetase să mai existe, Boris Elțân i-a oferit lui Lech Walesa, pe atunci preşedinte, ordinul scris semnat de Stalin prin care NKVD-ului i se cerea să execute 27.000 de cetățeni polonezi considerați "duşmani incorigibili ai puterii sovietice", privând astfel Polonia de o bună parte a clasei sale conducătoare tradiționale, eşaloanele superioare ale armatei, care s-ar fi putut dovedi un obstacol serios în calea exportului sovietic de revoluție postbelic. Deşi cenzura comunistă nu a permis exprimarea adevărului istoric, iar dovezile existente nu au fost publicate, opinia publică poloneză cunoştea de timpuriu adevărul despre Katyn. Regizorul Andrzej Wajda avea optsprezece ani când s-a produs masacrul, iar trupul tatălui său, ofițer, a fost exhumat după război dintr-una din gropile comune. "Eu şi familia mea ştiam exact, ca toți ceilalți, ce se întâmplase, încă din timpul ocupației germane. Nemții au publicat informații în jurnalele lor, imediat după descoperirea mormintelor de la Katyn, în 1943. Pe o listă publicată de nemți, ai mei au găsit şi numele tatei", declară regizorul ziarului *La Repubblica*. Întrebat de ce turnează astăzi un film despre Katyn, Wajda răspunde: "Din două motive. În primul rând, fiindcă până azi cinematografia poloneză nu a realizat un film despre acest evniment național important. Un eveniment capital pentru noi, nu doar din punct de vedere istoric, ci şi din punctul de vedere al vieții spirituale a întregii națiuni şi care, din cauza aceasta, trebuia să-şi găsească expresia cinematografică. În al doilea rând, din rațiuni personale: tatăl meu a fost una dintre victimele masacrului." Filmul se bazează pe o carte-document a lui Andrzej Mularczyk. Nici un alt regizor nu era mai îndreptățit decât Wajda să realizeze această peliculă-mărturie, nu doar din cauza implicării personale, ci şi pentru faptul că opera sa cinematografică ilustrează diferite momente tensionate din istoria recentă a Poloniei: ocupația şi rezistența în *Canalul*, ghetto-ul în *Doctorul Korczak*, tranziția la comunism în *Cenuşă şi diamant*, lupta pentru libertate în *Omul de Marmură* şi *Omul de fier*. "Scenariul surprinde două aspecte ale evenimentelor", completează regizorul. "Crima de la Katyn şi minciuna despre Katyn. Astăzi, reconstituirea minciunii trebuie făcută prin modalitățile narative proprii unui film psihologic. Aşa este construit filmul meu". Începutul peliculei arată cum cad prizonieri ofițerii polonezi după invadarea țării lor în septembrie 1939 şi viața acestora în lagărele sovietice. Sfârşitul reconstituie masacrul din pădurea de lângă Smolensk. Mijlocul, partea cea mai importantă a filmului, se petrece în Varşovia anului 1945, aflată sub ocupație sovietică, când familiile ofițerilor dispăruți fac eforturi disperate să afle adevărul.

Sir Ian McKellen, cunoscutul actor britanic, atacă guvernul din Singapore din cauza legilor intolerante împotriva homosexualității. Sir Ian, care a devenit purtătorul de cuvânt al comunității *gay* britanice încă din anii 1980, a fost obligat să se îmbrace când Royal Shakespeare Company a prezentat la Singapore un spectacol cu *Regele Lear*, în care, în mod curent, el interpretează rolul titular în ... costumul lui Adam. Invitat la o dezbatere televizată despre necesitatea modificării legii anti-homosexuale introdusă pe vremea când Singapore era o colonie britanică, reputatul actor a afirmat că pentru el legea este o "insultă personală", amenințând cu boicotul artiştilor şi chiar al investitorilor occidentali, relatează ziarul *The Independent*.

Un număr crescând de pelicule occidentale se inspiră din tumultoasa şi violenta istorie recentă a Africii. Spectatorii români care mai frecventează cinematografele au avut ocazia să vadă, în ultimii doi ani, filme ca *The Constant Gardener* de Fernando Meirelles, *Blood Diamond* de Edward Zwick, *The Last King of Scotland*, de Kevin McDonald. Avem speranța că în curând vor rula pe ecranele noastre şi *Good-Bye, Bafana*, de Bille August, sau *Catch a Fire*, de Philip Noyce. Aceste realizări, însă, prezintă, într-o măsură mai mare sau mai mică, evenimentele din diferite state africane văzute din perspectiva omului alb antrenat de ele. În articolul lui Kaleem Aftab "Africa Tells Its Own Story" din *The Independent* se arată că, o dată cu interesul cineaştilor europeni față de problemele africane, asistăm şi la o renaştere a cinematografului african propriu-zis. ştiind că nu pot concura Hollywood-ul în ceea ce priveşte bugetul şi marketingul, realizatorii africani preferă să facă filme realiste, în tradiția existentă, dar şi cu un anumit *appeal* comercial, care să le facă exportabile pe piața internațională. Adesea finanțarea vine de la unele organizații şi instituții europene, în special din Franța. Un astfel de film este *Daratt*, al lui Mahamat-Saleh Haroun, regizor provenit din Chad. În timpul războiului civil din această țară, Haroun a trebuit să se exileze în Franța, de unde s-a întors în patrie, devenind şeful unei şcoli de cineaşti care încearcă, în filmele lor, să prezinte experiența africană într-un context global. Plasat în perioada de după sfârşitul războiului civil de patruzeci de ani din Chad, *Daratt* exploatează tema necesității ca foştii duşmani să găsească modalități de conviețuire paşnică după încetarea ostilităților. Criminalii de război sunt amnistiați, dar protagonistul poveştii, Atim (interpretat de Ali Barkai) decide că are obligația să-l ucidă pe Nassara (Youssouf Djaoro) ca să-şi răzbune tatăl. Când soseşte la N'djamena, Atim intră în serviciul lui Nassara ca ucenic de brutar. Fostul criminal de război s-a recăsătorit şi şi-a creat o viață nouă; treptat, Antim renunță la dorința de răzbunare şi între cei doi se înfiripează un nou tip de relație. Intriga se bazează pe evenimente reale. "Primul instinct", zice Haroun, "a fost de răzbunare, dar ştim că trebuie să trecem peste acest instinct şi să ne construim un viitor mai bun." Prin urmare, *Daratt* este o poveste despre iertare şi reconciliere, încununat cu Premiul Special al Juriului la Festivalul de la Veneția. Realizatorul său, educat la Paris, a avut o contribuție decisivă la renaşterea filmului african, considerat inexistent la trei decenii după ce Sembene Ousmane regizase cel mai aclamat film de pe continentul negru, *Black Girl* (1966). Filmele lui Haroun, *Bye, Bye, Africa* şi *Abouna*, au cules unanime aprecieri ale criticii internaționale. Printre regizorii care au un cuvânt de spus în renaşterea cinematografiei africane se numără Abderrahmane Sissako (membru al juriului de la Cannes anul acesta, autorul unui film, *Bamako*, considerat de Haroun un adevărat eveniment), Ousmane Sembeme cu noul său film feminist *Mooladé*, Newton Aduaka, autorul unui film, *Ezra*, deosebit de apreciat la festivalul Sundance.

■

Memorialul de la Sighet

Peninsula, între Woodstock şi Radio Erevan

Adi Dohotaru

Festivalul Peninsula de la Tîrgu Mureş (25-29 iulie) este considerat de unii muzicieni şi cunoscători ai fenomenului drept cel mai important eveniment muzical din România. A crescut la dimensiuni pantagruelice de la an la an: aproape 60.000 de participanţi, aproximativ 100 de formaţii, 4 scene (şi alte cîteva mai mici), spectacole de teatru şi proiecţii de documentare. şi încă vreo 10 sporturi pentru amatorii de competiţii. Formaţiile care au atras publicul cel mai numeros au fost punkerii cu influenţe etno (chiar se poate!) de la Gogol Bordello (cineva a descris ritmurile drăceşti ale trupei drept rezultatul unei bătălii în Rusia dintre Sid Vicious de la Sex Pistols şi Billy Idol), britanicii de la Kosheen şi legendara formaţie maghiară Lokomotiv GT (un corespondent al Phoenixului de la noi). Un DJ de la un radio local compara festivalul cu Woodstockul. Cred că acel DJ lucra totuşi la Radio Erevan, căci în loc de de LSD tinerii se drogau cu flacoane întregi cu sirop de tuse (pe bune, unii susţineau că are efecte halucinogene) sau cu bromhexin. În loc de aşa-numitele *bad trips* (cauzate mai demult de LSD de proastă calitate) la Peninsula se făceau *trips* în cîmp sau la băile ecologice ca urmare a consumului legal de bere... Cît despre frăţia comunală, care părea reală la Woodstock, ce să mai zic? Cînd am ajuns la Penisula mi-am lăsat lucrurile în cortul unei amice. Noaptea cînd m-am întors să dorm pe lîngă cele cinci sute de corturi existente au mai apărut încă pe atîtea. Nu am găsit cortul şi nici vreo frumoasă hipioată ori, mă rog, punkeriţă nu s-a oferit să mă cazeze. Aşa că am dormit super *straight* şi *yuppie* (nu fiţi leneşi, căutaţi în dicţionar) la pensiune după ce am cheltuit cîteva zeci de lei pe taxiuri din hotel în hotel că nimeni nu vroia să mă primească la patru şi ceva dimineaţa. Atmosfera era super idilică şi bucolică dar, amintindu-ne de Radio Erevan, pînă la un punct. Aveam corturile pe un cîmp în apropiere de un grajd cu vaci, oi şi alte animale aflate în libertate. Cînd să ne urcăm într-o căpiţă de fîn ca să vedem stelele, luna şi alea alea vine baciul supărat că de ce îi stricăm fînul. Noi (pentru că suntem cavaleri nu spunem cine...) am zis că nu stricăm niciun fîn că ne uităm numai la cer şi că de ce face pe bussinesman-ul care-mi „drink my wine". Ei, şi baciul într-un elan nostalgic contracultural îmi spune că nu am voie să-i deranjez freza la paie, dar pe ale vecinului pot (se pare că şi la unguri funcţionează faza cu să moară capra-căpiţa vecinului) şi ne direcţionează spre prima căpiţă, tot înainte, apoi la stînga. Şi ca să închei, pentru mine cea mai faină atmosferă a fost la Zakuska Stage, cea mai mică şi mai cochetă scenă, fără zeci de mii de waţi, cu trupe mai jazzy, mai de chill-out, mai armonioase oarecum cu Blazzaj, Kumm şi Slang în pole position. În schimb, cea mai ciudată atmosferă pentru ceea ce se întîmplă în postmodernism bla bla, respectiv blurarea graniţelor dintre „cooltura" mainstream şi cea alternativă, a fost la concertul formaţiei Implant pentru Refuz cînd solistul Vită cînta foarte supărat, din toţi rărunchii - „SHOOOOOOT YOUR SEEELF", timp în care tinerii pogomani dansau *pogo* (pentru handicapaţii muzical: search wikipedia) şi se loveau unii pe alţii, iar pe fundalul scenei scria cu litere pe care le vedeai din elicopter şi, la o adică, cam de pe oriunde te-ai afla pe glob: „ALWAYS COCA-COLA".

■

O bere medievală şi o căsătorie pentru trei zile

Alexandru Jurcan

Festivalul Sighişoara Medievală a ajuns acum la ediţia a XV-a (27-29 iulie 2007). Burgul medieval a fost declarat patrimoniu UNESCO. Aproape 30.000 de vizitatori din ţară şi din străinătate sunt atraşi de resuscitarea Evului Mediu, prin incredibila defilare de cavaleri, vrăjitori, clovni, prin teatru, expoziţii, poezie, muzică folk etc.

Au fost parada Trubadurului îndrăgostit, concertul de muzică niponă, spectacolele de commedia dell'arte de la Bucureşti, spectacolul renascentist de comedie-balet din Cluj, proiecţia nocturnă de film (*Faust* de Murnau, din 1926), atelierul de confecţionat păpuşi, teatrul radiofonic, ansamblul „Trei Parale" din Bucureşti cu un concert de muzică veche românească, lecţiile de dans medieval, trupele din Germania, Croaţia, Spania, Olanda, Portugalia, concertul lui Adrian Ivanitchi şi Mircea Florian, concertele de muzică balcanică, cele de orgă sau muzică renascentistă, expoziţiile foto, poezie şi chitară (Irina Movilă, Marius Bodochi)... Un program diversificat, tentant, organizat în trei zile.

Soarele dezlănţuit dinamitează acest ev mediu „întâmplător", cu accente aleatorii. Lângă Casa Hauser commedia dell'arte aplică strigăte, zbenguieli, gaguri. Actorii bucureşteni poartă costume în combinaţii de alb şi negru. În fundalul scenei a rămas „servicii iluminat" şi „coca-cola". Pavajul despicat, colburos, e unul de tranzit: se spune că va fi scos şi înlocuit ori cu piatră de râu, ori cu un pavaj... modern (însă UNESCO s-ar putea opune acestuia din urmă). Mai încolo se află un „birou de vampirizare", tomberoane pline, tombola festivalului. Undeva, de la poala Cetăţii, urcă fum de fripturi de sub umbrele „Burger", dar şi pestilenţialul miros al pubelelor... medievale. Adio romantism, hai la pufuleţi!

Bogdan din Timişoara ascultă orchestra „Trei parale" - „Foaie verde de mohor/ dorul meu e numai dor... nu l-aş spune la oricine.../" şi dacă nu-i place, scoate din rucsac *Orbirea* lui Canetti. Zice că n-a pierdut nicio ediţie a festivalului.

Lângă Turnul Fierarilor (construit în 1631) poţi vedea expoziţia Universităţii de Artă şi Design din Cluj-Napoca. Pe aproape - delfini-baloane, animaţie stradală, şlapi, buticuri, tarabe, publicitate ad-hoc - „hai să-ţi introducem un cui în deget!" Tinerii care au adormit lângă Turnul Cositorarilor se trezesc obosiţi. Un pui de labrador face pipi în coşul stăpânei. Pe o fetiţă a năpădit-o sângele. Urcă spre cer baloane cu „Love You", se aud celularele, iar paharele de plastic cu bere rece înaintează cu prudenţă în folia generală. „SOS- Sighişoara" - scrie în câteva locuri. O altă Veneţie invadată de turişti nepăsători - „După mine, potopul!" - hârtii, sticle, îngheţată lichefiată... Mai sus, Liceul German, Biserica din Deal. Aproape de Casa Dracula, un „cavaler" oficiază căsătorii „pentru trei zile". Un tânăr bine băut cade în genunchi în faţa iubitei şi îi declară ... nu, nu ştie ce să spună, îl ajută cavalerul. „Rudele" miresei strigă, beau şi aşteaptă actul oficial - pentru trei zile! - plătit cu 10 lei. „Ce haioşi aţi fost, hai la o bere medievală!" şi ARTA se strecoară printre comercianţi, tarabe, căldură, strigăte, pubele şi - în faţa oglinzii - îşi trage o palmă... medievală.

■

foto: Corina Bucea

Spectatori la "Peninsula"

Black Pantone 253 U

How BIG was the BANG

Rolling Stones în România

Lucian Maier

If you start me up,
If you start me up I'll never stop.

Salutul plin de viață al lui Mick Jagger (& *Rolling Stones*), o promisiune pe care vreme de două ore rebelii Rock'n'Roll au susținut-o într-un mod nemaivăzut pe la noi. Oricine iubeşte (viața, lumea... ori muzica), sau oricine găseşte un sens al vieții în iubire şi caută o declarație de dragoste deosebită trebuie să treacă prin piesa care a deschis la Bucureşti concertul *Rolling Stones*. Şi, mai ales, trebuie să o primească într-o reprezentație *live*!

You make a grown man cry
Ride like the wind at double speed
I'll take you places that you that you never seen
Start it up.

În formare fiind, anii nouăzeci, înainte de liceu, căutam repere. Dacă în literatură era destul de simplu, doar mergeam în camera de zi şi scotoceam biblioteca, în ceea ce priveşte muzica situația era mai complicată în oraşele de provincie. Existau încă "studiourile de înregistrări" unde, nu foarte ieftin, găseai o copie pirat a oricărui LP important al vremurilor – vremuri rock! Dar pentru o poziționare cît mai precisă în sfera muzicală erau necesare mici proptele, un îndrumător şi, în acelaşi timp, un spațiu al informării cu privire la cele ce se petreceau în universul muzical internațional. Citeam revista *Pop, Rock & Show*. Acolo am auzit că cele mai tari concerte din lume le susțin *Rolling Stones*, *Pink Floyd* şi *AC/DC*. Ultimii nu prea mi-au plăcut niciodată. Din sfera *metal* pe mine mă convinseseră *The Four Horsemen* (Metallica), pe la nouă ani. *Kill'em'all* şi acum mă animă, un veritabil energizant fără efecte secundare. *Pink Floyd* mi-au fost un fel de părinți, începînd din liceu... iar *Rolling Stones*, oricît am încercat să îi ascult, rămăseseră doar o trupă de urmărit, cîndva, *live*... din curiozitate.

Înainte de concert ştiam că *Rolling Stones* au cea mai impresionantă desfăşurare scenică văzută în istoria muzicii. Şi că au avut-o dintotdeauna, nu doar începînd cu acest turneu (**A Bigger Bang Tour**), care vrea să pună în umbră teoria cosmologică inventată de Georges Lemaître şi adusă în *mainstrem*-ul literar de Stephen Hawking, cea a *Big Bang*-ului.

Blues reunit cu Rock'n'Roll, extravaganță şi solemnitate, siguranță dată de o întreagă istorie pornită într-o alură anti-*Beatles*, o impresionantă industrie (a spectacolului) şi un sunet perfect obținut în condițiile unei mişcări continue pe scenă... Asta înseamnă *Rolling Stones*. Pe mine concertul m-a făcut să descopăr aceste laturi. Înainte nu eram conştient de calibrul formației. Îi consideram teribilişti fără substanță...

Cum a fost?

Ioana m-a luat de mînă şi mi-a spus încă din iarnă: trebuie să-i vedem pe *Rolling Stones*! Eu nu țineam neapărat să fiu prezent pe stadion fiindcă nu prea eram în temă la capitolul *Rolling Stones*. Apoi, o nouă lovitură aplicată de mine ideii de a merge la *Rolling Stones* a fost Roger Waters (Budapesta, aprilie 2007): după prestația fostului *Fink* nu credeam că o să mai pot gusta la cote înalte o desfăşurare muzicală în format *live*...

O călătorie cu trenul spre Bucureşti. Am găsit un oraş atît de încins că mi-a decolorat şepcuța de soare: dintr-un roşu "pro Michael Schumacher" a trimis-o uşor spre portocaliu. Un asfalt care ardea ochii şi rumenea picioarele. O trecere ironică pe la Casa Poporului, să avem proaspăt în minte un termen de comparație pentru montura britanicilor. Apoi terase, în vecinătatea stadionului. Am căutat intrarea după orele 18, *Iris* deja se topiseră pe scenă. Două filtre la intrare. Prin tunel, spre zona A... o primă ocheadă spre scenă. Mă distram imaginîndu-mi ce ar fi spus Moromete despre instalația care aştepta să se aprindă. Apoi: la coadă la apă şi suc, precum în odioasele transporturi de persoane din *Schindler's List*. Pe scenă au intrat *The Charlatans*, însă eram deja ascunşi în mulțime. Ne tolăniserăm pe cauciucul care proteja iarba căutînd a ne feri de soarele serii, încă insistent. Apoi pregătirea intrării lor. Pe la nouă jumate a început. Proiecții fluide, artificii, descărcări de kerosen şi o bucurie de a fi pe scenă pe care am văzut-o şi în ochii lui Roger Waters...

Stăteam lîngă pasarelă, îmi imaginam că băieții vor veni pe *catwalk* să salute publicul, precum *Depeche Mode* o făcuseră cu un an în urmă. Pînă la urmă ne-au salutat de pe scenă, partea ei centrală s-a ridicat şi a ieşit la plimbare prin public...

Un Mick Jagger în formă, cu vreo patru extravieți, precum în *videogames*... dacă ar fi ciclist aş zice că a fost dopat... mai agitat decît Dave Gahan, cald şi în acelaşi timp maiestuos, cu o pronunție românească în citirea unui prompter prin care mi-a amintit de Gary Oldman din *Dracula* lui Coppola.

Publicul... am simțit că a descoperit vraja *Rolling Stones* înaintînd în concert. Dar poate că nu am făcut decît să proiectez asupra lui participarea mea la spectacol! Un prim vers cîntat timid – *You Can't Always Get What You Want*, dezlănțuirea provocată de duetul Jagger-Lisa Fischer, *of course*, *I'll Go Crazy*, şi, ca nivel al reacțiilor, un *jump-cut* la *Satisfaction*... gata: misiune îndeplinită – *It's only Rock'n'roll but I Like It*! Apoi doar strigătele manifestînd *Sympathy for the Devil* şi un reconfortant *Brown Sugar* final. Aplauze şi dorința de a continua, de a continua... căci şi pe mine m-au setat...

If you start me up,
If you start me up I'll never stop.

■

Black Pantone 253 U

Black Pantone 253 U

Sade în timpul lui Mussolini

Alexandru Jurcan

O operă neterminată a lui Sade a fost adaptată de Pasolini, rezultînd filmul *Salo sau cele 120 de zile ale Sodomei* (1975). La premieră, J.M. Frodon a remarcat o lumină sublimă şi surdă în „violența civilizată a acestor scenografii scatologice şi macabre, în insuportabila materialitate, visceralitate, animalitate". Interpreții filmului sunt Helene Surgere, Caterina Borotto, Paolo Bonacelli ş.a. Pasolini a mai realizat: *Hoarea celor o mie şi una de nopți* (Fiore delle mille e una notte, 1974), *Decameronul* (Decameron, 1971), *Povestiri din Canterbury* (Racconti di Canterbury, 1972), *Medeea* (Medea, 1969), *Teorema* (Teorema, 1968), *Cocina* (Porcile, 1969), *Oedip rege* (Edipo re, 1967), *Evangelia după Matei* (Vangelo secondo Matteo, 1964), *Accattone* (Accattone, 1961) etc.

Pasolini a fost fascinat de *Decameronul* lui Boccacio. Sade a dat o replică a impudorii, pornind de la Boccacio şi ajungînd la un „Decameron franțuzesc". Plasînd opera lui Sade în timpul lui Mussolini, regizorul conduce direct spre dezgustul pentru fascism. Lecția lui Pasolini e cît se poate de limpede: să rămînem lucizi în fața ororilor. Dacă Sade a trecut barierele etice, Pasolini le-a depăşit printr-o provocare de tip auto-distructiv. Sade scrie despre „extrema sensibilitate a organelor", iar regizorul face filosofia anarhiei, inoculînd ideea că libertinajul e elitist, într-un registru vizionar, reuşind o caricatură felliniană a societății.

Un castel. O ambianță funebră. Fantasmele lui Sade acoperite de cruzime. Cîțiva burghezi supun nişte tineri la experiențe inimaginabile. Nu există nicio limită, nicio regulă. Tinerii se regăsesc volens-nolens în poftele sexuale ale bătrînilor burghezi. Pălării negre, fulare de mătase, alură de ciocli, în imagini privite de sus, alături de tineri goi, ca grupuri statuare, însoțiți de muzica de pian, în aşteptări macabre. Un spațiu închis, violat de apetitul de voyeur, atît a celor ce pun la cale lubricitățile sexuale, cît şi a spectatorilor. Experimentul se realizează într-o concepție fascistă. Pasolini focalizează demersul filmic pe metafora întîlnirii între uman şi ambiția politică. Un fel de fabulă la limitele suportabilului, un haos de impulsuri, un sadism neînfrînat , organizat în patru cicluri: introducere, spermă, rahat, sînge.

Se vorbeşte de o versiune integrală a filmului. Se spune că familia regizorului ar fi distrus bobinele de prisos. Cartea lui Sade e mult mai lungă, însă filmul lui Pasolini e suficient pentru demonstrație.

Ne amintim de filmul lui Kaufman despre Sade, realizat în 2000. Secolul nu-l suportă pe Sade, însă scrierile lui sunt devorate, din cauza dualității omului. Scriind, Sade scapă de fantasme. În jurul lui Sade, toți pretinşii puritani şi moralişti au o latură ascunsă. Sade, Casanova, Freud... Oameni care au revoluționat gîndirea, au contrariat,

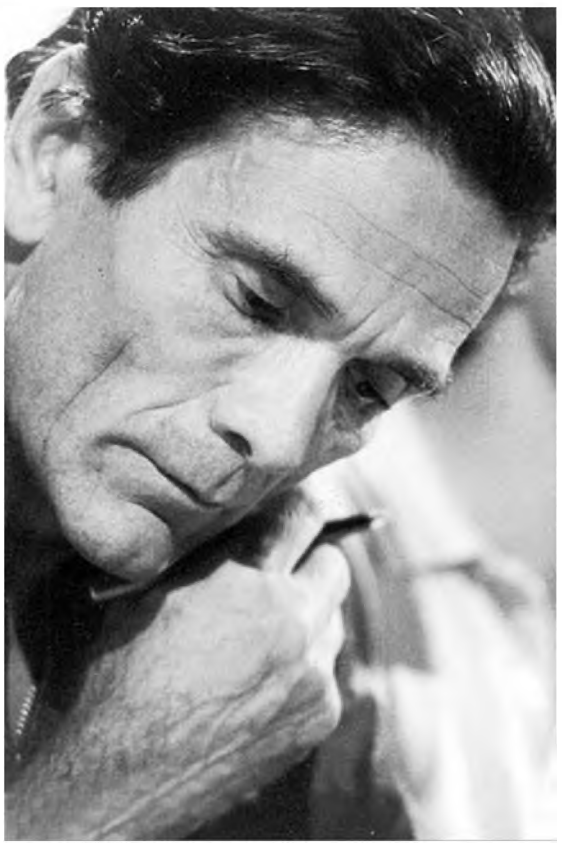

Pier Paolo Pasolini

polemizînd pe tema „înger şi demon".

Greu de suportat, filmul lui Pasolini devine indispensabil, într-o lume în care „cine uită trecutul, riscă să-l retrăiască".

■

Forşpan

Ioan-Pavel Azap

După un început înşelător, în care avem impresia că vom asista la o poveste deja fumată cu liceeni aflați în criză (mai mult sau mai puțin erotică) de personalitate, **Jurnalul unui scandal** (*Notes on a Scandal,* Marea Britanie, 2006; sc. Patrick Marber; r. Richard Eyre; cu: Judi Dench, Cate Blanchet, Andrew Simpson, Tom Georgeson, Michael Maloney) ne introduce încet dar convingător în ceea ce se poate numi tema filmului – respectiv relația mai mult decât de amiciție dintre două femei, una în vârstă cealaltă relativ tânără, o relație de homosexualitate feminină niciodată împlinită, niciodată consumată, cel puțin pe parcursul poveştii din film. Pentru că, în ciuda faptului că în prim-plan se derulează relația "ilicită" dintre o relativ tânără profesoară dintr-un liceu britanic, Sheba Hart (Cate Blanchet), şi unul dintre elevii săi puberi, Steven (Andrew Simpson),

Judi Dench şi Cate Blanchet în *Jurnalul unui scandal*

adevăratul subiect al filmului este, de fapt, obsesia, fixația pe care o face severa şi bătrâna profesoară Barbara Covett (Judi Dech) pentru mai tânăra sa colegă Sheba. În ciuda atracției sexuale explicite (univocă: dinspre Barbara spre Sheba), adevăratul motiv al demersului "bătrânei doamne" nu este de natură pur sexuală: Barbara caută, în fapt, să scape de singurătate, să-şi "deverseze" afectivitatea prea mult timp refulată. Atâta doar că demersul ei are accente patologice. Nu este vorba nici pe departe de o abordare "corect politică" a temei, a motivului homosexualității – iritant de la modă astăzi, mă refer la acest tip de abordare, de prezentare a tot ceea ce ține de minoritățile de orice fel –, ci de o dramă puternică, veridică, demersul regizoral al lui Richard Eyre imprimând filmului acea doză de ambiguitate care mai mult sugerează, incită, evitând să dea verdicte sau să impună un anumit punct de vedere, mai mult sau mai puțin (i)moral. Impecabil jocul celor două interprete principale, Judi Dench şi Cate Blanchet, fără aportul cărora filmul ar fi putut să cadă uşor în banal.

La cea de a doua ediție a TIFF-ului clujean, (adică a Festivalului Internațional de Film Transilvania 2003), am avut ambiția de a vedea mai toate filmele franțuzeşti din festival. Drept urmare, m-am procopsit cu cinci sau şase pelicule, una mai anostă decât alta, una mai fadă decât alta. A fost o experiență pe care nu o regret, măcar pentru simplul fapt că la următoarele ediții am văzut filme franțuzeşti doar accidental, şi se pare că nu am pierdut nimic. Situația se schimbă atunci când nu ai de ales între o sută de filme într-o săptămână, ci doar între două, trei premiere pe săptămână. Aşa că, – mai de voie, mai de nevoie –, am ajuns să văd **Arta viselor** (*La science des rêves*, Franța / Italia, 2006; sc. şi r.: Michel Gondry; cu: Gael Garcia Bernal, Charlotte Gainsbourg, Alain Chabat, Miou-Miou). [În paranteză fie spus, am mai avut o motivație pentru a vedea filmul: tot la TIFF, dar la prima ediție (2002), am văzut un film remarcabil semnat de Michel Gondry: *Natura umană* (*Human nature*, Franța / SUA, 2001; sc. Charlie Kaufman; r. Michel Gondry; cu: Patricia Arquette, Rhys Ifans, Tim Robbins). Şi tot în paranteză fie spus, singurul film franțuzesc cu adevărat bun văzut în ultimii ani – care nici măcar nu este un film franțuzesc, ci o (co)producție franțuzească! – este *Trăieşte! / Va, vis e deviens*, al lui Radu Mihăileanu (Franța / Belgia / Israel / Italia, 2005), pentru care regizorul de origine română a primit Premiul Cesar pentru scenariu – mult prea puțin raportat la valoarea reală a filmului.] Ca să fiu cinstit, *Arta viselor* nu este un film neapărat prost, atâta doar că, în ciuda bunelor intenții ale realizatorilor, – care vor să ne ofere un pretins film fantastic sau, mai degrabă, o fantezie pe tema visului, a aspirațiilor care concurează realitatea, oscilând între feerie şi realismul magic –, în ciuda, deci, a acestor bune intenții, *Arta viselor* este un film şters, neconvingător, artificial, cu prea puține momente, cu prea puține secvențe care să te facă să nu regreți timpul irosit în sala de cinema. Paradoxul este că, în ultimă instanță, – din snobism sau din alte motive imprevizibile –, s-ar putea ca filmul chiar să nu displacă.

■

34 Black Pantone 253 U

44. Hitchcock

Marius Şopterean

(*Continuare din numărul trecut*)

La sfârşitul celei de a treia secvenţe Guy iese din compartimentul lui Bruno pretextând că trebuie să coboare. Bruno îl va întreba pe Guy. aflat în uşa compartimentului: „Crezi că teoria mea este bună? Ce zici?" Guy îi va răspunde: „Sigur, Bruno, sigur. Totul este OK." Aceste replici sunt spuse pe un anumit fond de ironie. Guy zâmbeşte. Este cordial. Teoria schimbului de crime pare a fi o joacă *intelectuală*, ceva inofensiv. Ceva de genul unui joc de copii care începe cu un „hai să ne prefacem că..." Nicidecum nu-i trece prin gând lui Guy să pună în aplicare crima propusă. Bruno pare un gentleman total inofensiv. În acest moment pare doar un ins cu multă imaginaţie. Un fel de scriitor de romane cu intrigă detectivistă şi nimic mai mult. Trenul este un spaţiu public unde oamenii, ca să nu se plictisească, vorbesc vrute şi nevrute. Apoi se despart şi cine mai ştie ce au vorbit. Cu siguranţă nu se vor mai întâlni vreodată. Aici însă Guy face prima lui greşeală[i]. Sub joviala mască a lui Bruno se ascunde viitorul criminal. Există un cadru care va trimite nu numai la gândul că intenţiile lui Bruno sunt cât se poate de reale dar ideea de *dublu* apare aici pentru întâia dată expusă cu limpezime. Deci Guy iese pe uşa compartimentului. Bruno vede că acesta şi-a uitat bricheta. Primul gând este să o înapoieze. Dar nu. Se răzgândeşte. Cu bricheta strânsă în palmă se lasă pe fotoliu. Camera de filmat execută o complexă mişcare în aşa fel încât la sfârşitul cadrului vedem în planul I fotoliul gol de pe care abia s-a ridicat Guy iar în planul II, în profil, pe Bruno. Acesta va spune concluziv: **crisscross** (schimb)... Cu o secundă înainte de a rosti acest cuvânt o umbră venită de afară trece peste profilul bărbatului. Concomitent cu aceasta se mai aude un semnal de barieră ridicată. Sunt două elemente subtile, de imagine şi sunet, care accentuează şi mai mult sentinţa: **crisscross**...

Astfel la finalul secvenţei trei avem senzaţia că urmărim un joc de puzzle. Din acel moment este aproape imposibil să părăsim intriga filmului. Secvenţa[ii] următoare este formată dintr-un plan larg al trenului care intră în gară, urmat de un plan apropiat al trenului care opreşte. Din tren va coborî Guy[iii] care, vom afla puţin mai târziu, urmează să meargă la soţia lui, Miriam, pentru a-i cere înlesnirea divorţului.

După ce Bruno o va ucide pe Miriam îl va aştepta pe Guy în faţa casei acestuia. Este noapte târziu. Guy coboară dintr-un taxi. Va urca scările pentru a intra dar este strigat de Bruno. Guy va coborî intrigat în stradă şi-l va descoperi pe Bruno în spatele unei porţi masive de fier. Cu un aer firesc, acesta îl anunţă pe Guy că are să-i facă o surpriză. Îi întinde calm ochelarii sparţi ai lui Miriam: „S-a întâmplat totul foarte repede. Nu avem motive de îngrijorare. Nu m-a văzut nimeni." Guy păleşte. Abia acum realizează că atunci, în tren, Bruno nu glumea. Miriam a fost cu adevărat ucisă. „Maniacule!", îi va şopti revoltat Guy. Bruno se apără cu naivitate: „Dar şi tu voiai. Am plănuit totul împreună, nu-ţi aminteşti?" Până la acest schimb de replici doar faţa lui Bruno este văzută prin gratiile porţii. Când Guy va vrea să plece pentru a suna la poliţie faţa lui va fi văzută prin aceleaşi gratii. Grilajul masiv al porţii va despărţi cele două chipuri. În acest *câmp-contracâmp* Bruno îi va argumenta lui Guy de ce nu poate să sune la poliţie. Deoarece „am plănuit totul împreună. Schimb de crime. Nu-ţi aduci aminte?"... În acest moment chipul lui Bruno este în spatele gratiilor porţii iar cel a lui Guy în faţă. Este momentul când sună telefonul. Cei doi vor privi la ferestrele întunecate ale clădirii. În mod straniu, aceasta va fi văzută doar din unghiul lui Bruno. Adică prin gratiile porţii. În faţa casei opreşte o maşină a poliţiei[iv]. La vederea ei Bruno se ascunde în spatele porţii încadrându-se lângă umărul lui Guy. Printre gratii vom vedea cum un poliţist suie scările şi sună. Fireşte, nu răspunde nimeni. Poliţistul coboară, se urcă în maşină şi pleacă. Speriat, Guy îi va spune lui Bruno: „M-ai făcut să mă simt ca un criminal. Idiot nebun!" De aici înainte aparatul de filmat va trece pe tot restul replicilor dincolo de gratii; acestea vor dispărea iar cei doi vor dialoga simplu, faţă în faţă. Este momentul când acel **crisscross** se întâmplă cu adevărat. Guy nu numai că pare să se simtă vinovat de moartea lui Miriam dar intuieşte că a doua crimă, cea încă nepetrecută, îi va aparţine tot lui. Avem în faţă un inocent, Bruno şi un dublu criminal, Guy. În această lumină, Guy pare reflectarea în oglindă a lui Bruno şi, încolţit, parcă înţelege acest lucru. Bruno va spune: „Urmează tatăl meu. Am întocmit deja planurile casei. Am şi un pistol Luger, de la un magazin din San Francisco...„ Guy arată ca hipnotizat. Totul pare fără ieşire. Ceea ce părea un joc în tren, se transformă într-o farsă sinistră. În cele din urmă se smulge de lângă Bruno, iese de sub poartă şi se îndreaptă grăbit spre casă. Bruno îl urmează calm, fără să se precipite: „Stai! Trebuie să vorbim şi să aranjăm totul..."

Dacă în acest impecabil thriller *dublul* se ascunde în două personaje diferite aflate în viaţă, mai există tot aici încă o idee, este adevărat cam stranie, legată de dublu. Este vorba de existenţa acestui concept care leagă două sau, mai corect, trei personaje, din care unul, Miriam, este mort. De aici înainte lucrurile par să devină mai complicate.

Pentru a-l supraveghea mai îndeaproape pe Guy, Bruno se infiltrează în societatea mondenă a acestuia. Cu ocazia unui dineu se va apropia de o doamnă trecută de multişor de prima tinereţe. Ca în glumă o va provoca la un dialog pe tema crimei perfecte. Cum se poate ucide fără urme. Doamna, poate marcată şi de un pahar de gin în plus, enumeră râzând câteva posibilităţi. Bruno o va asigura că cel mai sigur este strangularea cu degetele mâinii. La această discuţie asistă şi Barbara, sora Annei Morton. Ea stă în picioare undeva în spatele doamnei care îşi oferă gâtul lui Bruno pentru exemplificare. Bruno va apuca gâtul doamnei cu mâinile sale. Privirea Barbarei se va întâlni cu cea a lui Bruno. Faţa tinerei, cu ochelarii ei mari, seamănă leit cu chipul lui Miriam. Soţia lui Guy ucisă în parcul de distracţii. În off se aude muzica de acolo. Degetele lui Bruno strâng gâtul femeii în timp ce cu privirea o fixează pe Barbara. Câteva icnete în surdină ne face să înţelegem că bătrâna doamnă este la un pas de a fi cu adevărat strangulată. Câţiva invitaţi sar şi-i desprind degetele lui Bruno de pe gâtul doamnei. Bruno cade leşinat la podea în timp ce camera se fixează de chipul uluit şi îngrozit al Barbarei. Două secvenţe mai târziu tânăra îi va povesti surorii sale întâmplarea: „Se uita la mine. Era cu mâinile în jurul gâtului ei, dar pe mine mă strângea. La început se uita la ea, apoi la mine. Parcă a intrat în transă. Credea că mă omoară pe mine. Dar de ce eu Anne? De ce eu?" Barbara îşi scoate ochelarii. Aceştia sunt fixaţi de privirea Annei. Din off se aude din nou muzica din parcul de distracţii. Iar în acest moment Anne pare să înţeleagă cine este cu adevărat Bruno.

Crisscross se transformă în această secvenţă într-o tragică şi absurdă schimbare de identitate. Astfel Bruno, Guy, Miriam, Barbara şi Anne par cioburi ale unei oglinzi sparte. Toate aceste personaje par a fi actanţii unor legi ale hazardului. O banală întâlnire în tren se transformă prin secvenţa caruselului într-o luptă decisivă. Un simplu joc poate deveni cea mai periculoasă întâmplare din timpul unei vieţi. Trenul din debutul filmului se transformă la final într-un *mary go round* ameţitor. Aproape nu mai contează cine scapă. În iureşul cumplit al mişcării căluşeilor sunt prinşi la mijloc, alături de Guy şi Bruno, tineri, copii, femei, bărbaţi. Aşa numitele victime colaterale. Eroii lui Hitchcock sunt personaje normale aruncate în valurile unor situaţii neobişnuite. Neobişnuitul este arma teribilă a lui Hitchcock. Iar în interiorul acestuia fiecare dintre noi ne recunoaştem spaimele, afectele, refulările. Toate acestea au un singur cuvânt: singurătatea. Iar în interiorul acestuia tronează – pare a spune Hitchcock – cumplita posibilitate de a te întâlni cu duşmanul, de a te întâlni tu cu tine însuţi... **Crisscross**.

[i] A doua greşeală va fi una care se petrece tot în tren. Profesorul universitar pe care îl întâlneşte în tren în noaptea crimei nu mai poate fi un alibi. La poliţie distinsul profesor va susţine că nu l-a văzut niciodată pe Guy în acel tren. Va recunoaşte însă că era cam ameţit de băutură. Lipsa de alibi va face ca poliţiştii să pună pe urmele lui Guy agenţi de urmărire.

[ii] Ascultând sentinţa prin cuvântul *crisscross* este imposibil să nu îţi aduci aminte de acea grozavă enigmă conţinută în cuvântul *rosebud* din debutul filmului Citizen Kane.

[iii] În momentul în care Guy coboară scările un figurant, un personaj anonim va urca în tren. Guy va ieşi din cadru lăsând bărbatul corpolent să se întrevadă pentru foarte puţin timp. Îl recunoaştem: este Alfred Hitchcock însuşi. Este binecunoscut obiceiul lui de a apărea pentru câteva secunde în planul doi în multe din filmele sale. De puţine ori s-a observat momentul şi locul acestor apariţii. După vizionarea multora din filmele sale se poate observa (deşi acest lucru poate face parte dintr-un alt studiu mult mai competent) că întotdeauna de la acel moment, cel al apariţiei lui Hitchcock, filmul se înscrie pe panta ascendentă a conflictului şi, prin urmare, a tensiunii dramatice. Hitchcock pare a spune: "Până aici a fost treaba începutului... de acum înainte este treaba mea...".

[iv] Telefonul sună pentru a fi înştiinţat Bruno de moartea lui Miriam. Poliţia va sosi câteva clipe mai târziu tocmai pentru acest motiv.

■

Black Pantone Pantone 569 - verde

sumar

rezonanţe
Marius Jucan
Despre pasiunea transparenţei în democraţie 2

editorial
Ion Pop
Despărţirea de comunism 3

cartea
Graţian Cormoş
Dezideratul femeii emancipate 4

Valentin Derevlean
Despre discreţie şi alte puneri în scenă 4

brevilocviu
Ioan Milea Reflecţii libere (VI) 5

comentarii
Mircea Popa Limba presei româneşti 6

telecarnet
Gheorghe Grigurcu Pro Doina Cornea 7

incidenţe
Horia Lazăr Obiecte şi simulacre.
"Hiperrealitatea" lui Jean Baudrillard 8

sare-n ochi
Laszlo Alexandru "Ce minte, ce minte...!" (II) 10

imprimatur
Ovidiu Pecican Un imperiu bonsai 11

Documentar literar în Elveţia.
Patru scriitori elveţieni contemporani de expresie germană

Manfred Gilgien (1948-1993)
Tangoul străzilor 12

Matthyas Jenny (1945)
Totul merge mai departe, viaţa, moartea 13

Erwin Messmer(1950)
Poezii 14

Hans Gysi (1953)
Texte în proză 15

poezia
Ştefan Manasia levitaţia 16

proza
Ionuţ Chiva Liniştea şi lumina 17

Raportul Comisiei Tismăneanu
în dezbaterea istoricilor clujeni

de vorbă cu istoricul Denis Deletant
"Imposibilitatea condamnării comunismului prin justiţie cere imperios condamnarea lui politică şi morală" 21

dezbateri & idei
George Jiglău
Cursa partidelor către Europa între oportunism şi afinităţi doctrinaire 25

filosofograme
Aurel Bumbaş
Caracterul pozitiv al relativismului valorilor 26

corecţii
Sorin Nemeti Despre goticism 27

interviu
de vorbă cu François Préneau şi Nicole Delouche
"O prietenie definitivă cu oraşul Cluj" 28

zapp-media
Adrian Ţion Chiştoace printre traverse 29

ferestre
Horea Bădescu Fugit irreparabile tempus 29

remember
Tudor Ionescu Mergem în Babeş? 30

epiderma de bazalt
Mihai Dragolea
Decrepitudine cu alunite şi doamnă cu lesă 30

flash-meridian
Ing. Licu Stavri Filmul şi provocările istoriei 31

eveniment
Adi Dohotaru
Peninsula, între Woodstock şi Radio Erevan 32

Alexandru Jurcan
O bere medievală şi o căsătorie pentru trei zile 32

muzica
Lucian Maier
How BIG was the BANG Rolling Stones în România 33

colaţionări
Alexandru Jurcan
Sade în timpul lui Mussolini 34

Ioan-Pavel Azap Forşpan 34

1001 de filme şi nopţi
Marius Şopterean
44. Hitchcock 35

bloc notes
Graţian Cormoş Şcoala de Vară de la Sighet
A zecea porţie de memorie 36

Tipar executat la **Imprimeria Ardealul**,
Cluj-Napoca, Bulevardul 21 Decembrie 1989 nr. 146.
Telefon: 0264-413871, fax: 0264-413883.

bloc notes

Şcoala de Vară de la Sighet

A zecea porţie de memorie

Graţian Cormoş

Şcoala de Vară de la Sighet a ajuns în acest an la cea de X-a ediţie. Cursurile găzduite ca de obicei la Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei s-au desfăşurat în perioada 9-16 iulie, reunind 100 de elevi din România şi Republica Moldova, selecţionaţi în urma tradiţionalului concurs de eseuri care a avut ca temă raportul comisiei Tismăneanu.

Anul acesta organizatorii cursurilor (Fundaţia Academia Civică şi Fundaţia germană „Konrad Adenauer", în colaborare cu Serviciul Cultural al Ambasadei Franţei la Bucureşti, Institutul Polonez ş.a) au pus accentul pe elucidarea elementelor legate de „Cenzura în teatru, film şi presă, în perioada comunistă".

Invitaţi de primă mărime

După deschiderea oficială a Şcolii de Vară, dezbaterile au fost animate de specialişti de primă mărime în istorie recentă din ţară şi din străinătate precum: Stéphane Courtois, autor al celebrei *Cărţi negre a comunismului* şi rector al Şcolii de Vară (*Europa reunificată şi memoria comunismului*), Denis Deletant (*Dosarul meu de Securitate*), Thomas S. Blanton (*Istoria crimelor comunismului aşa cum apare în dosarele poliţiei secrete),* Konrad Bialecki (*Lustraţia în Polonia*), Svetlana Savranskaya (*Răspunsul sovietic la disidenţa anilor 1970-1980*), Liviu Ţârău (*Politica internaţională a României în perioada Războiului Rece*), Alexandru Zub (*Decomunizarea între speranţe şi realitate*), dar şi de scriitori şi jurnalişti români: Andrei Pleşu (*A treia zi a comunismului?*), Rodica Palade (*Istoria unei reviste: „22"*), Daniel Vighi (*Fuga peste frontieră în anii '80*), Radu Portocală (*Inutilitatea răului*) ş.a..

La sfâşitul fiecărei expuneri, liceenii veniţi din aproape toate oraşele ţării au avut ocazia să se implice activ în discuţii, punând întrebări, unele foarte mature şi pertinente invitaţilor. În cadrul uneia dintre mesele rotunde organizate, "Cenzura în teatru şi film in perioada comunistă", invitat special a fost regizorul Lucian Pintilie care a dezvăluit insuccesul Securităţii în a-l determina să devină informator la vârsta de 17 ani. Cu acestă ocazie, pe parcursul a trei seri diferite au fost proiectate şi cele trei filme de succes ale regizorului român: *Balanţa, Reconstituirea* şi *După-amiaza unui torţionar.*

Una dintre cele mai incitante comunicări susţinute în faţa elevilor, „Trauma post-detenţie", a aparţinut medicului Nicu Ioniţă, fost deţinut politic şi supravieţuitor al „fenomenului Piteşti".

Memoria ca formă de justiţie

Tot în cadrul manifestărilor de la Şcoala de Vară a avut loc lansarea cărţii cu numărul 1 din colecţia „Ora de istorie", *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România* (cu versiuni în limbile română, engleză şi franceză), ediţie realizată de Romulus Rusan.

Participanţii la Şcoala de Vară au avut ocazia să viziteze zilnic muzeul memorial, asistaţi de personalul calificat, care le-a prezentat zecile de celule amenajate acum ca săli ale memoriei unde sunt surprinse diversele etape ale celor 45 de ani de comunism, de la instaurarea torentului roşu prin alegerile falsificate, la rezistenţa din munţi, represiunea împotriva bisericii greco-catolice şi disidenţa "Epocii de Aur". O mare atracţie a reprezentat-o "Neagra" - celula unde erau duşi la izolare completă cei mai înverşunaţi opozanţi ai regimului. Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenţei de la Sighet a mai oferit participanţilor şi vernisarea câtorva săli ("Reprimarea culturii: Artişti în închisoare", "Rezistenţa anticomunistă din România", "Femei în închisori" şi "Libertatea pe unde scurte") pentru a le imprima şi mai bine tinerilor de azi memorabilele cuvinte ale poetei Ana Blandiana, fondatoarea memorialului: "Atunci când justiţia nu reuşeşte să fie o formă de memorie, memoria singură poate fi o formă de justiţie".

Ediţia din anul acesta a Şcolii de Vară s-a încheiat cu o masă rotundă, intitulată "Ce mai fac foştii elevi ai Şcolii de Vară?" la care au participat câţiva dintre absolvenţii ediţiilor anterioare. Evenimentul a culminat cu festivitatea de premiere. În ultima zi, elevii s-au relaxat, luând parte la tradiţionala excursie cu autocarul care a vizat câteva puncte-cheie: casa memorială a lui Ellie Wiesel, *Cimitirul vesel* şi alte obiective turistice din Maramureş. ■

ABONAMENTE: *Cu ridicare de la redacţie:* 90.000 lei, 9 lei - trimestru, 180.000 lei, 18 lei - semestru, 360.000 lei, 36 lei - un an
Cu expediere la domiciliu: 144.000 lei, 14,4 lei - trimestru, 288.000 lei, 28,8 lei - semestru, 576.000 lei, 57,6 lei - un an. Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacţiei (Cluj-Napoca, str. Universităţii nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poştal la adresa: Revista de cultură *Tribuna*, cont nr. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca. Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piaţa Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, Bucureşti, România, la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-318.70.02 sau email abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on-line la adresa www. rodipet.ro.

Black Pantone Pantone 569 - verde